શ્રીપુષ્ટિમાર્ગીયધર્મશિક્ષામાળા-૩.

॥ श्रीनटवरवपुर्जयति ॥

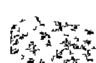
શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર.

સરલ ગુજરાતી ભાષાંતર,

મૂળપાઠ, જપપાઠ, દરેક નામપર એકેક પદ (૧૧૮ પદો) વધાઇ,
ધમાર, ધોળ વગેરે સાહિત્ય સાથે

મહાનૂ સંગ્રહ.

કૃષ્ણાબ્દ-૫૦૫૦. શ્રીવલ્લભાબ્દ-૪૪૬. સં. ૧૯૮૧.

અનુવાદક અને પ્રકાશક:—વસંતરામ શાસ્ત્રી.

ન્યોછાવર બાર આના.

પુસ્તકો વેચનારાઓ પાસેથી સાધારણ ભાવે મળશે.

૧૨૧૪૫૦

અનુક્રમણિકા.

॥ श्रीवल्लभ ॥

શ્રીવલ્લભના લાડીલાઓને

ભગવદ્વદનવૈશ્વાનર શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના નામ, રૂપ અને ગુણનું નિરૂપણ કરનારા–શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર, શ્રીવલ્લભાષ્ટક અને સ્નેહરશ્મિ–એ ત્રણે ગ્રંથોનો સરલ અનુવાદ એકજ પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવાનો મનોરથ ૩ વર્ષ પહેલા થયો હતો. આજે એ મનોરથમાનો એક તૃતીયાંશ ભાગ કાંઈક અંશે સફલ થાય છે. જ્યારે આ ભાગ છાપવો શરૂ કર્યો ત્યારે સ્વપ્ને પણ ધાર્યું ન હતું કે આટલો બધો તેમા વિસ્તાર થશે. જેમ જેમ સાહિત્ય મળતુ ગયુ તેમ તેમ તૃષ્ણા પણ વધતીજ ગઈ અને સંગ્રહ કરતોજ ગયો. છતા હજુએ ભાષાસાહિત્ય રહી ગયુ છે એ વાત ધ્યાનબહાર નથી. જે રહી ગયુ છે તે અનેક પ્રયત્નો કરતા ન મળ્યું એટલે લાચાર થઈ સંતોષ માનવો રહ્યો. જામનગરવાળા પરમભગવદીય પ્ર.તર્નીચ પુરુષોત્તમદાસજીએ તથા

[જુઓ ત્રીજું મુખપૃષ્ઠ

॥ श्रीनटवरवपुर्जयति ॥

श्रीसर्वोत्तमस्तोत्र.

श्रीविठ्ठलेश्वरप्रभुचरण–श्रीगुसांइजीએ શ્રીમદાચાર્યજી મહા-
પ્રભુજીનાં પ્રકટ કરેલાં ૧૦૮ નામોનું આ સ્તોત્ર છે. આ
ગ્રંથ ઉપર શ્રીગોકુલનાથજી, શ્રીરઘુનાથજી અને શ્રી-
ચાચા ગોપેશજીએ કરેલી સંસ્કૃત ટીકાપરથી કરેલાં
સવિસ્તર સરલ ગુજરાતી ભાષાંતર અને શ્રી-
સર્વોત્તમજીના સ્તોત્રપાઠ, જપપાઠ, શબ્દાર્થ,
વધાઇ, ધમાર, ધોળ વગેરે બધાં
સાહિત્યો સાથે આ ગ્રંથ
પ્રકટ કર્યો છે.

સંશોધક અને પ્રકાશક
વસંતરામ શાસ્ત્રી

પ્રાતઃસ્મરણ.

ઝૂલણાછંદ.

શ્રીવલ્લભ શ્રીવલ્લભ શ્રીવલ્લભ ભજ •
રટન રતિસહ રજની દિવસ જેને;
પુષ્ટિપથ સકલસિદ્ધાંત વણ શ્રમ સદા,
વાસ પૂરી રહે હૃદય તેને. ૧

સહજ સેવા સિદ્ધ માનસી મુખ્ય ફલ,
પ્રેમ આસક્તિ સહ વ્યસન ભક્તિ;
સતત નિરોધ મન નંદનંદન વિષે,
શ્રીગુરુ દૃઢાશ્રય ભવવિરક્તિ. ૨

શ્યામશ્યામા સુધારૂપ રંજિત મતિ,
વ્રજપતિ હોય વશ વણ પ્રયાસે;
હેતુ કરુણા કૃષ્ણ દૈન્ય દાસત્વ દૃઢ,
ઉચિત વસ્તુ અખિલ સહજ પાસે. ૩

વાસ વિશ્વાસ ઉર શરણબલ શુદ્ધ મુખ,
મંત્ર ગુણ ગાન મતિ સિદ્ધ ધર્મે;
પાપ સંતાપ પ્રતિબંધ પ્રલય સકલ,
જાય નહિ ધી કદાપિ કુકર્મે. ૪

લુબ્ધ સત્સંગ મનમોદ ' દંપતી અતિ,
ગમતી ગોવિંદ કૃતિ '
નિર્ભયાનંદ નિજ હૃદય સર નિરંતર,
પ્રસિદ્ધ પ્રીતમ દયા મન હુલાસે. ૫

જગદ્ગુરુ-શ્રીકૃષ્ણવદનાનલાવતાર અખંડભૂમંડલાચાર્ય **શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજી.**
પ્રાદુર્ભાવ-સં. ૧૫૩૫, ચૈત્ર વદ ૧૧.

પ્રસ્તાવના.

શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વરપ્રભુચરણ શ્રીગુસાંઈજીએ શ્રીમદાચાર્યજી મહાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ ઓળખાવવા માટે દૈવી જીવો પર અનુગ્રહ કરીને ત્રણ ગ્રન્થો પ્રકટ કર્યા છે. તેમાંનો પહેલો ગ્રન્થ શ્રીસર્વોત્તમ સ્તોત્ર છે. આ ગ્રન્થમાં શ્રીવલ્લભાધીશ્વરનાં ૧૦૮ નામો છે. પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોએ તો આ સ્તોત્રનો પાઠ કરવોજ જોઇએ. યજ્ઞોપવીત (જનોઈ)નો સંસ્કાર થયા પછી જો બ્રાહ્મણનો બાલક સંધ્યા કે ગાયત્રીનો જપ ન કરે તો જેમ બ્રાહ્મણપણાંથી ટળી જાય, તેમ વૈષ્ણવ થયા પછી આ સ્તોત્રનો પાઠ ન કરે તો તેને પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ તરીકે ઓળખાવવાનો કશો હક્ક રહેતો નથી. આ સ્તોત્રનો વારંવાર પાઠ કરવાથી શ્રી મહાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ કેવું હશે તે જાણવાની ઇચ્છા થાય એ સ્વાભાવિક છે. તેથીજ શ્રીગુસાંઈજીએ શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર ની શ્રીવલ્લભાષ્ટક ગ્રન્થ રચીને તેમાં શ્રીમહાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે. સ્વરૂપનાં દર્શન કરાવ્યાં પછી એ સ્વરૂપમાંજ આપણું મન પરોવાઇ રહે તેટલા માટે શ્રીગુસાંઈજીએ સ્ફુરત્કૃષ્ણપ્રેમામૃત ગ્રન્થ પ્રકટ કર્યો અને તેમાં શ્રીમહાપ્રભુજીના દિવ્ય ગુણો વર્ણવ્યા. આ ત્રણ ગ્રંથોનું મનન કરીને શ્રીવલ્લભાધીશ્વરનું સ્વરૂપ હૃદયમાં પધરાવવું એ પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે.

ખરી રીતે જોતાં તો પુષ્ટિમાર્ગનું પરમ ફલ આ જ છે. શ્રીમહાપ્રભુજી અત્યારે પોતાના સમગ્ર વંશમાં બિરાજે છે. તેથી દરેક દૈવી જીવે પહેલાં તો શ્રીવલ્લભ વંશને શરણે જવું જોઇએ. શરણે ગયા પછી અષ્ટાક્ષર અને નિવેદન મંત્રની દીક્ષા શ્રીવલ્લભવંશ તે જીવને આપશે, ને પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ બનાવશે. પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ થયા પછી એ વૈષ્ણવે પોતાને દીક્ષા આપનારા શ્રીગુરુદેવને સાક્ષાત્ શ્રીવલ્લભાધીશ્વરસ્વરૂપેજ નિરખવા જોઇએ અને શ્રીગુસાંઇજીએ પ્રકટ કરેલા ઉપર જણાવેલા ત્રણ ગ્રંથોનો પાઠ[1] તથા તેનુ મનન કરવું ઘટે. તેમ થયાથી શ્રીગુરુદેવમાં બિરાજતા શ્રીવલ્લભાધીશ્વરની ઝાંખી થશે અને શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપા સિદ્ધ થશે. શ્રીમહાપ્રભુજીની કૃપા થયા પછી તો કંઇ બાકી રહેતુંજ નથી. આપણા માર્ગનું પરમ ફલ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણનાં અધરામૃતનો આસ્વાદ છે. શ્રીમહાપ્રભુજી પોતેજ પ્રભુના શ્રીમુખરૂપ છે. હવે શ્રીમુખની કૃપા જ્યાં થાય ત્યાં પછી અધરામૃતની પ્રાપ્તિ દુર્લભ હોયજ શાની ? આપણા સંપ્રદાયમાં ચરણકમલની શીતળ ભક્તિ કરતાં શ્રીમુખની ઉષ્ણભક્તિ, એટલે શ્રીવલ્લભાશ્રએ

---

૧ શ્રીસર્વોત્તમ સ્તોત્રનો ચોવિશે કલાક પાઠ કરનાર ભગવદીય ગોલોકવાસી લલ્લુબાપાના દર્શન અમે ભગવદીય શેઠ રણછોડદાસને ત્યાં કર્યા છે. પાઠનો ખરો પ્રભાવ એમના મુખપરનાં તેજથી ને તેમની ઉત્તમ દશાથી સ્પષ્ટ થતો હતો.

દાન કરેલી વિપ્રયોગાત્મક ભક્તિ ઉત્તમ છે એ નિશાન કદી ચુકવું નહિ. પુષ્ટિમાર્ગનો ખરો સિદ્ધાંત તો આજ છે. તેથી થોડા પણ જો ખસ્યા તો સમજી લેવું કે પુષ્ટિમાર્ગ લાખા ગાઉ દૂર ચાલ્યો ગયો.

શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર ઉપર પણ સંસ્કૃત ટીકાઓ લગભગ નવ દશ હશે. નડિયાદવાળા ભગવદીય ત્રિભુવનદાસભાઈએ તેમાંની બે સંસ્કૃત ટીકાઓ છપાવી છે. ૧ શ્રીગોકુલનાથજીની ટીકા અને બીજી શ્રીરઘુનાથજીની ટીકા. ઉપરાંત સુપ્રસિદ્ધ સાંપ્રદાયિક વિદ્વાન્ શીઘ્રકવિ શ્રીનંદકિશોર શાસ્ત્રીજીએ શ્રીચાચાગોપેશજીની ટીકા પણ પ્રકટ કરી છે. આ ત્રણે ટીકાઓનો આશય લઇને સરલ ગુજરાતી ભાષાંતર કર્યું છે.

સદ્ગત વૈષ્ણવ હરિદાસ ઝવેરદાસે વૈષ્ણવોની સહાયતાથી શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રની વિશેક હજાર પ્રતો વૈષ્ણવોને વિનામૂલ્ય વાટી હતી. આ અલૌકિક સદાવ્રત વૈષ્ણવોની સહાયતાથી તથા પોતાના તરફથી ભગવદીય લલ્લુભાઈ છગનલાલ દેસાઈએ પણ શરૂ રાખ્યું છે. એમનાં પુસ્તકની પેઠે શ્રી સર્વોત્તમજીનાં સ્તોત્રપાઠ, જપપાઠ, ધોળ, વધાઇ, એ બધું આમાં પણ અમે સામેલ રાખ્યું છે.

આ પ્રમાણે ગ્રંથને ઉપયોગી બનાવવાને બનતું કર્યું છે.

વસંતરામ શાસ્ત્રી.

॥ अथ मंगलाचरणम् ॥

श्रीकृष्णाय नमः ॥ श्रीगोपीजनवल्लभाय नमः ॥

श्रीमदाचार्यचरणकमलेभ्यो नमः ॥

श्रीगुसाँइजीपरमदयालवे नमः ॥

चिंतासंतानहंतारो यत्पादांबुजरेणवः ॥
स्वीयानां तान्निजाचार्यान् प्रणमामि मुहुर्मुहुः॥१॥

यदनुग्रहतो जंतुः सर्वदुःखातिगो भवेत् ।
तमहं सर्वदा वंदे श्रीमद्वल्लभनंदनम् ॥२॥

॥ इति श्रीमङ्गलाचरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ सर्वोत्तमस्तोत्रम् ॥

प्राकृतधर्मानाश्रयमप्राकृतनिखिलधर्मरूपमिति ।
निगमप्रतिपाद्यं यत्तच्छुद्धं साकृति स्तौमि ॥१॥
कलिकालतमश्छन्नदृष्टित्वाद्विदुषामपि ।
संप्रत्यविषयस्तस्य माहात्म्यं समभूद्भुवि ॥२॥
दयया निजमाहात्म्यं करिष्यन्प्रकटं हरिः ।
वाण्या यदा तदा स्वास्यं प्रादुर्भूतं चकार हि ॥३॥
तदुक्तमपि दुर्बोधं सुबोधं स्याद्यथा तथा ।
तन्नामाष्टोत्तरशतं प्रवक्ष्याम्यखिलाघहृत् ॥४॥
ऋषिरग्निकुमारस्तु नाम्नां छंदो जगत्यसौ ।
श्रीकृष्णास्यं देवता च बीजं कारुणिकः प्रभुः॥५॥
विनियोगो भक्तियोगप्रतिबंधविनाशने ।
कृष्णाधरामृतास्वादसिद्धिरत्र न संशयः ॥६॥
आनंदः परमानंदः श्रीकृष्णास्यं कृपानिधिः ।
दैवोद्धारप्रयत्नात्मा स्मृतिमात्रार्तिनाशनः ॥७॥

श्रीभागवतगूढार्थप्रकाशनपरायणः ।
साकारब्रह्मवादैकस्थापको वेदपारगः ॥८॥
मायावादनिराकर्ता सर्ववादिनिरासकृत् ।
भक्तिमार्गाब्जमार्त्तण्डः स्त्रीशूद्राद्युद्धृतिक्षमः ॥९॥
अंगीकृत्यैव गोपीशवल्लभीकृतमानवः ।
अंगीकृतौ समर्यादो महाकारुणिको विभुः ॥१०॥
अदेयदानदक्षश्च महोदारचरित्रवान् ।
प्राकृतानुकृतिव्याजमोहितासुरमानुषः ॥११॥
वैश्वानरो वल्लभाख्यः सद्रूपो हितकृत्सताम् ।
जनशिक्षाकृते कृष्णभक्तिकृन्निखिलेष्टदः ॥१२॥
सर्वलक्षणसंपन्नः श्रीकृष्णज्ञानदो गुरुः ।
स्वानंदतुंदिलः पद्मदलायतविलोचनः ॥१३॥
कृपादृग्वृष्टिसंहृष्टदासदासीप्रियः पतिः ।
रोषदृक्पातसंप्लुष्टभक्तद्विड् भक्तसेवितः ॥१४॥
सुखसेव्यो दुराराध्यो दुर्लभांघ्रिसरोरुहः ।

उग्रप्रतापो वाक्सीधुपूरिताशेषसेवकः ॥१५॥
श्रीभागवतपीयूषसमुद्रमथनक्षमः ।
तत्सारभूतरासस्त्रीभावपूरितविग्रहः ॥१६॥
सान्निध्यमात्रदत्तश्रीकृष्णप्रेमा विमुक्तिदः ।
रासलीलैकतात्पर्यः कृपयैतत्कथाप्रदः ॥१७॥
विरहानुभवैकार्थसर्वत्यागोपदेशकः ।
भक्त्याचारोपदेष्टा च कर्ममार्गप्रवर्त्तकः ॥१८॥
यागादौ भक्तिमार्गैकसाधनत्वोपदेशकः ।
पूर्णानंदः पूर्णकामो वाक्पतिर्विबुधेश्वरः ॥१९॥
कृष्णनामसहस्रस्य वक्ता भक्तपरायणः ।
भक्त्याचारोपदेशार्थनानावाक्यनिरूपकः ॥२०॥
स्वार्थोज्झिताखिलप्राणप्रियस्तादृशवेष्टितः ।
स्वदासार्थकृताशेषसाधनः सर्वशक्तिधृक् ॥२१॥
भुवि भक्तिप्रचारैककृते स्वान्वयकृत्पिता ।
स्ववंशे स्थापिताशेषस्वमाहात्म्यः स्मयापहः ॥२२॥

पतिव्रतापतिः पारलौकिकैहिकदानकृत् ।
निगूढहृदयोऽनन्यभक्तेषु ज्ञापिताशयः ॥२३॥
उपासनादिमार्गातिमुग्धमोहनिवारकः ।
भक्तिमार्गे सर्वमार्गवैलक्षण्यानुभूतिकृत् ॥२४॥
पृथक्शरणमार्गोपदेष्टा श्रीकृष्णहार्दवित् ।
प्रतिक्षणनिकुंजस्थलीलारससुपूरितः ॥२५॥
तत्कथाक्षिप्तचित्तस्तद्विस्मृतान्यो व्रजप्रियः ।
प्रियव्रजस्थितिः पुष्टिलीलाकर्ता रहःप्रियः ॥२५॥
भक्तेच्छापूरकः सर्वाज्ञातलीलोऽतिमोहनः ।
सर्वासक्तो भक्तमात्रासक्तः पतितपावनः ॥२७॥
स्वयशोगानसंहृष्टहृदयांभोजविष्टरः ।
यशःपीयूषलहरीप्लावितान्यरसः परः ॥२८॥
लीलामृतरसार्द्रार्द्रीकृताखिलशरीरभृत् ।
गोवर्द्धनस्थित्युत्साहस्तल्लीलाप्रेमपूरितः ॥२९॥

यज्ञभोक्ता यज्ञकर्ता चतुर्वर्गविशारदः ।
सत्यप्रतिज्ञस्त्रिगुणातीतो नयविशारदः ॥३०॥
स्वकीर्तिवर्धनस्तत्त्वसूत्रभाष्यप्रदर्शकः ।
मायावादाख्यतूलाग्निर्ब्रह्मवादनिरूपकः ॥३१॥
अप्राकृताऽखिलाकल्पभूषितः सहजस्मितः ।
त्रिलोकीभूषणं भूमिभाग्यं सहजसुंदरः ॥३२॥
अशेषभक्तसंप्रार्थ्यचरणाब्जरजोधनः ।
इत्यानंदनिधेः प्रोक्तं नाम्नामष्टोत्तरं शतम् ॥३३॥
श्रद्धाविशुद्धबुद्धिर्यः पठत्यनुदिनं जनः ।
स तदेकमनाः सिद्धिमुक्तां प्राप्नोत्यसंशयम् ॥३४॥
तदप्राप्तौ वृथा मोक्षस्तदाप्तौ तद्गतार्थता ।
अतः सर्वोत्तमं स्तोत्रं जप्यं कृष्णरसार्थिभिः॥३५॥

इति श्रीमदग्निकुमारप्रोक्तं सर्वोत्तमस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

॥ श्रीसर्वोत्तमजपपाठः ॥

१ आनन्दाय नमः २ परमानन्दाय नमः ३ श्रीकृष्णास्याय नमः ४ कृपानिधये नमः ५ दैवोद्धारप्रयत्नात्मने नमः ६ स्मृतिमात्रार्तिनाशनाय नमः ७ श्रीभागवतगूढार्थप्रकाशनपरायणाय नमः ८ साकारब्रह्मवादैकस्थापकाय नमः ९ वेदपारगाय १० मायावादनिराकर्त्रे नमः ११ सर्ववादिनिरासकृते नमः १२ भक्तिमार्गाब्जमार्तण्डाय नमः १३ स्त्रीशूद्राद्युद्धृतिक्षमाय नमः १४ अंगीकृत्यैव गोपीशवल्लभीकृतमानवाय नमः १५ अंगीकृतौ समर्यादाय नमः १६ महाकारुणिकाय नमः १७ विभवे नमः १८ अदेयदानदक्षाय नमः १९ महोदारचरित्रवते नमः २० प्राकृतानुकृतिव्याजमोहितासुरमानुषाय नमः २१ वैश्वानराय नमः २२ वल्लभाख्याय नमः २३ सद्रूपाय नमः २४ सतां

हितकृते नमः २५ जनशिक्षाकृते कृष्णभक्तिकृते नमः २६ निखिलेष्टदाय नमः २७ सर्वलक्षणसंपन्नाय नमः २८ श्रीकृष्णज्ञानदाय नमः २९ गुरवे नमः ३० स्वानन्दतुन्दिलाय नमः ३१ पद्मदलायतविलोचनाय नमः ३२ कृपादृग्वृष्टिसंहृष्टदासदासीप्रियाय नमः ३३ पतये नमः ३४ रोषदृक्पातसंप्लुष्टभक्तद्विषे नमः ३५ भक्तसेविताय नमः ३६ सुखसेव्याय नमः ३७ दुराराध्याय नमः ३८ दुर्लभांघ्रिसरोरुहाय नमः ३९ उग्रप्रतापाय नमः ४० वाक्सीधुपूरिताशेषसेवकाय नमः ४१ श्रीभागवतपीयूषसमुद्रमथनक्षमाय नमः ४२ तत्सारभूतरासस्त्रीभावपूरितविग्रहाय नमः ४३ सान्निध्यमात्रदत्तश्रीकृष्णप्रेम्णे नमः ४४ विमुक्तिदाय नमः ४५ रासलीलैकतात्पर्याय नमः ४६ कृपयैतत्कथाप्रदाय नमः ४७ विरहानुभवैकार्थसर्वत्यागोप

देशकाय नमः ४८ भक्त्याचारोपदेष्ट्रे नमः ४९ कर्ममार्गप्रवर्तकाय नमः ५० यागादौभक्तिमार्गै-कसाधनत्वोपदेशकाय नमः ५१ पूर्णानन्दाय नम ५२ पूर्णकामाय नमः ५३ वाक्पतये नमः ५४ विबुधेश्वराय नमः ५५ कृष्णनामसहस्रस्य वक्त्रे नमः ५६ भक्तपरायणाय नमः ५७ भक्त्या-चारोपदेशार्थनानावाक्यनिरूपकाय नमः ५८ स्वा-र्थोज्झिताखिलप्राणप्रियाय नमः ५९ तादृशवेष्टि-ताय नमः ६० स्वदासार्थकृताशेषसाधनाय नमः १६ सर्वशक्तिधृषे नमः ६२ भुविभक्तिप्रचारैककृते स्वान्वयकृते नमः ६३ पित्रे नमः ६४ स्ववंशे स्थापिताशेषस्वमाहात्म्याय नमः ६५ स्मयापहाय नमः ६६ पतिव्रतापतये नमः ६७ पारलौकिकैहि-कदानकृते नमः ६८ निगूढहृदयाय नमः ६९ अनन्यभक्तेषु ज्ञापिताशयाय नमः ७० उपासना-

दिमार्गातिमुग्धमोहनिवारकाय नमः ७१ भक्तिमार्गेसर्वमार्गवैलक्षण्यानुभूतिकृते नमः ७२ पृथक्शरणमार्गोपदेष्ट्रे नमः ७३ श्रीकृष्णहार्दविदे नमः ७४ प्रतिक्षणनिकुञ्जस्थलीलारससुपूरिताय नमः ७५ तत्कथाक्षिप्तचित्ताय नमः ७६ तद्विस्मृतान्याय नमः ७७ व्रजप्रियाय नमः ७८ प्रियव्रजस्थितये नमः ७९ पुष्टिलीलाकर्त्रे नमः ८० रहःप्रियाय नमः ८१ भक्तेच्छापूरकाय नमः ८२ सर्वाज्ञातलीलाय नमः ८३ अतिमोहनाय नमः ८४ सर्वासक्ताय नमः ८५ भक्तमात्रासक्ताय नमः ८६ पतितपावनाय नमः ८७ स्वयशोगानसंहृष्टहृदयांभोजविष्टराय नमः ८८ यशःपीयूषलहरीप्लावितान्यरसाय नमः ८९ पराय नमः ९० लीलामृतरसार्द्रार्द्रीकृताखिलशरीरभृते नमः ९१ गोवर्धनस्थित्युत्साहाय नमः ९२ तल्लीलाप्रेमपूरिताय

नमः ९३ यज्ञभोक्त्रे नमः ९४ यज्ञकर्त्रे नमः ९५ चतुर्वर्गविशारदाय नमः ९६ सत्यप्रतिज्ञाय नमः ९७ त्रिगुणातीताय नमः ९८ नयविशारदाय नमः ९९ स्वकीर्तिवर्धनाय नमः १०० तत्त्वसूत्रभाष्यप्रदर्शकाय नमः १०१ मायावादाख्यतूलाग्नये नमः १०२ ब्रह्मवादनिरूपकाय नमः १०३ अप्राकृताखिलाकल्पभूषिताय नमः १०४ सहजस्मिताय नमः १०५ त्रिलोकीभूषणाय नमः १०६ भूमिभाग्याय नमः १०७ सहजसुन्दराय नमः १०८ अशेषभक्तसंप्रार्थ्यचरणाब्जरजोधनाय नमः ॥

इति श्रीविठ्ठलेश्वरविरचिता

अष्टोत्तरशतनामावलिः संपूर्णा.

શ્રીમદ્વલ્લભાધીશ્વરના દ્વિતીયકુમાર **શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વરપ્રભુચરણ.**

પ્રાદુર્ભાવ-સં. ૧૫૭૨, માર્ગશીર્ષ વદ ૯

॥ અથ મંગલાચરણમ્. ॥

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ॥ શ્રીગોપીજનવલ્લભાય નમઃ ॥

શ્રીમદાચાર્યચરણકમલેભ્યો નમઃ ॥

શ્રીગુસાંઇજીપરમદયાલવે નમઃ ॥

ચિંતાસંતાનહંતારો યત્પાદાંબુજરેણવઃ ॥
સ્વીયાનાં તાન્નિજાચાર્યાન્ પ્રણમામિ મુહુર્મુહુઃ ॥ ૧ ॥
યદનુગ્રહતો જંતુઃ સર્વદુઃખાતિગો ભવેત્ ॥
તમહં સર્વદા વંદે શ્રીમદ્વલ્લભનંદનમ્ ॥ ૨ ॥

॥ ઇતિ શ્રીમંગલાચરણં સમાપ્તમ્ ॥

॥ અથ સર્વોત્તમસ્તોત્રમ્ ॥

પ્રાકૃતધર્માનાશ્રયમપ્રાકૃતનિખિલધર્મરૂપમિતિ ।
નિગમપ્રતિપાદ્યં યત્તચ્છુદ્ધં સાકૃતિ સ્તૌમિ ॥૧॥
કલિકાલતમશ્છન્નદૃષ્ટિત્વાદ્વિદુષામપિ ।
સંપ્રત્યવિષયસ્તસ્ય માહાત્મ્યં સમભૂદ્ ભુવિ ॥૨॥
દયયા નિજમાહાત્મ્યં કરિષ્યન્પ્રકટં હરિઃ ।
વાણ્યા યદા તદા સ્વાસ્યં પ્રાદુર્ભૂતં ચકાર હિ ॥૩॥

તદુક્તમપિ દુર્બોધં સુબોધં સ્યાદ્યથા તથા ।
તન્નામાષ્ટોત્તરશતં પ્રવક્ષ્યામ્યખિલાઘહૃત્ ॥૪॥
ઋષિરગ્નિકુમારસ્તુ નામ્નાં છંદો જગત્યસૌ ।
શ્રીકૃષ્ણાસ્યં દેવતા ચ બીજં કારુણિકઃ પ્રભુઃ ॥૫॥
વિનિયોગો ભક્તિયોગપ્રતિબંધવિનાશને ।
કૃષ્ણાધરામૃતાસ્વાદસિદ્ધિરત્ર ન સંશયઃ ॥૬॥
આનંદઃ પરમાનંદઃ શ્રીકૃષ્ણાસ્યં કૃપાનિધિઃ ।
દૈવોદ્ધારપ્રયત્નાત્મા સ્મૃતિમાત્રાર્તિનાશનઃ ॥૭॥
શ્રીભાગવતગૂઢાર્થપ્રકાશનપરાયણઃ ।
સાકારબ્રહ્મવાદૈકસ્થાપકો વેદપારગઃ ॥૮॥
માયાવાદનિરાકર્ત્તા સર્વવાદિનિરાસકૃત્ ।
ભક્તિમાર્ગાબ્જમાર્ત્તણ્ડઃ સ્ત્રીશૂદ્રાદ્યુદ્ધૃતિક્ષમઃ ॥૯॥
અંગીકૃત્યૈવ ગોપીશવલ્લભીકૃતમાનવઃ ।
અંગીકૃતૌ સમર્યાદો મહાકારુણિકો વિભુઃ ॥૧૦॥
અદેયદાનદક્ષશ્ચ મહોદારચરિત્રવાન્ ।
પ્રાકૃતાનુકૃતિવ્યાજમોહિતાસુરમાનુષઃ ॥૧ ॥
વૈશ્વાનરો વલ્લભાખ્યઃ સદ્રૂપો હિતકૃત્સતામ્ ।
જનશિક્ષાકૃતે કૃષ્ણભક્તિકૃન્નિખિલેષ્ટદઃ ॥૧૨॥

સર્વલક્ષણસંપન્નઃ શ્રીકૃષ્ણજ્ઞાનદો ગુરુઃ ।
સ્વાનંદતુંદિલઃ પદ્મદલાયતવિલોચનઃ ॥૧૩॥
કૃપાદૃગ્વૃષ્ટિસંહૃષ્ટદાસદાસીપ્રિયઃ પતિઃ ।
રોષદૃક્પાતસંપ્લુષ્ટભક્તદ્વિડ્ ભક્તસેવિતઃ ॥૧૪॥
સુખસેવ્યો દુરારાધ્યો દુર્લભાંઘ્રિસરોરુહઃ ।
ઉગ્રપ્રતાપો વાક્સીધુપૂરિતાશેષસેવકઃ ॥૧૫॥
શ્રીભાગવતપીયૂષસમુદ્રમથનક્ષમઃ ।
તત્સારભૂતરાસસ્ત્રીભાવપૂરિતવિગ્રહઃ ॥૧૬॥
સાન્નિધ્યમાત્રદત્તશ્રીકૃષ્ણપ્રેમા વિમુક્તિદઃ ।
રાસલીલૈકતાત્પર્યઃ કૃપયૈતત્કથાપ્રદઃ ॥૧૭॥
વિરહાનુભવૈકાર્થસર્વત્યાગોપદેશકઃ ।
ભક્ત્યાચારોપદેષ્ટા ચ કર્મમાર્ગપ્રવર્ત્તકઃ ॥૧૮॥
યાગાદૌ ભક્તિમાર્ગૈકસાધનત્વોપદેશકઃ ।
પૂર્ણાનંદઃ પૂર્ણકામો વાક્પતિર્વિબુધેશ્વરઃ ॥૧૯॥
કૃષ્ણનામસહસ્રસ્ય વક્તા ભક્તપરાયણઃ ।
ભક્ત્યાચારોપદેશાર્થનાનાવાક્યનિરૂપકઃ ॥૨૦॥
સ્વાર્થોજ્ઝિતાખિલપ્રાણપ્રિયસ્તાદૃશવેષ્ટિતઃ ।
સ્વદાસાર્થકૃતાશેષસાધનઃ સર્વશક્તિધૃક્ ॥૨૧॥

ભુવિ ભક્તિપ્રચારૈકકૃતે સ્વાન્વયકૃત્પિતા ।
સ્વવંશે સ્થાપિતાશેષસ્વમાહાત્મ્યઃ સ્મયાપહઃ ॥૨૨॥
પતિવ્રતાપતિઃ પારલૌકિકૈહિકદાનકૃત્ ।
નિગૂઢહૃદયોનન્યભક્તેષુ જ્ઞાપિતાશયઃ ॥૨૩॥
ઉપાસનાદિમાર્ગાતિમુગ્ધમોહનિવારકઃ ।
ભક્તિમાર્ગે સર્વમાર્ગવૈલક્ષણ્યાનુભૂતિકૃત્ ॥૨૪॥
પૃથક્શરણમાર્ગોપદેષ્ટા શ્રીકૃષ્ણહાર્દવિત્ ।
પ્રતિક્ષણનિકુંજસ્થલીલારસસુપૂરિતઃ ॥૨૫॥
તત્કથાક્ષિપ્તચિત્તસ્તદ્વિસ્મૃતાન્યો વ્રજપ્રિયઃ ।
પ્રિયવ્રજસ્થિતિઃ પુષ્ટિલીલાકર્ત્તા રહઃપ્રિયઃ ॥૨૬॥
ભક્તેચ્છાપૂરકઃ સર્વાજ્ઞાતલીલોતિમોહનઃ ।
સર્વાસક્તો ભક્તમાત્રાસક્તઃ પતિતપાવનઃ ॥૨૭॥
સ્વયશોગાનસંહૃષ્ટહૃદયાંભોજવિષ્ટરઃ ।
યશઃપીયૂષલહરીપ્લાવિતાન્યરસઃ પરઃ ॥૨૮॥
લીલામૃતરસાર્દ્રાર્દ્રીકૃતાખિલશરીરભૃત્ ।
ગોવર્દ્ધનસ્થિત્યુત્સાહસ્તલ્લીલાપ્રેમપૂરિતઃ ॥૨૯॥
યજ્ઞભોક્તા યજ્ઞકર્તા ચતુર્વર્ગવિશારદઃ ।
સત્યપ્રતિજ્ઞસ્ત્રિગુણાતીતો નયવિશારદઃ ॥૩૦॥

સ્વકીર્તિવર્ધનસ્તત્ત્વસૂત્રભાષ્યપ્રદર્શકઃ ।
માયાવાદાખ્યતૂલાગ્નિર્બ્રહ્મવાદનિરૂપકઃ ॥૩૧॥
અપ્રાકૃતાખિલાકલ્પભૂષિતઃ સહજસ્મિતઃ ।
ત્રિલોકીભૂષણં ભૂમિભાગ્યં સહજસુંદરઃ ॥૩૨॥
અશેષભક્તસંપ્રાર્થ્યચરણાબ્જરજોધનઃ ।
ઇત્યાનંદનિધેઃ પ્રોક્તં નામ્નામષ્ટોત્તરં શતમ્ ॥૩૩॥
શ્રદ્ધાવિશુદ્ધબુદ્ધિર્યઃ પઠત્યનુદિનં જનઃ ।
સ તદેકમનાઃ સિદ્ધિમુક્તાં પ્રાપ્નોત્યસંશયમ્ ॥૩૪॥
તદપ્રાપ્તૌ વૃથા મોક્ષસ્તદાપ્તૌ તદ્ગતાર્થતા ।
અતઃ સર્વોત્તમં સ્તોત્રં જપ્યં કૃષ્ણરસાર્થિભિઃ ॥૩૫॥
ઇતિ શ્રીમદગ્નિકુમારપ્રોક્તં સર્વોત્તમસ્તોત્રં સંપૂર્ણમ્ ॥

શ્રીસર્વોત્તમજપપાઠ.

૧ આનન્દાય નમઃ ૨ પરમાનન્દાય નમઃ ૩ શ્રીકૃષ્ણાસ્યાય નમઃ ૪ કૃપાનિધયેનમઃ ૫ દૈવોદ્ધારપ્રયત્નાત્મને નમઃ ૬ સ્મૃતિમાત્રાર્તિનાશનાય નમઃ ૭ શ્રીભાગવતગૂઢાર્થપ્રકાશનપરાયણાય નમઃ ૮ સાકારબ્રહ્મવાદૈકસ્થાપકાય નમઃ ૯ વેદપારગાય નમઃ ૧૦ માયાવાદનિરાકર્ત્રે નમઃ ૧૧ સર્વવાદિનિરાસકૃતે નમઃ ૧૨ ભક્તિમાર્ગાબ્જ-

માર્ત્તંડાય નમઃ ૧૩ સ્ત્રીશૂદ્રાદ્યુદ્ધૃતિક્ષમાય નમઃ ૧૪ અંગીકૃત્યૈવ ગોપીશવલ્લભીકૃતમાનવાય નમઃ ૧૫ અંગીકૃતૌ સમર્યાદાય નમઃ ૧૬ મહાકારુણિકાય નમઃ ૧૭ વિભવે નમઃ ૧૮ અદેયદાનદક્ષાય નમઃ ૧૯ મહોદારચરિત્રવતે નમઃ ૨૦ પ્રાકૃતાનુકૃતિવ્યાજમોહિતાસુરમાનુષાય નમઃ ૨૧ વૈશ્વાનરાય નમઃ ૨૨ વલ્લભાખ્યાય નમઃ ૨૩ સદ્રૂપાય નમઃ ૨૪ સતાં હિતકૃતે નમઃ ૨૫ જનશિક્ષાકૃતે કૃષ્ણભક્તિકૃતે નમઃ ૨૬ નિખિલેષ્ટદાય નમઃ ૨૭ સર્વલક્ષણસંપન્નાય નમઃ ૨૮ શ્રીકૃષ્ણજ્ઞાનદાય નમઃ ૨૯ ગુરવે નમઃ ૩૦ સ્વાનન્દતુન્દિલાય નમઃ ૩૧ પદ્મદલાયતવિલોચનાય નમઃ ૩૨ કૃપાદગ્વૃષ્ટિસંહૃષ્ટદાસદાસીપ્રિયાય નમઃ ૩૩ પતયે નમઃ ૩૪ રોષદક્પાતસંપ્લુષ્ટભક્તદ્વિષે નમઃ ૩૫ ભક્તસેવિતાય નમઃ ૩૬ સુખસેવ્યાય નમઃ ૩૭ દુરારાધ્યાય નમઃ ૩૮ દુર્લભાંઘ્રિસરોરુહાય નમઃ ૩૯ ઉગ્રપ્રતાપાય નમઃ ૪૦ વાક્સીધુપૂરિતાશેષસેવકાય નમઃ ૪૧ શ્રીભાગવતપીયૂષસમુદ્રમથનક્ષમાય નમઃ ૪૨ તત્સારભૂતરાસસ્ત્રીભાવપૂરિતવિગ્રહાય નમઃ ૪૩ સાન્નિધ્યમાત્રદત્તશ્રીકૃષ્ણપ્રેમ્ણે નમઃ ૪૪ વિમુક્તિદાય નમઃ ૪૫ રાસલીલૈકતાત્પર્યાય

૪૬ કૃપયૈતત્કથાપ્રદાય નમઃ ૪૭ વિરહાનુભવૈકાર્થસર્વ-ત્યાગોપદેશકાય નમઃ ૪૮ ભકત્યાચારોપદેષ્ટ્રે નમઃ ૪૯ કર્મમાર્ગપ્રવર્ત્તકાય નમઃ ૫૦ યાગાદૌ ભક્તિમાર્ગૈકસાધનત્વોપદેશકાય નમઃ ૫૧ પૂર્ણાનન્દાય નમઃ ૫૨ પૂર્ણકામાય નમઃ ૫૩ વાક્પતયે નમઃ ૫૪ વિબુધેશ્વરાય નમઃ ૫૫ કૃષ્ણનામસહસ્રસ્ય વક્ત્રે નમઃ ૫૬ ભક્તપરાયણાય નમઃ ૫૭ ભકત્યાચારોપદેશાર્થનાનાવાકયનિરૂપકાય નમઃ ૫૮ સ્વાર્થોજ્ઝિતાખિલપ્રાણપ્રિયાય નમઃ ૫૯ તાદશવેષ્ટિતાય નમઃ ૬૦ સ્વદાસાર્થકૃતાશેષસાધનાય ૬૧ સર્વશકિતધૃપે નમઃ ૬૨ ભુવિભકિતપ્રચારૈકકૃતે સ્વાન્વયકૃતે નમઃ ૬૩ પિત્રે નમઃ ૬૪ સ્વવંશે સ્થાપિતાશેષસ્વમાહાત્મ્યાય નમઃ ૬૫ સ્મયાપહાય નમઃ ૬૬ પતિવ્રતાપતયે નમઃ ૬૭ પારલૌકિકૈહિકદાનકૃતે નમઃ ૬૮ નિગૂઢહૃદયાય નમઃ ૬૯ અનન્યભકતેષુ જ્ઞાપિતાશયાય નમઃ ૭૦ ઉપાસનાદિમાર્ગાતિમુગ્ધમોહનિવારકાય નમઃ ૭૧ ભકિતમાર્ગેસર્વમાર્ગવૈલક્ષણ્યાનુભૂતિકૃતે નમઃ ૭૨ પૃથક્શરણમાર્ગોપદેષ્ટ્રે નમઃ ૭૩ શ્રીકૃષ્ણહાર્દવિદે નમઃ ૭૪ પ્રાતક્ષણનિકુંજસ્થલીલારસસુપૂરિતાય નમઃ ૭૫ તત્કથાક્ષિપ્તચિત્તાય નમઃ ૭૬ તદ્વિસ્મૃતાન્યાય નમઃ

૭૭ વ્રજપ્રિયાય નમઃ ૭૮ પ્રિયવ્રજસ્થિતયે નમઃ ૭૯ પુષ્ટિલીલાકર્ત્રે નમઃ ૮૦ રહઃપ્રિયાય નમઃ ૮૧ ભક્તેચ્છાપૂરકાય નમઃ ૮૨ સર્વાજ્ઞાતલીલાય નમઃ ૮૩ અતિમોહનાય નમઃ ૮૪ સર્વાસકતાય નમઃ ૮૫ ભકતમાત્રાસકતાય નમઃ ૮૬ પતિતપાવનાય નમઃ ૮૭ સ્વયશોગાનસંહૃષ્ટહૃદયાંભોજવિષ્ટરાય નમઃ ૮૮ યશઃપીયૂષલહરીપ્લાવિતાન્યરસાય નમઃ ૮૯ પરાય નમઃ ૯૦ લીલામૃતરસાર્દ્રાર્દ્રીકૃતાખિલશરીરભૃતે નમઃ ૯૧ ગોવર્દ્ધનસ્થિત્યુત્સાહાય નમઃ ૯૨ તલ્લીલાપ્રેમપૂરિતાય નમઃ ૯૩ યજ્ઞભોક્ત્રે નમઃ ૯૪ યજ્ઞકર્ત્રે નમઃ ૯૫ ચતુર્વર્ગવિશારદાય નમઃ ૯૬ સત્યપ્રતિજ્ઞાય નમઃ ૯૭ ત્રિગુણાતીતાય નમઃ ૯૮ નયવિશારદાય નમઃ ૯૯ સ્વકીર્તિવર્દ્ધનાય નમઃ ૧૦૦ તત્ત્વસૂત્રભાષ્યપ્રદર્શકાય નમઃ ૧૦૧ માયાવાદાખ્યતૂલાગ્નયે નમઃ ૧૦૨ બ્રહ્મવાદનિરૂપકાય નમઃ ૧૦૩ અપ્રાકૃતાખિલાકલ્પભૂષિતાય નમઃ ૧૦૪ સહજસ્મિતાય નમઃ ૧૦૫ ત્રિલોકીભૂષણાય નમઃ ૧૦૬ ભૂમિભાગ્યાય નમઃ ૧૦૭ સહજસુન્દરાય નમઃ ૧૦૮ અશેષભકતસંપ્રાર્થ્યચરણાબ્જરજોધનાય નમઃ ॥

એ પ્રમાણે શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વરજીએ રચેલી ૧૦૮ નામાવલિ સમ્પૂર્ણ થઈ.

श्रीसर्वोत्तमस्तोत्रविषयक पदसंग्रह.

वधाई, राग नट.

जोपें श्रीवल्लभरूप न जानें ॥ तो केसे यह लीलाके नित्य संबंध करि मानें ॥ १ ॥ प्राकृत निखिल धर्म नही परसत अप्राकृत जो बखानें ॥ प्रतिपादित निगमादिक वचनन साकृत सिद्ध निदानें ॥ २ ॥ कलिकालादि दोषके तमकर पंडितहू नहीं जानें ॥ संप्रति अविषय ताहीतें है भुव प्रादुर्भाव कहानें ॥ ३ ॥ दयादेख निजभाव प्रकटकों देत माहात्म्य दानें ॥ वाणीकर जब तब निज मुखको प्रादुर्भाव बखानें ॥ ४ ॥ तिनको कह्यो अबोध सबनकों तुरत सुबोध बखानें ॥ अष्टोत्तर शतनाम जपनकर पाप होत सबहानें ॥ ५ ॥ अग्निकुमार ऋषीश्वर बरन्यों जगतीछंद बखानें ॥ देवरूप श्रीकृष्ण रसानन बीज कारु-

णिक जानें ॥ ६ ॥ कर विनियोग भक्तियोगमें प्रतिबंध सब हानें ॥ अधरामृतरसस्वाद् कृष्णको यह सिद्धि कर मानें ॥ ७ ॥ आनन्द परमानन्द् रूपमय कृष्णमुखाकृत आनें ॥ कृपासिन्धु दैवी जीव उद्धारक स्मृति आर्ति हि नशानें ॥ ८ ॥ श्रीभागवतगूढार्थनको प्रकट परायण जानें ॥ गोवर्द्धनधर साकृत निश्चय स्थापक वेद् वखानें ॥ ९ ॥ मायावाद् निराकरण कर सकल वाद् वल हानें ॥ मार्ग भक्ति कमलकर बरनों तिनके रविकर मानें ॥ १० ॥ नरनारी उद्धारकरणकों समरथ प्रकट कहानें ॥ अंगीकृत कर गोपीपति मानव निजवशकर गही आनें ॥११॥ अंगीकृत मर्यादा बोधक करुणाकर विभु गानें ॥ नाहिन दीयो काहुने एसो दान परायण जानें ॥ १२ ॥ महाउदार चरित्र जिनके निज गावत निगम

बखानें ॥ कर प्राकृत अनुकृति मोहे सुररिपु जनवृन्द समानें ॥ १३ ॥ जोपें अग्निरूप तन वल्लभरूप जलधि नाहिं आनें ॥ भक्तनके हित कारण एसे नहीं देखे न कहानें ॥ १४ ॥ सेवकजन शिक्षाके कारण कृष्ण भक्तिप्रकटानें ॥ निखिल सृष्टि इष्टके दाता इच्छा यह मन मानें ॥ १५ ॥ लक्षण सर्व संपन्न महाप्रभु कृष्ण ज्ञान यह दानें ॥ याहीतें गुरु वेद पुराण पुकारे कहत परमानें ॥ १६ ॥ आनंदभर परिपूरण अंबुजनयन देख ललचानें ॥ कृपादृष्टि आनन्ददे दास दासी प्रिया पति जानें ॥ १७ ॥ रोषदृष्टिके पात भयेतें भक्तवृन्द रिपु हानें ॥ याहीतें भक्तन करसेवित यह निर्धार बखानें ॥ १८ ॥ सुखको सेवन करिये जाको दुराराध्य कर मानें ॥ दुर्लभ चरणकमल जाके निज उग्रप्रताप कहानें ॥ १९ ॥ बानीकर

पूरत सेवक जन निज शरणागति आनें ॥ श्री-
भागवत समुद्र मथनकर रासरूप हरिजानें ॥२०॥
सांनिध्यतें जु दियो हित हरिको भक्ति मुक्तिके
दानें ॥ लीला रास विलास एक रचि कृपा कथा
परमानें ॥ २१ ॥ अनुभव विरह करनकों सबको
त्याग एक मन आनें ॥ भक्ति आचार दिखायो
जनकों मारग कर्म निदानें ॥ २२ ॥ यागादिक
भक्तिनके साधक मनकर्मवच कर जानें ॥ पूर्णा-
नन्द पूरण रतिपति वागधीश गुण गानें ॥ २३ ॥
याहीतें विबुधेश्वर पदकी कहियत चितमें
निशानें ॥ कृष्णसहस्रनामके दायक भक्त
परायण मानें ॥ २४ ॥ भक्ति आचार विविध
बोधनकों नानावचन बखाने ॥ अपने काज तजे
प्राणनतें प्रिय पदारथ जानें ॥ २५ ॥ तादृश
भक्तन कर परिवेष्टित देखत मति हिरानें ॥

दास जननके हितके कारण साधन सब दरशानें
॥२६॥ सकल शक्ति यह रूप दिखावत श्रीवल्लभ
हरि मानें ॥ भूतल पुष्टि प्रकट करिवेकों श्रीविट्ठल
निधि आनें ॥ २७ ॥ पिता भये। राख्यो महिमा
सब अपने कुल मधि जानें ॥ दूर कियो हरि
मायामतकों गर्व आप धर मानें ॥ २८ ॥ पतिव्रता
पति पारलौकिक यह लौकिक वरदानें॥ गूढहृदय
भक्तन मन आशय दायक पर गुण गानें ॥ २९ ॥
उपासनादिक मार्ग करीकें मुग्ध मोह नशानें ॥
मार्ग भक्ति प्रकटकर सबतें वैलक्षण्यठहरानें॥३०॥
शरण आयेतें लये ज्ञान कृष्ण हृदयकी जानें ॥
प्रतिक्षण नवनिकुंज लीलारस पूरण निज मन
मानें ॥ ३१ ॥ तिनकी कथा विवश चित्त व्हेके
विसरे सबगुण आनें ॥ व्रजपति प्रिय ताहीकों
कहीयत प्रिय व्रजवास बखानें ॥ ३२ ॥ लीला

पुष्टि करन ए कहियत भक्त काम धर्म दानें ॥
सवन अजानी लीला इनकों मोहरूप कहानें ॥३३॥
सबतें दृढ आसक्त भये भक्तवश पतित पवित्र
बखानें ॥ यश अपने गुणगान श्रवण तें आनन्द
बखानें ॥ ३४ ॥ यश पीयूष लहरीन कर छांडे
अन्यभाव परजानें ॥ लीलामृतरस कार पोखे
सब कहेत फिरत महारानें ॥ ३५॥ गोवर्द्धनधाम
उत्साह एकचित्त लीला प्रेम समानें ॥ यज्ञभोग
बलि यज्ञ करनकों चार वेद विकसानें ॥ ३६ ॥
सत्यप्रतिज्ञा त्रिगुणातीत सुन नीतिविशारद जानें ॥
कीर्ति बढन महातत्त्व सूत्र प्रकाशक मानें ॥३७॥
मायावाद तूल उन्मूलन अग्निरूप कहि गानें ॥
ब्रह्मवाद उद्धारण कारनको भूतल जन्म बखानें
॥ ३८ ॥ अप्राकृत भूषण परिभूषित सहजहास
मुख ठानें ॥ ब्रह्मलोक भुव लोक रसातलके भूषण

युत जानें ॥ ३९ ॥ उघरे भाग्य अवनीतलके निज सुंदर सहज कहानें ॥ भक्तनकर सेवित निज पदरज तेई बहु धन दानें ॥४०॥ यह प्रकार आनन्दनिधि प्रभुके नाम पदारथ गानें ॥ अष्टोत्तरशत ते कहीत जे अपने सर्वस्व मानें ॥४१॥ श्रद्धा निर्मल बुद्धि करजे नित्य पढत भक्तजन मानें ॥ एक चित्त करकें अधरामृत सिद्धि याहीतें जानें ॥४२॥ वृथा मुक्ति विन पायें ताके पायें यह गति मानें ॥ कृष्णपदारथ रस ग्राहिवेको जय करियतहे रानें ॥४३॥ यह विधि द्विजकुल पातेके गिरिधर नाम वितान बखानें ॥ श्रीवल्लभ श्रीविट्ठल प्रभुको निज अनुचर कर मानें ॥ ४४ ॥

धमार, राग काफी.

श्रीवल्लभ मेरे मन वसो हो ॥ अबहो मेरे ललना ॥ अब मोकों ओर कछू न सुहाय ॥ ए शोभा त्रिभुवनमें न समाय वदन छबि निरखत मन न अघाय ॥ ध्रुव ॥ १ ॥ कनवाडो सीमा अतिसुंदर, सुखद कांकरवारो गाम ॥ बलजाउ ॥ मास वैशाख कृष्ण एकादशी, प्रकटे श्रीलक्ष्मण धाम ॥ २ ॥ प्राकृत रूप रहित अप्राकृत धर्म सहित साकार ॥ निगम निरूपित श्रीपुरुषोत्तम, वदन अनल अवतार ॥ ३ ॥ करि करुणा निज महिमा श्रीहरि, प्रकट करनके काज ॥ स्ववदन अनल रूप आनंदमय, प्रकटे श्रीवल्लभराज ॥ ३ ॥ दैवी जीव उद्धारण हित हरि, धर्यो द्विजवर अवतार ॥ भूतनाथ प्रकटित मार्गते, नाहिन होत निस्तार ॥ ५ ॥ मायावाद तम बढयो भूतलमें,

रवि बिनु नहि उजास ॥ सूर श्रीवल्लभ प्रकट होयके, श्रुतिपथ कीयो हे प्रकाश ॥ ६ ॥ श्री-भागवत प्रतिपद मणिवर, भूषण भूषित अंग ॥ सकल पुराण शास्त्र श्रुति स्मृतिको कीनो विरो-धको भंग ॥ ७ ॥ श्रीभागवत अमृत उदधि रस, निज जन पान कराय ॥ प्रेम सहित व्रज जनकी सेवा सिखवत आप बताय ॥ ८ ॥ नि-गम बखानत भूतल स्वर्गमें, अनल उदयो इंदु ॥ परमानन्दरूप तें प्रकटे, कृष्णसेवारससिंधु ॥ ९ ॥ साधनरहित जीव कलियुगके दैवी किये सनाथ ॥ पकरि बांह पुरुषोत्तम सोंपे, जन शिर धरि निज हाथ ॥ १० ॥ सूत्रभाष्य सुबोधिनी कीनी, नाना ग्रन्थ निबंध ॥ ब्रह्मवाद साकार प्रकटायो टाल्यो स्वीय प्रतिबंध ॥ ११ ॥ कृपादृष्टि वृष्टि अमृतरस, सींचे दासीदास ॥ रोप दृष्टि

दावानल श्रीप्रभु, कीने असुर विनाश ॥ १२ ॥ प्राकृत रूप दिखाय प्राणपति, असुरन मोह उपजाय ॥ श्रीलक्ष्मण गृहे प्रकट होयकें, निज-जन आनंद बढाय ॥ १३ ॥ करि करुणा करुणा-निधान प्रभु, देत अभय पद दान ॥ बुद्धिहीन कर्म जड जीवनको, टाल्यो अति अभिमान ॥ १४ ॥ श्रीवल्लभ जाको करे अपुनो, सो व्रज-पति प्रिय होय ॥ ताके कोटि जन्मके पातक, तत्क्षणमें क्षय होय ॥ १५ ॥ अनुभव निगम ज्ञान ते जाने, श्रीवल्लभराज स्वरूप ॥ भूतल भक्ति प्रचार करनको, अन्वय लिये अनूप ॥१६॥ वृन्दावन श्रीगोवर्द्धन प्रिये, प्रिय यमुनातट वास ॥ कुमुदिनीगन मन रंजनको, सहस्र उडुपति उजास ॥ १७ ॥ कालिंदीको महिमा कलिमें, कीनें श्रीलक्ष्मण सुत ॥ अष्ट सिद्धि पैयत वाहीतें,

कहत वचन प्रसूत ॥ १८ ॥ गोकुलनाथ सदा सुखदायक, नमो सबे कर सीस ॥ लीला हृदय बसो निज जनके, येही विधि देत असीस ॥१९॥ व्रजपति नख शिख अंग माधुरी, बरनों अनल स्वरूप ॥ मधुरे विधान अष्टक कीर्तन तें, वश होत श्रीगोकुल भूप ॥ २० ॥ ब्रह्मसंबंध करायके कीनें, पंच दोष निवृत्ति ॥ प्रकटि दिखाय पुष्टि-मार्ग प्रभु, जीवको कीये हें प्रवृत्ति ॥ २१ ॥ निज आज्ञा उल्लंघन दोष, दिखायो महाप्रभु आप ॥ करि प्रबोधि सिखवत दासनकों, मिट्यो सकल उरताप ॥ २२ ॥ मारग भक्ति सुधा समुद्र मथि, प्रकट कीये नवरत्न ॥ नव विधि चिंता निज दासनकी, निवृत्ति कीये हे यत्न ॥ २३ ॥ व्रज-पति सुखद विरह अनुभवको, सर्वसु त्याग उपदेश ॥ नाम सहस्त्र नंदनंदनके, प्रकटि कीये

हे नरेश ॥ २४ ॥ सर्ग आदि लीला दश त्रिधि मध्य, जाको निरोध हे नाम ॥ प्रेमासक्तिव्यसन त्रिविध फल, त्रिविध लीला अभिराम ॥ २५ ॥ पुष्टि प्रवाह मर्यादा मारग, तिनको दिखायो भेद ॥ दैवीजीव क्रीडा साधन फल, सबको प्रमान हे वेद ॥ २६ ॥ सकल संदेह निवारनको, जलभेद कीयो व्रजईश ॥ भक्तिभाव दिखाये सबनकों, भेद बतावत बीस ॥ २७ ॥ बालबोध कीनो करुणानिधि, बालक मति जिय जान ॥ सकल सिद्धान्त जनाय स्त्रीयनकों, टाल्यो सकल अज्ञान ॥ २८ ॥ देशादिक पट साधन कीनें, तातें नहीं निस्तार ॥ दे वरदान कृष्णाश्रय कीनो, दीने पदारथ चार ॥ २९ ॥ दृढ आश्रयके कारण कीनें, धैर्य विवेक विचार ॥ कलियुग जीव उद्धारे श्रीवल्लभ, निजजन प्राण आधार ॥ ३० ॥

क्षर प्रपंच अक्षरतें उत्तम, त्रिगुणातीत महाराज ॥ श्रीहरिवदन जो प्रकट न होते, तो बूडत बेद झहाज ॥ ३१ ॥ दैवी सृष्टि हेतु करुणानिधि, श्रीहरि बांधी पाज ॥ अति आवर्त सकल दुस्तरनको, भवसागर उतरन काज ॥३२॥ श्रीपुरुषोत्तम भजन हेतु तें, कीनो स्मरण पुष्टि ॥ तामें मर्यादा मारगको, साधन नाहिन इष्ट ॥३३॥ श्रीवल्लभ तें विमुख जीव जेते, बूडत भवसिंधु ॥ जाकों निरोध किये श्रीवल्लभ, निशदिन लहत आनंद ॥३४॥ कहत निरोध पदार्थको यह, सबहिनको अज्ञान ॥ करि लक्षणा निरोध बतायो, श्रीलक्ष्मणसुवनसुजान ॥ ३५ ॥ साधन सकल कीये हे महाप्रभु, निज दासनके काज ॥ अति कृपालु करुणानिधि वल्लभ, सेवकजन सिरताज ॥३६॥ निजानंद पुष्टि अति विग्रह, अंबुज नयन

विशाल ॥ षटगुण सहित पूरण पुरुषोत्तम, निर्मल रसिक रसाल ॥ ३७ ॥ त्रिविध सृष्टि भक्ति नव लक्षण, कियो विवेक विचार ॥ साधन सहित मानसी सेवा, पुष्टि पदार्थ चार ॥ ३८ ॥ भूमि भाग्य सहज अतिसुंदर, श्रीपरिवृढ मुख चंद ॥ अदेय दान दक्ष अति मोहन, सुखद चरणारविंद ॥ ३९ ॥ सर्व सिद्धान्त शिरोमनि पत्र लिखि, बांध्यो श्रीगोकुलराय ॥ माया तिमिर निबिड भूतलमें, निरखत ताप नसाय ॥४०॥ नव लक्षणा भक्ति मध्य बाई, यहि रीति विनियोग ॥ रंचक वस्तु समर्पे स्नेहसों, ताको करत प्रभु भोग ॥४१॥ व्रज सुंदरी भावरस पूरित, आनंद निधिको अंग॥ ऋतु बसंत हरखत श्रीवल्लभ, निरखत लज्जित अनंग ॥ ४२ ॥ केसरि धोति उपरणा केसरि, केसरी भीनी पाग ॥ श्रीवल्लभ गिरिधर वन विहरतं अंतर अति अनुराग ॥ ४३ ॥ चोवा चंदन

अबिर कुंकुमा, उडत गुलाल सुरंग ॥ ताल पखा-
वज झांझ डफ बाजत, सरस स्वांग सुढंग ॥४४॥
सब समाज साजि वन विहरत, बोलति कोकिला
कीर ॥ विविध पवन वहत सुखकारी सूरसुताजुके
तीर ॥ ४५ ॥ अतिसुगंध मत्त मधुपगन, करत
मधुर सुरगान ॥ दादुर मोर चकोर रोर मानों,
लेत सप्तसुर तान ॥ ४६ ॥ जो सुख अमर लोक-
में नाँहि, सो सुख गोकुलमांहि ॥ सुखद सदा
शरणागति जिनकी, श्रीवल्लभ कल्पतरु छांहि
॥ ४७ ॥ मन वच कर्म करि श्रीवल्लभ भज, ना-
हिन और उपाय ॥ साधन कोटि करो जिनकोऊ,
यह फल कबहुँ न पाय ॥४८॥ खेलि फाग अनु-
राग सिंधु बढ्यो, मची अगंजा कीच ॥ निज
जन कुमुदिनी गम फूल्यो, निरखि वल्लभ शशी
बिच ॥ ४९ ॥ जो यह अनल आनंद रूपको,
निशदिन करे विचार ॥ पावे सदा आनंद अपरा-

मृत रसकृत मुक्ति प्रचार ॥५०॥ जो यह लीला सुनेसुनावे प्रभु सन्मुख करे गान ॥ ताके हृदय कमल बिच परसत, प्रभुजी करे स्वज्ञान ॥५१॥ दास अनन्य चरन रज धनकी, करत बहुत मन आस ॥ श्रीवल्लभ पदरज प्रतापतें गावत जन हरिदास ॥ ५२ ॥

पद राग काफी.

श्रीसर्वोत्तम जप नित्य करना हो. (२) सकल शास्त्रको सार एही है, त्रिविध ताप सब अघ हरना हो. १ पुष्टि पदार्थ याही तें पैयत, याहीतें भवसागर तरना हो–रंगीले श्रीकम प्रिय जाउ बलिहारी, कालदंडसें ना डरना हो. २

पद राग काफी.

करिये श्रीसर्वोत्तम रस पान, प्रशंसा कर सके को कवि एसो श्रीमुख करत बखान. अतिशय करुणा करी या कलिमें दियो दैवी जीवन्कुं दान; एक एक अक्षर हे अधरामृत, गुप्त रहस्य गुण गान. २ अर्ध निमेष विलंब न करिये, रेन दिवस आठो जाम; रसिक प्रीतम जाको रंग रंग्यो, सोहे भक्त निधान.

———

*श्रीगोविन्दस्वामिकृत १०८ पद.

राग भैरव.

प्राकृतधर्मरहित अप्राकृत निखिलधर्म साकार। निगम निरूपित शुद्ध पुरुषोत्तम वदनानल श्रीवल्लभ अवतार ॥१॥ स्तुति करों सदानन्दपद सेवों सुजस श्रवण करों गुनगान । चितमें चिंतन करों रेनादिन सुबोधिनी अरु वचनामृत पान॥२॥ करुणा करि कलि प्रगट भये बिन होतु न दैवी जन उद्धार। श्रीविट्ठल निजपदनौकादे गोविन्द उतारो भवसागर पार ॥ ३ ॥

---

* શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર પર શ્રીગોવિંદસ્વામીનાં ૧૦૮ પદો કહેવાય છે. આ પદોમાંના પચીસેક પદો ભગવદીય વાડીલાલભાઇએ પુ. ભ. સુ. માં છાપ્યાં હતા. એ બધો સંગ્રહ એમનીજ ઉદારતાથી આ પુસ્તકમાં પણ વૈષ્ણવો વાંચી શકશે; અને એમનો ઉપકાર માનશે.

राग बिभास.

बिदुष जन दृष्टि कलिकालमहातिमिरनें निगम नवनीतको हार्द न लह्यो । ब्रह्मसाकारको भेद् जाने बिना आसुरावेशतें विरुद्ध ही कह्यो ॥ १ ॥ भूमिके जीव मतिहीन बैकुण्ठकी बातको कहो कहा मन्द कैसेजु जाने ? ब्रह्म साकारको रूप जाने विना मूढ अति अज्ञान क्यों जु माने ॥ २ ॥ तस्य सम्प्रति तातें नहि होतहें उग्र माहात्म्य कोन पार पावे ? श्रीविट्ठलपदकमल रजधनगोविन्दजन हरिवदनवह्नि गुण गावे ॥ ३ ॥

राग रामश्री.

जब श्रीहरि भई यह इच्छा निज महिमा प्रगटबे काज। व्रजपति वदन अनल आनन्दमय तब प्रगट किये वाक्पति द्विजराज ॥ १॥ सो स्वरूप प्रगट्यो भूतलमें विद्यानिधि विदुषशिरताज ॥

दरस परस आनन्द उपज्यो उर तीनो भुवन रहे सब गाज ॥ २ ॥ दैवीजन सब करत बधाई चिन्ता गई सबनकी आज । कहत गोविन्द यह गान करो नित बालवृद्ध सब जोरि समाज ॥३॥

राग बिलावल.

अति तदुक्त दुर्बोध जानि जिय कियो सुबोध श्रीविट्ठलेश । शतअष्टोत्तर नाम दान दे महा अघहर्यो मिटायो क्लेश ॥१॥ पढो सुनो चितमें चिंतन करो कछुमति धरो चिन्ताको लेश। एक रसना कहो कहा बरनों थकि शारदा सहस्रमुख शेष ॥ २ ॥ यह अवतार न काहु बरन्यो श्रुति-स्मृतिशास्त्रपुरानविशेष । दैवीजन उद्धरनको प्रगटे भूतल गोविन्द प्रभु श्रीव्रजेश ॥ ३ ॥

राग आशावरी.

ऋषिमें ऋषिराज श्रीमदग्निकुमार । आनन्द-

मय नखसिख पर लेहों वारो कोटिक मार ॥१॥
नाम्नांछन्दो जगत्यसौ सो मन वच क्रम निर्धार।
श्रीकृष्णास्य देवता श्रीमद्भूत द्विजभवतार ॥२॥
अरुणा बीज प्रभु प्रमेयवल कियो जगत उद्धार।
षट्गुन पूरन श्रीवल्लभके अगनित गुन गोविन्द
जु अपार ॥ ३ ॥

राग टोडी.

भक्तियोग प्रतिबन्ध निवारण कारण सर्वो-
त्तम विनियोग। सिद्धिः श्रीकृष्णाधरामृतास्वाद
फल निःसंशय यह आस्य उपयोग ॥१॥ जो रस
शिव चतुरानन दुर्लभ धनपति जलपति गणपति
चाहे। सुरपति दिनपति अरु राकापति दरसन
करि समाधि करि नित ध्यावे ॥२॥ यह नित्य-
नियम करो जिय अपने पढो सुनो चित चिंतन

कीजे । श्रीविट्ठल करुणा करिके गोविन्दको सर्वोत्तम दीजे ॥३॥

[यहांसूं एक नामको एक २ पद हैं । पूर्व ६ पद स्तोत्र के पहिले ६ श्लोकनके हैं ।]

राग बिलावल.

आनन्दरूप श्रीवल्लभको अपने जिय जानो। ओर सबे तुम छांडि इनहीको मानो ॥ १ ॥ तीन लोकमें कौन ही पटुतरको आवे । देव कोटि-तेतीसमें कोउ पार न पावे ॥ २ ॥ आनन्दनाम रसना रटो अर्थही विचारि । पैये गोविन्द जन जप किये पुष्टिपदारथ चारि ॥३॥

राग विभास.

तन मन धन मम यह परमानन्द मेरो सर्वस । श्रीवल्लभ भजहु निसदिन गान करहु सुछंद ॥१॥ निरखि निरखि मेरे नैनन सिराउं

श्रीहरिवदन मुख चंद । आनन्द मगन सदा रहहूं ससि दरसन मानहु अरबिन्द ॥२॥ सुभग मूरति जिनि नैनन निरखे सो जन परे प्रेमके फन्द । यह महानिधि मेरे हिरदे कमलते छिनु मति टरो कहत गोविन्द ॥३॥

राग धनाश्री.

मेरो सर्वस श्रीकृष्णास्य मायावाद निवारन कारन कीनो हे अणुभाष्य ॥१॥ सुरनर मुनि देव कोटि तैतीसों करतहे सदा उपास्य । यह तजि ओर तत्त्व कहि रे माने होहि लोक उपहास ॥ २ ॥ श्रीवल्लभ चरणकमल सेवक जन सबते रहत उदास । श्रीविट्ठल पद रज गोविन्द करत बहिर्मुखकों दास ॥३॥

राग भैरव.

कृपासिन्धु कृपा कीनी दरश दिखायो ।

भटकि भटकि अब यह निधि पायो ॥ १ ॥ श्रुति स्मृति शास्त्र पुराण अगोचर सुरनर मुनि कोऊ पार न पायो । श्रीहरिबदनवह्नि करुणा करि निज स्वरूप महिमा बतायो ॥ २ ॥ षट साधन अधिकार नष्ट भये कलिमें कृष्ण भजनसु सिखायो । यह विवेक जानि जिय अपने जन गोविन्द विमल जस गायो ॥३॥

राग वसन्त.

दैवोद्धारप्रयत्नात्माको न आधि निमिष बिसराऊं । चितमें चिन्तन करों अहर्निश उर आनन्द उपजाऊं ॥१॥ ओर द्वन्द्व जिय जानि छांडि दे श्रीवल्लभ गुन गाऊं । मेरो सर्वस सुभग मूरति बिनु कहुंन सीस नवाऊं ॥२॥ वचनामृत सुबोधिनी सुनिके श्रीवल्लभ उर लाऊं । गोद पसारी मांगत गोविन्द जन चरनकमल रज पाऊं ॥३॥

राग इमन.

स्मृतिमात्रार्तिनाश सुमरे बढत आनन्द ।
आनि उपाय उपाधि जानी जिय तजी चित बहु
श्रीवल्लभ मुखचन्द ॥ १ ॥ रसना रटत नेक नहीं
छांडत फूलि रहे निज जन अरविन्द । हसत
परस्पर करत कुतूहल सबहि परे प्रेमके फन्द ॥२॥
भूतल फिरत महारस भीने निजजन अति मद-
मत्त गयंद । श्रीविट्ठल पदरज प्रतापबल निर्भय
फिरत सदा गोविन्द ॥३॥

राग श्रीराग.

श्रीभागवतगूढार्थप्रकाशनपरायणको महिमा
मैं जानें ते मेरो मन अटक्यो । जबलो श्री-
वल्लभको महिमा मैं जान्यो नहीं तो लों हूं
जगत सबें वोर भटक्यो ॥ १ ॥ चर्षणीकी संग-
ततें मेरो मन भ्रष्ट भयो कछु विवेक समुझे बिनु

रह्यो बिच लटक्यो । श्रीवल्लभजन संगतितें मेरे
हृदें उपज्यो ज्ञान साधु संग कीनो में ओर
सबे पटक्यो ॥ २ ॥ अब जिय मों जानत हों
आयुष तो वृथा जात काम क्रोध लोभ मोह
मत्सरतें सटक्यो । अबहु कछु चेति मूढ सुभग
मूरती हिरदें धरि ओर सब परिहरो तुम गोवि
न्दजन संग गटक्यो ॥ ३ ॥

राग आसावरी.

साकारब्रह्मवादैकस्थापक प्रगट भये । सुनि
श्रवनन दैवीसृष्टि सबके दुःख गये ॥ १ ॥ हरि
वदनानल प्रगटे बिन जगत सब जात बह्यो ।
सुरनर मुनि श्रुतिस्मृतिशास्त्र पुरानन हारद न
लह्यो ॥ २ ॥ कलिमें करुणा करि कृष्णपद सेव
सिर वहे । जन गोविन्द सोइ वडभागी जिनि
यह तिति निबहे ॥३॥

राग रामग्री.

करहू वेदपारग सुखद चरनसेवा । आनि (अन्य ?) आलय तजि वह्हि पद कमल भजि श्रीवल्लभ सकल देवाधिदेवा ॥ १ ॥ कलि कलमषापहं सकल दुःखदारणं भवसिन्धु तारणं परमममलं । साधन सब तजो निसदिन वल्लभ भजो अति सुखद सुवह्हिपदयुगलकमलं ॥ २ ॥ परम सुखदायिनी भक्तिरनुपायिनी देतहे हरिवदनवह्हिदाता । श्रीवल्लभवर बिना तीनहु लोकमें गोविन्द नहि सुने ओर कोउ भये त्राता ॥३॥

राग टोडी.

मायावाद निराकर्ता प्रगट श्रीवल्लभ द्विजराज । श्रीहरि प्रगट किये मुख मूरति पुष्टि प्रगटवें काज ॥१॥ महिमा श्रवन सुनत कुमुदिनीसे फूले भक्तसमाज । अब उद्धार विषयिणी चिन्ता गई

सबनकी भाज ॥२॥ जयजयकार भयो त्रिभुवनमें रहे भुवन सब गाज । सुमरते आनन्द होतहे गोविन्द जन सिरताज ॥३॥

सर्व वादनिरासकृतको कौंजन पावतपार। श्रुति स्मृति शास्त्र पुरान अगोचर पुरुषोत्तम निरधार ॥ १ ॥ धरनितलमें प्रगट भये बिनु वसुधा बूडत भार। प्राकृतरूप असुर मोहनकों अप्राकृत प्रान अधार ॥ २ ॥ बिनुसाधन उद्धरत निजजनको प्रगट कृष्ण अवतार। जो सर्वस्व श्रीव्रजजनको दे सो गोविन्दको रखवार ॥३॥

भक्तिमार्गाब्जमार्तण्ड अवनि उदय जानि जिय दैवी जन कुमुद फूले। श्रीवल्लभ प्राकृतरूप देखि आसुर सृष्टि मोहि अति त्रिदश वृन्द भूले ॥१॥ श्रुतिपथ भयो प्रकाश मायावाद तिमिर गयो सुभग मूरति निरखि उपज्यो आनन्द।

मनवचक्रम करि कहत गोविन्द् जा किपे सहज सो पेहैं सुखद् पूरन आनन्द् ॥२॥ कलिकलुष हरन हरि आपु अपनों वद्नवह्नि व्है निज दास दरस दीनों। द्विजवर अवतार धरि प्रेमसों भक्ति करि सिखाये निज दास सवगुन प्रवीनों ॥३॥

राग टोडी.

स्त्रीशूद्राद्युद्धृतिक्षम को जस व्यापि रह्यो त्रिलोक मांहि। बिन साधन व्रजपतिको सोंपत श्रीवल्लभवर दृढ करि गहि बांहि ॥ १ ॥ उर आनन्द न समात पुष्टिजन करत अहर्निश वही गुनगान। पटुतर तनक न पावत कोउ सुरनर मुनि जन करत बखान ॥२॥ भूत भविष्य श्रवन नहीं सुनियत करि करुणा अब दरस दिखायो। यहनिधि साधन ते नहीं पैयत श्रीविट्ठल पद रज गोविन्द् पायो ॥३॥

राग आसावरी.

अङ्गीकृत्यैव गोपीशवल्लभीकृत मानव नाम। करि करुणा कलिकालमें निजजनके पूरे काम ॥१॥ अवनितलमें आनन्द भयो घरघर आठों जाम। अब चिन्ता सब मिट गई प्रगट भयो सुखको धाम। फूल्यो फिरत गोविन्द सदा पायो निजपद गोकुलगाम ॥२॥

राग सारंग, ताल चर्चरी.

अङ्गीकृतौ समर्यादो पुरुषोत्तम प्रगट भये श्रवन सुनत निजजन उपज्यो आनन्द। करि करुणा हरिवदनानल श्रीवल्लभदास दियो विठ्ठलों मन वचनक्रम करि प्रगट गोकुलचन्द ॥ १ ॥ नखसिख सब अति अनुपम प्रगट भये धर्मयूप रूपसुधा पान करत सबे विदुषवृन्द। सुरनर मुनि करि समाधि एक चित्त व्हे ध्यान धरत पावत

नहीं पार कछु मायावादिमत्तगयंद ॥२॥ देखियत प्राकृतरूप निश्चय हे अप्राकृत मानुषाकृति देखि परे फंद ॥ पुष्टिसृष्टि उद्धरनकों द्विजवर अवतार धर्यो मायामत खंडनको प्रगट गोविन्द ॥३॥

राग देवगांधार.

अबके महाकारुणिक कहियत तजि निजधाम अवनितज प्रगट भये सबके मन भाए ॥ १ ॥ अपनी प्रातिज्ञा सत्य करि तुम निजजन नेह निबाहे। सब परिकर ले शरण भयो सो तव पद सरोज रज पाए ॥ २ ॥ जिन नही जाने श्रीहरि-मुखमूरति तिन वृथा जनम गमाए । सर्वस्व श्री वल्लभ निजजनको सो गोविन्द जन सुगाये ॥३॥

राग रामश्री तथा देवगंधार.

विभु तुम अबके मोहि उद्धारो। अति हि समर्थ श्रवन सुनियत हे श्रीवल्लभ नाम तिहारो

॥ १ ॥ उद्धार अधम अनेक साधन बिनु अपने जिय विचारो । कोटिक जनमको महाअपराधी मेरे अवगुन सबै बिसारो ॥ २ ॥ निःसाधन हों रंक जानि जिम दुस्तर भवसागर तारो । विनति सुनहु रंक गोविन्दको अपनि प्रतिज्ञा पारो ॥ ३ ॥

राग नट.

अदेयदानदक्ष श्रवन सुनिहो शरन आयो ।
शिव विरंचि सुरनर मुनि कोउ पार न पायो ॥१॥
है अप्राकृत रूप अपनो प्राकृत रूप दिखायो ।
दैवीजीव बिना असुर सबको मोह उपजायो ॥२॥
तिहारो महिमा श्रवन भयो मेरो मन भायो ।
श्रीवल्लभ पदरज धन गोविन्द गुन गायो ॥३॥

राग बीभास.

महोदारचरित्रवानकी पदरज हों पाऊं ।
असदालाप असत्संगति और सबै बिसराऊं ॥१॥

सुभग मूरति श्री वल्लभ बिन कछु नहीं मनवाऊं हरिसेवा हरिकथा छांडीके अनत कहुं न जाऊं ॥ २ ॥ निसदिन गुनगान करों नैनन हृदि सिराऊं। गोविन्द जन इतनो चाहत तिहारो दास कहाऊं ॥ ३ ॥

राग सारंग. ताल चर्चरी.

प्राकृतानुकृति व्याजमोहितासुरमानुष प्रभु सुरनर मुनि ध्यान धरत पार कछु न पावे। कोटि जनम भटकी भटकी अब मनमें हारि मानि साधन करि वृथा क्योंहि जनम सब गमावें।१। ओर सब उपाधि छांडि असत्सगंको निवारि संशय सब मनको काढ्यो अपने जियसबे ॥ २॥ वचनामृत श्रवन सुनो हरिसेवा हितसो करो दुस्तर भवसिंधु तरो वल्लभ उर लावे। कहत गोविन्द कलिजुगमें ओर कछु उपाय नाहीं मन बचन क्रम कारि निसदिन श्रीवल्लभ गुन गावे ॥३॥

राग भैरव.

वैश्वानर नाम सुनत असुर जीव जारि मरें। मायावादिमत्तगयंद सुनत नाम उपज्यो त्रास अति उजास देखि आकाश आई सबे पायन परे ॥१॥ जो अपने जिय जानि शूरनगति होई रहे बिन साधन करुणा करि कलियुगमें उद्धरे। मन वचन क्रम करिके कहत अन्य उपाय सबे तजो गोविन्दप्रभुचरन भजो सो भवसागर तरे ॥२॥

राग गोडी.

वल्लभाख्य वल्लभ मोको अति रसना रटन करो हो रेन दिन लगन लागि रहें सुनहु प्रान पति ॥१॥ तिहारे दरस बिन दुख पावतहों करहु कृपा रंक पर द्विजपति । महालक्ष्मीपति सुनहु बिनति सदा रहो एसी मेरी मति ॥ २ ॥ दुर्लभांघ्रि सदा सबहु सुनहू सुबोधिनी बचनामृत

नित । और सबैं तजि सरन भयो हो तुम बिन गोविन्दकी न ओर गति ॥ ३ ॥

राग देवगंधार.

सद्रूप श्रीवल्लभ नाम तिहारो करि करुणा करुणानिधान प्रभु अपनी प्रतिज्ञा आप प्रति पारो ॥ १ ॥ तिहारें चरणकमल आश्रय बिन भय उपजतहे भारो । सेवा कथा विना मोहि लागत बिषसम सब संसारो ॥२॥ चितमें चिंतन करत अहर्निश कटत कोटि जंजारो ।श्रीवल्लभ वल्लभ करि गोविन्द मन वचन क्रम निरधारो॥३॥

राग इमन.

हितकृत्सतां बिनति सुनहु हमारी । काल व्यालकी सत्वर गति देखि भय उपजत हे भारी ॥१॥ विन साधन उद्धरे अनेक जन्मन मन वचन क्रम निरधारी । तजि निज धाम अवनि तल

प्रगटे अपनि प्रतिज्ञा पारी ॥२॥ तिहारो नाम उच्चार कियेते कटत कोटि जंजारी । गोविन्द्जन मांगत हे अंघ्रिरज नहीं चाहत संसारी ॥३॥

राग भैरव.

जनशिक्षाकृते भक्तिकृत् गुण गाइये । साधनते अति दुर्लभ सो सहजमें पाइये ॥१॥ यह समान ओर कछु अबलो हम सुन्यो नाहि श्रीवल्लभ बिना कोउ अभय दान दीनों । तातें सब साधन तजि शरणागत होइ रह्यो हरिबदनानल श्रीवल्लभ सबे गुन प्रवीनो ॥२॥ रास रसिक लीलामृत उदधि निसिवासर रह प्रिय श्रीवल्लभवर रहत हे रसभीनो । कहत गोविन्द ओर सब साधन तजि चरन भज्यो सो तो सज्ञान जाने एही लूटि लीनो ॥३॥

राग बिभास.

निखिलेष्टद नामहि सुख उपजत मन सुभग मूरति निरखि मेरे नैन सिराऊं । श्रीवल्लभ

महाउदार शरणागत रक्षपाल महिमा अपार जानि सदा सीस नाऊं ॥१॥ दुर्लभ दरस दियो मोंहि विनति कहा करों तोहि, परो रहों तिहारि पोरि निसदिन गुन गाऊं। ओर सबे छांडि देहु सर्व जिय जानि मेरे जियमे लाऊं ॥२॥ तिहारे गुन सुनों सुनाऊं असत् संग बिरमाऊं। असदालाप अन्याय ओर सबे बिसराऊं॥ तिहारि बात सबे सुहात ओर विषसी लागत, ओर कहा कहुं बेर बेर लजाऊं ॥३॥ रंक दीन जानिकें प्रभु कलियुगमें कृपा कीनि अब इतनों चाहत गोविन्द तिहारो दास कहाऊं। तीन भुवनमें तुम समान दूजो कोउ आवत नही निजजन हित जानि देहू चरण रेणु पाऊं ॥ ४ ॥

सर्वलक्षणसम्पन्न सुमरेते परम सुख होत।
बिन साधन किये उद्धारतहैं कुल एकोत्तर गोत॥१॥

ऐसि निधि बहुयों नहीं पावहि श्रीवल्लभचरन-
सरोज। शिव विरंचे सचीपति सुरनर मुनि हारे
फरिफरि खोज ॥२॥ दैवी जनहित कारन प्रगटे
द्विजवर अवतार। कहत गोविन्द श्रीवल्लभ सुमरे
बिन होत नाहि निस्तार ॥ ३ ॥

राग भैरव.

श्रीकृष्णज्ञानद सो मेरे मन भाए। करि
करुणा कलियुग में निज धामतजि कृपानिधि
दैवीजन उद्धरनको अवनितल आए ॥ १ ॥
अन्यभजन असदालाप असत्संग असमर्पित
काम क्रोध लोभ मोह मत्सर मिटाए। अपने
जीव जानि दया करि शरणागत वत्सल स्वसि-
द्धान्त वचनामृत सुबोधिनी सुनाए ॥२॥ निज-
स्वरूप गुप्तरूप जानतहे कोउ नाहि, करुणा करि
श्रीवल्लभ आप सब बताए। श्रीविठ्ठलवर सरोज

रजधन गोविन्दपे अद्भुत अति महिमा सुजस सब गवाए ॥३॥

राग बिभास.

गुरु तो श्रीवल्लभमहाराज । और गुरु कहावे मिथ्या हरि विमुख करनके काज ॥ १ ॥ चौदह विद्यानिधि श्रीवल्लभ विदुष वृन्द सिर-ताज। मारग पुष्टि कियो प्रगट भूतल रह्यो भुवन सबगाज ॥ २ ॥ श्रीवल्लभ भानु दरसते कमलसे फूल भक्तसमाज। आशा परिपूरन भयो गोविन्द गए सकल दुख भाज ॥ ३ ॥

राग गोडी.

स्वानन्दतुंदिल निजजन स्वानन्द देत बिनसाधन कलिकाल घोरमें निजसुत गृहिणी समेत॥ १ ॥ व्रजपति वह्नि आनन्दमय आदि दुर्गम संकेत। मायावाद निवारि अवनीतल

बाँध भक्ति दृढ संत ॥ २ ॥ मनुषदेह धारि यह समुझे बिन जीवत जैसे प्रेत । श्रीविठ्ठलपदरज गोविन्दजन निरखि बलैयां लेत ॥ ३ ॥

राग विहाग.

सेवक सुखदायी पद्मदलायतविलोचन । निजजन उद्धरन हेतु अवनितल दरस दयो श्रीभागवत करि प्रकाश संतन दुःख मोचन ॥१॥ मायावाद तिमिर टारि पुष्टिभक्ति कियो प्रचार, हरिसेवा दई दिखाई अभय दान दीनो । दिवि भुवि पातालमें कोउ सुरनर मुनि श्रीवल्लभ पटुतर कोउ पावत नाहि साखी कीनो ॥ २ ॥ देशकालद्रव्यकर्ता कर्म मंत्र नष्ट भयें ताते कछु होत नाहीं कृष्णाश्रय कीजे ॥ श्रीविठ्ठल पदरज गोविन्दजन एहि कहत मन वचन क्रम करिके सदा वचनामृत पीजे ॥३॥

राग आशावरी

कृपादृग्वृष्टिसंहृष्टदासदासीप्रिय सुनो बात।
तिहारे दरसके कारन म्हें तजे मात अरु तात
॥ १ ॥ ओर न कछु सुहातहे मोहे अष्ट प्रहर
निसिप्रात। येही ध्यान हिरदे धरो मोपे रह्यो ना।
हिन जात॥२॥ रंक मोहि जिय जानिके प्रभु देहु
दरसको दान। कीजे गोविन्दको कृपा करि करे
तिहारे गान ॥३॥

राग रामग्री.

पति तो तुमही हो महाराज। लोकवेद
मर्याद तजि हम श्रीमुख दरसन काज ॥ १ ॥
तीन भुवनमें तिहारी पटुतर पावत नांहिन
कोई। तिहारी कृपा कटाक्ष वृष्टितें सो व्रजपति
प्रिय होई ॥२॥ गोद पसारि करत हो विनति
अबके मोहि उद्धारो। एक बेरि करुणा करिके
कहो गोविन्द रंक हमारो ॥३॥

राग नट नारायण.

रोषहृकृपातसंप्लुष्ट भक्ताद्रिट् मेरे मन बसो। काम तज्यो क्रोध तज्यो लोभ तज्यो मोह तज्यो मत्सर ताजि सरन आयो अब इतउत मति राखो ॥१॥ हों सब साधनहीन तुम सब कला प्रवीन रंक जानि मोहि कछु कृपा कीजे। कलियुगमें सुनियत हे षट् साधन नष्ट भये ताते कछु होत नही अभयदान दीजे ॥२॥ तुमतो हों महाउदार शरणागत रक्षपाल खंजो साजो कीनो। निसिवासर सज्जन संग करि समाज सुजस सुगान करत गोविन्द प्रभुजन मन रहत हे रसभीनो ॥३॥

राग मलार.

हूं कैसे करि भक्तसेवितपद पाऊं। सर्वस्व लेहों समर्पन करिके तिहारे शरण हो जाऊं ॥१॥

ओर उपाय सूझत कछु नाहिंन कहा दिन वृथा गवाऊं । सेवा करों सुनो कथा तिहारी सब प्रपंच बिसराऊं ॥ २ ॥ काम क्रोध लोभ मद मत्सर ताके ढींग नहीं जाऊं । चित्तमें चिन्तन करोहों तुम्हारो तिहारेही गुनगाऊं ॥३॥ काल व्यालते डर उपजत भारी, निर्भय पद उर लाऊं । करत गोविन्द कर जोरि विनति तव प्रसादही पाऊं ॥४॥

राग सारंग ताल चर्चरो.

सुखसेव्य श्रवन सुनत उपज्यो मन आनन्द । प्रकट भयो धर्म नखसिख आनन्द-रूप, अवनिभूप सरन गए निरखि श्रीमुखचन्द्र ॥ १ ॥ द्विजराज उदय भयो मायामत तिमिर गयो चहु दिसि उडुगनसे लपटि रहे त्रिदुष वृन्द । पानि उदर आनन्द पद आनन्दमय

सकल अंग निरखत सब दैवीजन फूले मुखार-
विन्द ॥ २ ॥ मन्द अतिमन्द भाग्य अति उप-
द्रव देखि कलिमें अल्पायुष जीव सब उपजे
मतिमन्द । करुना करि बिनुसाधन उधरनको
अपने जिय जानि श्रीवल्लभ प्रगटे गोविन्द ॥३॥

राग वसंत.

दुराराध्य श्रवन नाम सुनिके असुरन
उपज्यो त्रास । सूर श्रीवल्लभ प्रगटके कीनो
मायावाद विनास ॥ १ ॥ श्रीवल्लभ भानु उदयो
अवनितल श्रुतिपथ भयो प्रकास । बिनसाधन
अनेक उद्धारे दैवीजन पूरी आस ॥ २ ॥ जय
जयकार भयो भूतलमें जस प्रसर्यो आकास ।
श्रीविट्ठल पदरज जन प्रमुदित गुनगावत गो-
विन्ददास ॥ ३ ॥

दुर्लभांघ्रिसरोरुह पदयुग लालच लागि

रही । उर अंतरकी विरह वेदना जात न काहु कही ॥ १ ॥ प्रीति करत अनित्य जात जिनके जातु न काहु कही । खान पान सुख विसरि गयो विरहानल देह दही ॥ २ ॥ अति दुर्लभ आयुकी घटिका जातहे सबे बही । यह जिय जानि समर्प्यो सर्वस्व तब गोविन्द निबहि ॥३॥

राग भैरव.

उग्रप्रताप अवनितल प्रगट भये श्रवनन सुनि दैवीजन घरघर सब करतहे बधाइ । हरि वदनानल श्रीवल्लभ करुणाकरि कलियुगमें द्विज वपु धरि बहुर्यो दई दिखाई ॥ १ ॥ अगमित महिमा कहां लो एक रसना करों बखान बड-भागी दैवीसृष्टि रंक महानिधि पाई ॥ चौसठ कला प्रवीन विद्यानिधि वल्लभवर प्राकृत वपु देखि मोहे कछुक पार न पाई ॥ २ ॥ अबलों

ऐसो स्वरूप देख्यो नहि श्रवन सुन्यो निजजन उद्धरन पे आनि कब न आई । कहत गोविन्द सुमरों सदा निसिबासर आठों जाम आदरसों जीवहों गुन गाई ॥२॥

राग जैतश्री.

वाक्सीधुपूरिताशेषसेवक बिनति सुनों। कोटि जनमके मेरे अवगुन कछु माते गिनो ॥ १ ॥ तुमसे महाउदार न कोऊ आगे देखे न पाछे सुने, अब यहविध बनी सबे दैवीजन काज। करि करुणा सब परिकर साहित प्रगटे भूतलमें सुर नर मुनि देखि कहत जय जय महाराज ॥२॥ उग्रप्रताप देखि कहत बहुर्यो प्रकट गोकुलेश वपु धरिके कीनो कलियुगमें साखो । कहत गोविन्द सब समर्पि श्रीवल्लभके सरन जाउं सुनियत हे विनु साधन पूरत मन इच्छा अभिलाखो ॥ ३ ॥

राग जेतश्री.

तत्सारभूतरासस्त्रीभावपूरितविग्रह प्रभु रास-
रसिक लीलामृत रहत सदा भीनों ॥ निज
प्रमेयबल करिके विन साधन कलियुगमें उद्धरे
हें अनेक जीव भूमिमों जस लीनों ॥१॥ मारग
पुष्टि श्रुति स्मृति पुरान शास्त्र अति अगोचर
मायावाद खंडन करि सोंतो प्रगट कीनों ॥२॥
श्रीवल्लभवर स्वरूपमांहि कोऊ जानत नहीं,
सदानन्द वदनवह्नि सव कला प्रवीनो ॥ आनन्द-
निधि अगनित जस लीलामृत सागरमें निसि-
बासर क्रीडत तहां गोविन्द जन मीनों ॥३॥

सान्निध्यमात्रदत्तश्रीकृष्णप्रेमसों श्रीवल्लभ
कहाये। नखसिख सुन्दर देखि चकितभये लोक
हो सव छांडिदे रहत हे सिर नाये ॥१॥ योग यज्ञ
तीरथ व्रत दान ज्ञान इनसमान आवत नहीं

इन जानि जिय सबतें विरमाये । कहत गोवि-
न्द सबे तजो श्रीवल्लभचरन भजो सुरनरमुनि
ध्यान धरत कछु पार नाये ॥ २ ॥ भ्रमत भये
कोटिजनम फल पायो नाहीं न कछु यह बातन
कैते लोग महापद पाये । सत्संगति करो मित्र
प्रभु प्रसन्नता निमित्त दैवीजन सरन भये सो
सबे फल पाये ॥३॥

राग धन्याश्री.

विमुक्तिद निर्भयपद सुखदाई । जो पद-
रज दुर्लभ सुरनरमुनि सो सुलभ करि पाई ॥१॥
साधनतें पैयत नहीं कबहु मन वचन निर्धार।
बिन श्रीवल्लभ पद नौका क्यों पावे भवसागर
पार ॥ २ ॥ नामोच्चारण मात्र ते निश्चय कटत
कोटि जंजार। श्रीविठ्ठल पदरज गोविन्दको
श्रीवल्लभ प्रान अधार ॥३॥

राग पूरवी.

रासलीलैकतात्पर्य द्वारद है अति दुर्लभ । अतिक्रम जनम करम प्रवीन ताते होत नहीं बिना कृपा श्रीवल्लभ ॥१॥ यद्यपि रूप गुन शील सुघरता इन बातन सों जनम सिराइए । समझ विवेक सबे, सर्वस ले सरन भये सब पैये ॥२॥ यह सुख अति दुर्लभ सुरनरमुनि सब पचिहारे । गोविन्द सो सुख लूटि लियो मन वचन क्रम निरधार ॥ ३ ॥

राग भैरव.

कृपयैतत्कथाप्रद प्रभु बडी कृपा तुम कीनी । सन्मनुष्याकृति द्विजवर वपु धरि अधि धरनीतल दैवी जन उद्धरनको हरि सेवा दीनी ॥ १ ॥ विद्या तप ज्ञान हीन सब साधन रहित दीनं अपने जिय जानके करुणा करि दास दीजे

तुमहो सब कला प्रवीन महोदारचरित्रवान अदेय दानदक्ष सो तो नाम सत्य कीजे ॥ २ ॥ और कछु करि सकत नाहीं विनति सुनो श्रीवल्लभ तव पदरज अति दुर्लभ सो प्रसाद पाऊं । रंक गोविन्ददास तिहारो निर्भय निःसंक व्हेके तिहारे गुन गाऊं ॥३॥

राग विहागरो.

विरहानुभवैकार्थसर्वत्यागोपदेशक प्रभु । तिहारे चरनरज पावन श्रवन सुनि तिहारे सरन आयो मोहि राख लेहु विभु ॥१॥ तुमतो मारग पुष्टि प्रगट कियो भुवि भक्ति प्रचार कारन कीनो हे कृपा करि । ब्रह्मसम्बन्ध करवाय कीने दोष पंच परिहार सदानन्द सेवाके निमित्त सरथनाम कीनो श्रीहरि ॥२॥ यह नित्य ध्यान धरो और संग परिहरो संसारसागर तरों तिहारे गुन गाऊं।

अवगुन सबे बिसारो अबके मोहि उद्धारो जन गोविन्द कहत निर्भय तव पद पाऊं ॥ ३ ॥

राग वसन्त.

भक्त्याचारोपदेष्टा चरननमों मन लाग रह्यो। कहाकरों कित जाऊं कृपानिधि जात न मोंपे कह्यो ॥ १ ॥ आधि निमिष कल्पसम बीतत बिरहानल देह दह्यो। तिहारे दरसबिना अब मोपे नांहीन जात रह्यो ॥२॥ तिहारे जन संगति कीने बिनु में कछु नाही लह्यो। बांह गहे बिन भवसागरमें गोविन्द जात बह्यो ॥ ३ ॥

कर्ममार्गप्रवर्तक मुनिकुं मों मन भयो आनन्द। चलहु बेग दरसनको जैये श्रीवल्लभ मुख चन्द ॥ १ ॥ यज्ञपुरुष पुरुषोत्तम प्रगटे सुनि, मोहे जन वन्द। कोटि काम वारों यह छबिपर, श्रीवल्लभ आनन्द कन्द ॥ २ ॥ शिव

विरंचि सुरनरमुनि निशदिन गावत गीत सुछंद।
दैवीजीव उद्धारन प्रगटे पूरन परमानन्द ॥ ३ ॥

राग विहाग.

यागादौ भक्तिमार्गैकसाधनत्वोपदेशक प्रभु। तिहारी कृपा बिन मर्यादा पुष्टिको भेद न जानत कोउ विनति सुनो हो प्रभु ॥ १ ॥ प्रतारक शास्त्र श्रवन सुनि भ्रष्ट यह तन श्रुति पथ भय उपजत भारी। तुमबिन दैवीजनको नाहिन रखवारी ॥ २ ॥ धर्म अर्थ काम मोक्ष सबहि तुमहि हो तिहारे चरन बिन कछु हम न जान्यो। कहत गोविन्दजन मन वचन कर्म करि हरिवदनानल श्रीवल्लभ मन मान्यो ॥ ३ ॥

राग रामकली.

पूर्णानन्द यथारथ नाम। आनन्द पूरन किये निजजन सब श्रीवल्लभरूप परम अभिराम

॥ १ ॥ मनसेच्छित फल देत कृपानिधि ऐहिक आमुष्मिक सब काम । जो बडभागी सोई समझे यह छांडत नाही आठो जाम ॥ २ ॥ जाके हिये लगन लागी गहे श्रीवल्लभपद सुखको धाम । गोविन्द सदा विमल जस गावत डोलत फिरत श्रीगोकुल गाम ॥ ३ ॥

राग धन्याश्री.

पूरनकाम श्रीवल्लभ नाम । नखसिखसुन्दर सुभगमूरतिको निरखहूं आठो जाम ॥१॥ सुर-नर मुनिजन दिवि भुवि पातालमें न आवे कोउ समान । दैवी सृष्टि उद्धारन प्रगटे निर्भय दीने दान ॥ २ ॥ बिनु साधन उद्धरे अनेकजन श्रीवल्लभ महाउदार । द्विजवर व्हे प्रगट गोविन्द प्रभु निजजन प्रान आधार ॥ ३ ॥

कृपा करि वाक्पति रूप न धरते । इह

कलिकाल घोरमें कैसे निजजन निस्तरते ॥ १ ॥ वह्निवदन प्रगटे बिनु सब कोऊ धर्मराज बस परते । अंति आवर्त सहित भवसागरते कहो कैसे उतरते ॥ २ ॥ कोटि काम लावण्य श्रीमुख छवि बिन देखे सब मरते । अष्टमासिद्धि सो सब पाये जो गोविन्द प्रभुवरते ॥ ३ ॥

राग बिलावल.

विबुधेश्वरकी वात अटपटी । जोलों श्रवन परि नहीं मेरे तोलों नांही होत चटपटी ॥ १ ॥ भोग सिंगार रीति सेवाकी मन वचन क्रम सर्व लटपटी ॥ यह विवेक बूझत नहीं कोऊ करतके सब अपनी जुअरभटी ॥ २ ॥ करिके सिख्बत हे सबे निज दासनको ज्यों समझे सब बेगि झटपटी । श्रीविठ्ठल पदरज गोविन्दको असुरन सो नित होत खटपटी ॥ ३ ॥

राग भैरव.

कृष्णनामसहस्त्रस्य वक्ता गुन गाइये । विनु साधन कलियुगमें अष्टमहासिद्धि पाइये ॥ १ ॥ अन्य ध्यान सब छांडि श्रीवल्लभ उर लाइये । हरिवदनानलसुमहिमा काहूसो न जनाइये ॥२॥ सुभगमूरति पदसरोजसों लगन लगाइये ॥३॥

राग कल्यान.

भक्तपरायण भूतल प्रगटे । निजजनके कलिकालघोरमें विनु साधन महा अघ कटे ॥१॥ यह छवि अबहि बनि आई भरि भरि नैनन निरखौं । सुभग मूरतिको रूपसुधामृत पान करों हृदयमें रखो ॥ २ ॥ सुजस सुनो नाम कीर्तनको सुमरहु आठो जाम । गोविन्द श्रीवल्लभपर ले वारों कोटिक काम ॥ ३ ॥

राग केदारो.

भक्त्याचारोपदेशार्थनानावाक्यनिरूपक वच-

नामृत श्रवन सुनत मृत जिवाए निजजन।
अंघ्रिसरोरुह हृदय धरों और सब परहरों चित
चिन्तन करों सुजस सुनों श्रवन ॥१॥ जैसी तुम
कृपा करी वैसी कोउ करे नांही, बिन साधन
कलिमें उद्धारे अधमगन। सुभग मूरति बिन
और न सुहात कछु, प्रेम उदधि मध्य मगन भयो
मन ॥२॥ मनुष्य देह पाइके श्रीवल्लभके शरण विना
कोटिक साधन कीने वृथा होत आयुषधन।
दैवीजन जीवन श्रीवल्लभपदरजधन श्रीविट्ठल
करुणातें राखहु गोविन्द पन ॥ ३ ॥

राग सामेरी.

स्वार्थोज्झिताखिलप्राणप्रिय तुम करि कृष्ण
सेवाफल दिनों। साधनतें सुपने जातें सो सब
निज प्रमेयबल कीनों ॥ १ ॥ यह विधि अबहि
बनी सब आई, सो सब दैवी सृष्टि मनभाई।

सेवा करिके आप सिखाइ, जो निगम पुरानमें कहुं न बताई ॥२॥ शिव सनकादि सुरेश चतुरानन करि समाधि कछु न पाये। सो श्रीविट्ठल करुणाते गोविन्द आनन्द मगन व्हे सदा गुन गाए ॥ ३ ॥

राग गोडी.

हे तादृशवेष्टित हों जन तिहारो। साधन हीन बलहीन जांनि जिय भय उपजत है भारो ॥ १ ॥ तप स्वाध्याय वैराग्य योग ज्ञान बल भक्ति रहित पर नेक निहारो। तजि निजजन धाम अवनितल प्रगटे अपनी प्रतिज्ञा आप प्रनिपारो ॥ २ ॥ ऐसी कबहु भई सुनियत नहीं विन साधन सब जगत उद्धारो। यह सुनि सरन तिहारे आयो रंक, गोविन्दको कहो हमारो ॥३॥

राग मल्हार सावंत.

स्वदासार्थकृताशेषसाधन तुमपर सर्वस ले

वारि डारों। तीन लोकमों तिहारी बातको मरम को जानत मन वचन क्रम निर्धारो ॥ १ ॥ तिहारी चरनरज है अति पावन परसत तनको कटत अघ भारो। मन्दमति, मन्दभाग्य, कोटि उपद्रव कलिमें साधन भ्रष्ट नष्ट भये पावत नहीं भव पारो ॥ २ ॥ जिन महिमामृत पान कियो सब साधन तजि शरणागत व्है पलकमें अघ टारो। गोविन्द प्रभु नव घन बरखा करी अन्तरताप मिटाय अपनी प्रतिज्ञा पारो ॥ ३ ॥

राग गोडी.

सर्वशक्तिधृक् श्रीवल्लभ गति परत न जानी। श्रुति स्मृति शास्त्र पुरानमें अतिगोप्य कोउ जानत नहीं श्रीहरि स्वास्य प्रगट करि कलिमें वखानी ॥ १ ॥ आसुर जीव प्रतारनको कीनों, मायावादमारग भूतनाथ द्वारा तामें मोहे

अज्ञानी। जौलों उदयो वल्लभ भानु तोलों भूतल तिमिर बाढ्यो, अब उजास श्रुति प्रकास किये कृतारथ प्रानी ॥ २ ॥ मायावादमत्तगयंद वल्लभ-सिंह प्रकट सुनिके उपज्यो त्रास, भयो उपहास भागे अति अभिमानी। श्रीविट्ठल प्रताप बल ते गोविन्द जन पुष्टि प्रभुकी गति सबहिं मन मानी ॥ ३ ॥

राग इमन वसंत.

भुवि भक्तिप्रचारैककृते स्वान्वयकृत् । दैवीजन उद्धारनको द्विजवर वपु धृत ॥ १ ॥ ब्रह्मसम्बन्ध कराय कीनों पंचदोष निवर्त्तन। स्वसिद्धान्त सुनायके कीनो पुष्टिभक्ति प्रवर्तन ॥ २ ॥ कलिमें बहु कृतारथ कीने दीनी हरि सेवा। गोविन्द प्रभु श्रीवल्लभ सब देवनको देवा॥३॥

राग कल्यान.

दैवीजीवनको श्रीवल्लभ बिन और न कोउ

पिता। तीन लोकमें सुरनर मुनिजन नहीं पावत समता ॥ १ ॥ पुष्टि सृष्टि उद्धरनको कल्प तरु प्रसरी प्रेमलता। यह विवेक समझे बिन मनकी मिटत नही भ्रमता ॥ २ ॥ शिव विरंचि सचीपति मन लाजत देखि सबें प्रभुता। कहत गोविन्द श्रीवल्लभ पद बिन कहुं न निर्भयता ॥३॥

राग बिभास.

स्ववंशे स्थापिताशेषस्वमाहात्म्य करिकेजु प्रभु वसुधातल सुखदे पुष्टिमारग प्रकट कीनों। द्विजवर अवतार धर्यो बिनु साधन जगत उद्धर्यो हरिसेवा करि सिखाइ अभयदान दीनों ॥ १ ॥ रासरसिक मूरति श्रीव्रजपतिकी लीला सुजस निसिवासर ध्यान धरत रहत हृदय भीनों। चौदह विद्या निधान द्वात्रिंशत लक्षन युत षट गुन सहित चतुःषष्टि कला प्रवीनो ॥ २ ॥ और

ध्यान सबे छांडि शरन भयो मन वचन कर्म करी अपनों करले ताको मन मिट्यो अभिमानो। श्रीविठ्ठलपद रजधन सर्वस हे। गोविन्दको वल्लभ वरते सब लगत जगत हीनो ॥ ३ ॥

राग भैरव.

श्री स्मयापहकी चरनरेनु पलकन करि झारों। मनभाविनी सुभग मूरति नेननतें निहारो ॥ १ ॥ आनन्दमय अनलवदन हृदय सरोज लाऊं। असदालाप असत्संग और सबे बिसराऊं ॥२॥ तिहारे चरनकमल छांडि ओर कहूं न जाऊं। कहत गोविन्द तिहारो सुजस जनम गाऊं ॥३॥

राग इमन.

पतिव्रतापति तुमहो। हों पतिव्रता दासी तिहारी तुम पतिव्रत निबहो ॥ १ ॥ स्वर्ग मृत्यु पातालके तुम पति मति कोऊ और कहो। श्रीवल्लभ तुम होजु जगतपति सदा मन हिरदे

रहे ॥ २ ॥ परम महा निधि पाए पुष्टिजन मति कोऊ आनि लहौं। भवसागर बूडत अपनों करि गोविन्द बांह गहो ॥ ३ ॥

राग नट.

पारलौकिकैहिकदानकृत् चित्त धरों। अन्य आलाप सब वृथा जिय जानिके सुभग मूरति सुजस गुन गान करों ॥ १ ॥ सुखद सेवा करों ओर सब परहरों, श्रवन कीर्तन करों आठौ जाम। चित्त चिन्तन करों होत हे परमसुख सुनत हे श्रीवल्लभ पूरन काम ॥ २ ॥ नाम महिमा नहीं प्रगट भूलोकमें श्रुति स्मृति शास्त्र पुरान गूढ। कहत गोविन्द जन सृष्टि दैवी विना और जानत नहीं असुर मूढ ॥ ३ ॥

राग रामश्री.

निगूढहृदय श्रीवल्लभ व्रजेश। सुजस श्रवन सुनत होत आनन्द अति जनम कोटिको हरत

क्लेश ॥१॥ चरनरज धरत शिर कोटि तैंतीस सु
पार पावत न ब्रह्मा महेश । अन्य अवतार
मुख्य अवतार यह श्रीवदनवह्नि विशेष ॥ २ ।
अन्य आलाप तजि ध्यान हिरदे धरो, प्रग
श्रीवल्लभ अवनितल परेश । कहत गोविन्
जन बहु दरशन दियो घोषत विधाता द्विज
राज विशेष ॥ ३ ॥

राग सारंग.

अनन्यभक्तेषु ज्ञापिताशय । श्रुतिहारद
श्रीवल्लभ बिनु समझत नहीं सुरराशय ॥ १
पतिव्रता अपने पतिके आगे स्वहारद सब विनि
करे । सो पति श्रीहरिवदनानल बिन भवसाग
को परिहरे ॥ २ ॥ सो बडभागी भरतखण्ड प्रग
बिन साधन भवसागर तरे । यह विवेक समज्य
जन श्रीवल्लभ हिरदे धरे ॥ ३ ॥

उपासनादिमार्गातिमुग्धमोहनिवारक प्रभु प्रगटे होय कीने हैं निगम पथ प्रकाश। शिव विरंचि शचीपति देव कोटि तैंतीस भयो आनन्द सुर सुन्दरी चढि विमान छायो आकाश ॥ १ ॥ सुरनर मुनि प्रफुलित मन सुजस विमल करत गान मायावादी विदुषवृन्द उपज्यो मन त्रास। श्रीवल्लभ भानु दरस सब दैवीजन कमल फूले देखत अनुभाव्य ॥२॥ चोंदह विद्या निधान षट्गुन प्रभु पूरनकाम चतुःषष्टि कला सहित सुरास्य। श्रीविट्ठल पदरज धन गोविन्दको मन वचक्रम और कछु नांहीं श्रीवल्लभपद उपास्य ॥३॥

राग सामेरी.

श्रीहरि स्ववदनानल श्रीवल्लभको करी करुणा प्रगट किये। द्विविध पुष्टिमर्यादा भक्तिको भेद प्रगट करिवेको आज्ञा किये ॥ १ ॥ सो श्रीवल्लभ

प्रभु आज्ञा तें भुवि सन्मनुष्याकृति द्विज वपु बिभ्रत । भक्तिमार्गे सर्वमार्गवैलक्षण्यानुभूति कृत् ॥ २ ॥ मर्यादामें मंत्र करी हरी विभूति करिके भजो । पुष्टिमें एक स्नेहको कारण कहे, गोविन्द वाहि बिनु सबतजो ॥ ३ ॥

राग बीभास ताल चर्चरी.

पृथक्‌शरणमार्गोपदेष्टृ सुखद्‌पद्‌कमल, अन्य आलाप तजि हिरदे राखों । चित्तमें चिन्तन करों और सब परहरों सुजस श्रवन करों वदन भाखों ॥ १ ॥ सकल साधन तजी श्रीवल्लभपद भजों असत्संग छांडिके गति दाखों । देव दुर्लभ रससों सुलभ होत हे मनुषदेह पाइ यह साखों ॥२॥ अवनी तल प्रगटे निजदास हित जानी जिय पूरतहे मन अभिलाखो । कहत गोविन्द्‌जन तीनहीं लोकमां तुम बिनाहि मोहि और पाखो॥३॥

राग भैरव.

दिवि भुवि पाताल में कोऊ नाहीं श्रीकृष्ण हार्दवित् । पुष्टिसृष्टि उद्धरनको करुणा करि कलियुगमें श्रीहरि निज वदन वह्नि प्रगटे हैं निजजन हित ॥ १ ॥ सो स्वरूप श्रीवल्लभ श्री भागवत गूढारथ करि प्रकाश सदानन्द सेवा विधि सब सिखवत । तीरथ व्रत धर्म कर्म दान देह दमन सबे छांडि भजो श्रीवल्लभ जिनि भूतल द्विज देह बिभ्रत् ॥ २ ॥ ब्रह्म साकार स्थापन करी दैवीजन किये कृतारथ श्रुति विरोध टारि सबे वह्नि मायावाद भीत । व्रजपति पुनि दरस भयो भूतल आनन्द भयो कुंज निकुंज डोलतहैं व्रजप्रिय गोविन्द सहित ॥ ३ ॥

राग भैरव.

तत्कथाक्षिप्तचित्तस्य पदरजसरोज पाऊं । आंनि आलाप सब तजों श्रीवल्लभशरण जाऊं

॥१॥ सेवा अरु कथा छांडि नहीं कबहुं ललचाऊं। विमल सुजस छांडि कबहु ओर न गाऊं ॥ २ ॥ सुभग मूरति छांडि नहीं ओर उर लाऊं। गोविन्दजन इतनो मांगत तिहारो दास कहाऊं ॥३॥

राग इमन कल्यान.

विस्मृतान्यरसके चरनकमल सब रीतिसूं पैये। अन्य आलाप करो जिन कोऊ अति सुखदायक श्रीवल्लभको विमल सदा जस गैये ॥१॥ अति दुर्लभ श्रीवल्लभ दरसको त्रिविध महादुःख सबते सहिये। साधन कोटि करों जिन कोऊ कायको वृथा भटकि दिन खोवत सरनागत व्है रहिये ॥ २ ॥ यह निधिएक उपायते पैयत सर्वस ले समर्पन करे तुम श्रीवल्लभ धईये। सेवा कथा साधु संगति करि निसदिन सुभग मूरति चितमें धरिके गोविन्द नेह निबहिये ॥ ३ ॥

राग वसंत.

व्रजप्रिय प्रियनिजधाम बतायो। चतुरानन अपने सुत भृगुको अतिरूपा भाव जनायो ॥१॥ सुरनरमुनि समाधि कियेपै पार कछु न पायो। रस रसिक मूरति किशोराकृति गोधनके संग धायो ॥२॥ व्रज व्रजजन पति पद्रजधन निगम निरूढ बतायो। सो सब सर्वस गोविन्दजनको सो अबहि भयो मन भायो ॥ ३ ॥

राग इमन कल्यान.

जबलों प्रिय व्रजस्थिति को हारद कछु लह्यो। जोलों श्रीवदन वह्नि श्रीवल्लभ आपु कह्यो ॥ १ ॥ साधन करि पचिहारि मूढमति कारज कछु न भयो। सर्वस कियो समर्पन प्रभुको तब यह निबह्यो ॥ २ ॥ श्रीवल्लभ पदरज महिमा बिनु जाने भवसिंधुमें जात बह्यो। श्रीविट्ठल-पदरज धन गोविन्द एहि उपाय कह्यो ॥ ३ ॥

राग गोडी.

पुष्टिलीलाकर्ता दुर्लभ दरस तिहारो । साधन ते कछु होत नाहीं मनवचन क्रम निर्धारो ॥ १ ॥ जे जन सर्वस ले सरन भयो पदनौका दे भवसागर पार उतारो । जोजन विमुख श्रीवल्लभचरनन सो सोतो सर्वस हारो ॥२॥ अबतो आई बनी जिय मेरे तुम विन और न को रखवारो । सत्यप्रतिज्ञ चरनरज गोविन्द रंक जानिके कहो हमारो ॥ ३ ॥

राग बिलावल.

रहःप्रिय सदा एकान्तही भावे । लीला सदा द्विविध व्रजपतिकी अनुभव करत न और सुहावे ॥ १ ॥ दैवीजन निज पद नौका दे बिनसाधन भवसागर तारो । महा कलिकाल व्याल दुःसह भय टारी अपनी प्रातिज्ञा पारो ॥ २ ॥ अब निर्भय सो भज श्रीवल्लभ पद कमल सुपरिमल

पीजे। कहत गोविन्द तजो सब साधन अब मन वचन कर्म करि छूटि यह लीजे ॥३॥

राग धनाश्री.

भक्तेच्छापूरक दरसन दीजे। तुम तो महा उदार सुनियत है, कृपा मोपें कीजे॥ १ ॥ तुम बिनु ओर नांही कछु समझू मोहि अपनो कर लीजे। निःसाधन रंक तिहारो निज चरणाश्रय दीजे॥ २ ॥ तिहारे निज संग बिना मेरो नहीं उर अंतर भींजे। कहत गोविन्द चरणामृत तजिके कहा असमर्पित जल पीजे ॥ ३ ॥

राग देशाख.

सर्वाज्ञातलील सों पटुतर कोऊ न आवें। तीन लोकमें सुरनरमुनि कोऊ पार न पावें ॥१॥ अद्भुत सुजस विमलको शेष सहस्र मुख गावे। तात मात भ्रात भगिनी महनी न सुहावे ॥ २ ॥

यह महिमा श्रवनन सुनि अब कछु और न भावे। सब तजि गोविन्द निशदिन श्रीवल्लभ उर लावे ॥ ३ ॥

राग बिलावल.

अतिमोहनकी अटपटी रीति। तीन भुवनमों श्रवनन सुनियत देखत लगत सबे विपरीति ॥ १ ॥ साधन किय होत नांहिन कछु मिटत नांही कालकी भीति। श्रीवल्लभ करुणा कटाक्षते होतहे सदानंद पद प्रीति ॥ २ ॥ यह विवेक जाने बिन सबको उकरत हे क्रिया सबेजु अनीति। महिमा जिन जान्यो सो गोविन्द सो जन गयो सबनको जीति ॥ ३ ॥

राग सारंग.

सर्वासक्त सो मन मान्यो। एसो और नहीं त्रिभुवनमें मन वचन क्रम करि जान्यों ॥ १ ॥

अब कछु और सुहात नाहीं तज्यो खान अरु-
पानी । मन अटक्यो फेऱ्यो न फिरतहे सुदृढ
प्रेम सो सानी ॥ २ ॥ यह महिमा जाने बिन
भूतल बडी होत है हानी । श्रीविठ्ठल करुनातें
गोविन्द् जन सरबस करि ठानी ॥ ३ ॥

राग गोडी.

भजो भक्तमात्रासक्त सुखद्चरणं । कलि
मल निवारण अशरणशरणं ॥ १ ॥ कोटि कंदर्प
लावण्य व्रजपति वद्न निराखि निजजन हृद्य
फूले । अतुल महिमा श्रवन सुनत थकित भये
सुरनर मुनि शिव समाधि भूले ॥ २ ॥ पृथक
करि पुष्टिपथ प्रगट भूतल कियो बिना साधन
सगरो जगत उद्धारो । कहत गोविन्द् जन अन्य
आश्रय तजो सुनियत श्रीवल्लभ उद्धऱ्यो
जगत सारो ॥ ३ ॥

राग रामश्री.

तिहारो पतित पावन नाम। पतिव्रता सुनहु विनति हों सब पतितन को धाम ॥ १ ॥ सत्य प्रतिज्ञ श्रवन सुनत हो बसत गोकुल गाम। बिना साधन जगत उद्धर्‍यो पूरे मनके काम ॥२॥ अद्भुत महिमा सुनिहो सुमरो आठों जाम। ब्रह्मवाद गोविन्द स्थापन कियो खण्डन कियो मत वाम ॥ ३ ॥

राग बीभास ताल चर्चरी.

स्वयशोगानसंहृष्टहृदयांभोजविष्टर पदकमल युगल परिमलको मोह मधुकर कीजे। धर्मरहित कर्मरहित विद्या अरु ज्ञान हीन रंक दीन जानि जिय निज पदाश्रय दीजे ॥ १ ॥ अचलों जनम कोटि भटकि भटकि हार मानि समज्यो नहीं कछु विवेक अबहि महिमा जान्यो।

श्रीहरि वदनानल श्रीवल्लभ आनन्दमय अवनी-
तल प्रगट भये सुनि सुभग मूरतिसों मन मान्यो
॥ २ ॥ तिहारी कृपाकटाक्षतें अति दुर्लभ सो
पावत फल सदानन्द सेवासों प्रेमसों निबहे ॥
कहत गोविन्द सब त्यजो श्रीवल्लभचरन भजो
महिमा अतिगूढ हें सो कलिमें कोऊ ना लहे ॥३॥

राग आसावरी.

यशःपीयूषलहरीप्लावितान्यरस । तुम समान
त्रिभुवनमें नाही और सबे नीरस; तुमपर सर्वस
ले वारों ॥१॥ ध्रुवपद । जो उपाय कहेजु कृपा
करी निजजन उद्धरन हेतु । निगम विरोध
निवारनको प्रभु बांधी भक्ति दृढ सेतु ॥ २ ॥
यह प्रताप श्रवन सुनिके असुरन उपज्यो त्रास ।
श्रीवल्लभको विमल जस निसादिन गावत
गोविन्ददास ॥ ३ ॥

राग धन्याश्री.

परात्पर मम वल्लभ सद्रूप । करि करुणा कलियुगमें प्रगटे निगम कल्पतरु रूप ॥ १ ॥ नखशिख सुन्दर आनन्दमय वपु द्वादश अंग अनूप ॥ सुभग मूरतिकों नैंनन निरखत मोहत अवनीभूप ॥ २ ॥ यह स्वरूप महिमा बिनु जाने जगत पर्‍यो भवकूप । गोविन्द चिन्ता मिटी सबे जब निरख्यो सुखद स्वरूप ॥ ३ ॥

राग भैरव.

लीलामृतरसार्द्रार्द्रीकृताखिलशरीरभृत् तिहारे दास विनु कैसे करि जीजीए । औगुन सबे बिसारी कृपादृष्टिसों निहारी अपनी प्रतिज्ञा पारि दरस मोहे दीजीए ॥१॥ धर्मकर्महीन आचार क्रिया सब भ्रष्ट ज्ञानभ्रष्ट जीव सबे विनसाधन उद्धरे । यह प्रताप श्रवन सुनिके सुरनर मुनि थकित

भये अपने जिय जानिके आये सबहि पायन परे ॥ २ ॥ असुरनको उपज्यो त्रास निजजन मन भयो हुलास बाल बिरध नरनारी सबनके मन भाये । श्रीविट्ठलपदपरागधन सर्वस गोविन्द-जन और सबे छांडिदे श्रीवल्लभ गुन गाये ॥३॥

राग गौड सारंग.

गोवर्धनस्थित्युत्साह हमारो जीवन प्रान आधार । व्रजाधीश वदन श्रीवल्लभ मन वचन क्रम निर्धार ॥ १ ॥ करि करुणा कलिकाल घोरमें निजजन कियो उद्धार । बिनसाधन अपने प्रमेय करिके धृत द्विजवर अवतार ॥२॥ माया तिमिर निवारनको प्रकट भये श्रुतिसार । गोविन्दको सर्वस श्रीवल्लभ अगनित गुनजु अपार ॥३॥

राग नटनारायन.

तल्लीलाप्रेमपूरित श्रीवल्लभ मन भाये ।

तजि वैकुण्ठ परमानन्द निजजन उद्धरन हेतु
करुणा करि कृपानिधान अवनितल आये ॥१॥
शिव विरंचि शचीपति देव कोटि तैंतीसों सुरनर
मुनि करि समाधि हार मान पार कोऊ न पाये।
शुक सनकादिक नारद व्यासजु करत बखान
शेष वदन सहस्र सदा विमल सुजस गाये ॥२॥
सुखद सुबोधिनी सुनाई स्ववचनामृत पान
कराय गोकुलपति दिये बताय श्रीलछमन सूनु।
श्रीविट्ठलपदरज गोविन्दको सर्वस है श्रीवल्लभकी
जयजय करि चढि विमान बरषत प्रसून ॥३॥

राग गौरी.

यज्ञभोक्ता दिनमणि उदयो भूतल भयो
प्रकास। जयजयकार भयो त्रिभुवनमें श्रुतिपथ
भयो विकास॥१॥ देव कोटि तैंतीसो देखत चढि
विमान छायो आकास। दिवि दुंदुभी बजावन

लागे सुरनर मुनि मन पूरी आस ॥२॥ माया-
वादि मत्त गयंद मन यज्ञपुरुष देखि उपज्यो
त्रास । यह महिमा कोउ नहीं जानत गावत
विमल जस गोविन्ददास ॥३॥

राग वसन्त.

यज्ञकर्ता बहुरी प्रगटे श्रीलक्ष्मणके गेह ।
श्रीहरि प्रगट किये सुख मूरति सन्मनुष्याकृति
धरि येह ॥१॥ सो स्वरूप श्रीवल्लभवरको कोउ
जन पार न पावे । प्राकृत रूप देखि भ्रम उपजत
असुरन मोह उपजावे ॥२॥ यह महिमा है निगम
अगोचर काहुके हृदे न आवे । श्रीविठ्ठल करुणा
कटाक्षबल गोविन्द जन जस गावे ॥३॥

चतुर्वर्गविशारद प्रभु स्वजन प्रतिपाल ।
तिहारो नाम उच्चार कियेतें मिटत कोटि जंजार
॥१॥ श्रीभागवतप्रतिपदमणिवरभावांशुभूषिता

मूर्ति । तिहारे चरन सरोज रजते होत श्रुतिपथ स्फूर्ति ॥ २ ॥ तुमसे प्रभु सुने नहीं कबहुं देखे आगे नाहीं । ब्रह्मसम्बन्ध कराय सोंपत हें ग्रही दृढ करि बांहि ॥ ३ ॥ तिहारी सगरी बातन मोंते कही नाहिन जात। सेवा कथा करत अरु गोविन्द जन गुन गात ॥४॥

राग पंचम.

सत्यप्रतिज्ञ प्रतिज्ञा पारो निःसाधन हों रंक निहारो । व्रजपति वदनानल बिन कलिमें नांहिन और कोउ रखवारो ॥ १ ॥ गोद पसारी करत हों बिनति मन वचन क्रम करिके निर्धारो। करो करुणा करुणानिधान, मोंको कलिभुजंगतें भय उपजत भारो ॥ २ ॥ अति आवर्त सहित दुस्तर भवसागर पदनौका दे तारो । श्रीविठ्ठल पदरज कहे तिहारे शरण बिन नांहि निस्तारो ॥३॥

राग धन्याश्री.

त्रिगुणातीत जीवन धन प्रान । तीन लोकमें व्यापि रह्यो जस सुरनर मुनि करे गान ॥१॥ दैवी जनको सर्वस श्रीमद्वल्लभ इन बिन कोउ न आंन। षटगुन पूरन द्विजवर वपु धरि निजजन राखो मान ॥२॥ श्रीहरिवदनानल आनन्दमय देत अभयपददान । कहत गोविन्द उपाधि सबे तजि सुखद सुजस करों पान ॥३॥

राग कल्यान.

नयविशारदको विमल जस भावे । अपनी बुद्धि अनुसार कहत सब कोऊ पार न पावे ॥१॥ शिवविरंचि मोहित सुरनर मुनि सब मिलि कहुं कहुं कछुक बतावे । श्रीहरिवदनानल महिमा गुन शेष सहस्र मुख गावे ॥२॥ श्रीवल्लभ भानु अवनीतल उदयो माया तिमिर निबिड सु

नसावे । रंक गोविन्द श्रीवल्लभपदविन अनत न सीस नमावे ॥ ३ ॥

राग सारंग.

स्वकीर्तिवर्धनकी कीर्ति जगमें फैल रही । आनंदरूप करत ताहीकूं जिनके हृदय आय छही ॥१॥ हरि बस होय सदा तिनहीके जो यह निसदिन गावे । हरिलीलारस रोमरोममें तिनहीकेमें आवे ॥२॥ तिनके दर्शन अरु नाम मात्रतें कोटि दुष्कृत भाजे । कहत गोविंद ऐसेनकी संगतितें निर्भय होय नित गाजे ॥३॥

राग विभास ताल चर्चरी.

तत्त्वसूत्रभाष्यप्रवर्त्तनकको अति अद्भुत सुजस विमल तीन भुवन व्याप्यो । करि करुणा कलियुगमें द्विजवर अवतार धर्‍यो मायामत खंडन करि ब्रह्मवाद स्थाप्यो ॥ १ ॥ तिहारी कला अंश प्रगट वामन बलिराज छल्यो चरन

एक करि त्रिविक्रम तीन भुवन माप्यो । श्रवन सुनत सुरसुन्दरी चढि विमान छायो नभ देखि आकाश अति उजास पंचम आलाप्यो ॥ २ ॥ तिहारे चरन विमुख जीव नेक नांही धरत धीर असुरनमें सब वृथा जन्म काप्यो । अजहू कछु चेतत नहीं भटकत है निसिबासर संपतिके हेत मन करतहैं विलाप्यो ॥३॥ काम क्रोध लोभ मोह मत्सर करि साधु संग छांडि असदालाप असुरमति जगत संताप्यो । सत्संगात करिके श्रीविट्ठल पदसरोजरज जगतमें व्यापि रह्यो गोविन्द जन सीस धरी छाप्यो ॥३॥

राग सामेरी.

मायावादाख्यतूलाग्नि तुम कलिमें भूतल दरस दीनों । ऐसी आगे नहीं भई बहुरी यह विधि सबहि प्रगट अब कीनों ॥१॥ जो जो बात

सुनी नहीं कबहूं मो तुम्हारी कृपावन्त ते हम चीनों। यह शब्द काहु जान्यो जिन मान्यो सो रहत रसभीनों ॥२॥ कलिमें सुनत सब वतियां ताते भरि आवत मेरी छतियां । श्रीविट्ठल पदरज गोविन्दकों दीनी प्रमेयबल सब यह मतियां ॥३॥

राग पूर्वी.

ब्रह्मवादनिरूपक पदरज पावनको ध्यान धरों दिनरात। दरसपरस हों तिहारो चाहत और कछु नहीं तुम विन मोपें सुहात ॥ १ ॥ मन मेरो अटक्यो इन वातन खानपान अब कियो न जात। लगन लागी रही वल्लभसों कहत न काहूसों मों मन वहुत लजात ॥ २ ॥ अपने मनते मेरे मनकी सब इच्छा तुमते निबहात ॥ गोविन्द तिहारो सुजस विमल अति प्रफुलित मन गुन गावत न अघात ॥ ३ ॥

राग मलार.

अप्राकृताखिलाकल्पभूषित मोंपर कृपा करो । कोटिक जनम भए भटकत २ कारज कछु न सरो ॥ १ ॥ अब कहींजु महानिधि पाई बूडत बांह पकरो । जबे सुधि होत श्रीवल्लभकी तब बिसरत दुःख सगरो ॥ २ ॥ ब्रह्मवाद हारद जाने बिनु करत असुर झगरो । गोविन्द प्रभु कलिमें उद्धरत है मति साधन करिजु गरो ॥१०॥

राग बिहागरो.

सहजस्मित श्रीवल्लभ वल्लभ मोंको अति । और कछु समुझत नांहिन सुभग मूरतिसों लाग रही रति ॥ १ ॥ दैवीसृष्टि उद्धारन कारन बहुरों प्रगटे अवनीतल ब्रजपति । तिहारे चरनसरोरुह तजिके नांहिन चाहत कबहुं और गति ॥ २ ॥ मों मन लगन लागि रहे आधि निमिष नहीं

होतहे विस्मृति ॥ विनति सुनहु कृपानिधि मेरी इन नैंनन निरखों नित्य प्रति ॥ ३ ॥ रेनदिनां रसना कहि जीवतहों करजोरि करों विनति । गोविन्द जनको तनमनधन जीवन सर्वस श्रीमद् वल्लभ महामति ॥ ४ ॥

राग धन्याश्री.

त्रिलोकीभूषण प्राण आधार । दैवीजीव उद्धारन कारन धृत द्विजवर अवतार ॥ १ ॥ श्रुति स्मृति शास्त्र पुरान के कोऊ न पावत पार । श्रीहरि वदनवह्नि आनन्दमय श्रीवल्लभ निर्धार ॥ २ ॥ श्रीभागवत सुधासमुद्र मथि कीनो भक्ति प्रचार । करि सीखवे सेवा निजजनकों बताय दिये श्रुतिसार ॥ ३ ॥ करुणा करि कलिमें करुणानिधि श्रीवल्लभ महा उदार । जो अवनीतल दरस न देत तो वसुधा बूडत भार ॥ ४ ॥

साधन कोटि करो जिन कोउ होय नहीं उद्धार। कहत गोविन्द श्रीवल्लभ सुमरे बिन होत नहीं निस्तार ॥ ५ ॥

राग केदारो.

भूमिभाग्य कलिमेंजु दरस दियो लक्षन अमृतउदधि द्विजराज। निबिडतिमिर मायावादिको बचन कीरतन गयो भाज ॥१॥ जयजयकार भयो त्रिभुवनमें सुरनर मुनिके जुरे समाज। अब मति करो सोच कोऊ मनमें पुष्टिभक्ति दृढ बांधि पाज ॥ २ ॥ निःसाधन तिहारे शरन भयो रंक जानि अब राखो लाज। सदा बिराजो सीस गोविन्दके श्रीवल्लभ विदुषवृन्द सिरताज ॥ ३ ॥

राग कान्हरो.

सहजसुन्दर सुभगमूरति मेरे मन वसो। अन्य आलापतें वृथा आयुष होत अवगुन सब

बिसार मम दृगते मति खसो ॥ १ ॥ सुखसेव्य श्रवन सुनि तिहारे आयो शरण अपने जिय जांनिके मम हृदयमें धसो। द्विविध लज्जा छांड कहत गोविन्दजन देखि मोंको वल्लभपद विमुख सब हंसो ॥ २ ॥

राग गौंड सारंग.

अशेषभक्तसंप्रार्थ्यचरणाब्जरजोधन। जो है पुष्टि सृष्टिको सर्वस लागी रहों तासों मों मन ॥१॥ जो अति दुर्लभ सुरनर मुनिनकुं सब मांगत हैं रैंन दिन। ज्योंलों कृपा न होई तिहारी तों लों दहत सबें तन ॥२॥ जब जान्यों श्रीवल्लभ महिमा तब सब तज्यो श्रीवल्लभ बिन। सो श्रीवल्लभ श्रीविठ्ठल करुणाते पायो गोविन्द जन ॥३॥

राग बिलावल.

आनन्दनिधिके शत अष्टोत्तर नामोच्चार करो धरि प्रेम। श्रद्धाविशुद्धि बुद्धिसों पढो अनुदिन

तो उपजे वहि पद प्रेम ॥१॥ तदेकमन ह्वै जपो गुप्त अति पावो सिद्धि अरु मुक्ति। बिन साधनजु महाफल पैयत निःसन्देह होय आसक्ति ॥ २ ॥ तदप्राप्तौ वृथाही मोक्षफल तत्प्राप्तौ हि गतार्थता। अनायास करतें साधन त्यजत सर्वोत्तमते निर्भयता ॥३॥ श्रीमदग्निकुमार श्रीविठ्ठल प्रगट किये दैवी जन काज। कृष्णरसार्थी जपो कहे गोविन्द हृदे बसे श्रीवल्लभ महाराज ॥४॥

शोधपत्र.

જામનગરવાળા ભગવદીય કીર્તનીયાજી પુરુષોત્તમદાસજીએ શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રપરના 'શ્રીગોવિંદસ્વામી' નાં કહેવાતાં પદોનું જૂનું છાપેલું પુસ્તક આપ્યું, તે પરથી આ પુસ્તકમાંના માત્ર એકજ પ્રતથી છપાયલાં પદો મેળવી લેતાં ઘણો પાઠ ફેર તથા બે પદો ગુમ થયલાં માલમ પડયાં, તેથી આ સ્થલે એક શોધ પત્ર મૂકવું ઉચિત ધાર્યું છે. વળી આ પદો શ્રીગોવિંદસ્વામીના નથી, પણ ઘણા વર્ષ ઉપર થઇ ગયલા ગોવિંદદાસ નામના એક વૈષ્ણવે રચેલાં છે એમ પોરબંદરવાળા ભગવદીય દામોદર-

દાસજી (સૂરદાસ) કહે છે. ચંદ્રસરોવરવાળા ભગવદીય વલ્લભ-દાસજી તો આ પદકર્ત્તા શ્રીગોવિંદદાસજી શ્રીગુસાંઇજીના ખવાસ હતા એમ જણાવે છે.

૬૯ પૃષ્ઠ પૂરૂ થતાં નીચેનુ પદ વાંચવુ—

राग बिभास.

श्रीभागवतपीयूषसमुद्रमथनक्षम श्रीवल्लभके नामपर कोटि नाम वारूं । ओर उपाय सवें तजों श्रीवल्लभपदकमल भजो सुभग मूरति मम हृदयमें आनि निमिष न विसारूं ॥१॥ जागत सोवत रेनदिन रसनातें छांडु नहीं, लगन लाग रही मन वच क्रम निरधारो । पुनि प्रकटे श्रीव्रजाधीश वदनवह्नि आनंदमय श्रीवल्लभ दिनमणि कियो जगत उजारो ॥२॥ मायावाद तिमिर गयो श्रुतिपथ प्रकट भयो मायावादी मत्त गयंदको उपज्यो सिंघ भारो । कहत गोविंद अन्य सवें उपाय उपाधि जान त्यजो हानि होत जातें कह्यो सुनो हमारो ॥३॥

૮૯ મા પૃષ્ઠ ઉપર 'દિવિ ભુવિ પાતાલમેં' એ પદ પછી નીચેનું પદ વાંચવુ.

राग विलावल.

प्रतिक्षणनिकुंजस्थलीलारसमुपूरितको स्वरूप हृदयमें धारे । तिनके भाग्य कहां लो वरनूं, लीलारस अगाध सागर श्रीवल्लभ हृदयतें न टारे ॥१॥ क्षणक्षण प्रा.न रोमरोम लीला-

रस उच्छलन होत जो निशदिन एसो रूप विचारे। वृंदावन निकुंजलीलासहित व्रजपति तिनते कबहू होत न न्यारे ॥२॥ तिनकी पावन पदरज परसतें दर्शनमात्रतें कटत है अघ भारे। कहत गोविंद एसेनकी संगति तिनकूं मिले जापे श्रीविठ्ठल हो हे कृपारे ॥३॥

૫૩ મા પાનાંપર પાંચમી લીંટીમાં નીચેની તૂક વાંચવી.

सुभग मूरति श्रीवल्लभ हैं, देखे नखसिख अभिराम ॥२॥

૫૬ મા પૃષ્ઠપર ૮ મી લીંટી પછી આ કડી વાચવી.

दिवि भुवि पातालमें कोउ पटुतर नहीं है, अप्राकृत रूप दिखायो आसुर मोह उपजावे ॥१॥

૬૫ મા પૃષ્ઠપર ૯ મી લીંટીમાં 'खजो साजो कोनो' એને બદલે 'करुनाकर कलियुगमें बडो साखो कीनो' એમ વાંચવુ.

૬૮ મા પાના ઉપર બીજી લીટી છપાઇ છે, તેને બદલે प्रीतको रीत अनित्य जानत जे तिनसों न जात कहो। એમ વાંચવું

૭૦ મા પાના ઉપર ૭ મી લીંટી પછી નીચેની કડી ઉમેરવી

हरि सेवाविधि विवेक करुनाकर देवी जीवनकुं सिखाय विबुध जननमें बडो माखो कोनो ॥२॥

૯૮ મા પાના પર ૬ લીટી પછી નીચેની કડી ઉમેરવી.

कहत गोविंद करजोर बिनति इनहीं सुनाइये ॥३॥

૯૫ મા પાનાપર ૮ મી લીટીમાં 'निवारण' એ શબ્દ પછી **भवसिंधुतरणं निजजन उद्धरणं** વાંચવું.

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
४१	३	साकार	सहित साकार
४२	११	रामग्री	रामकली
४४	४	अरुणा	करुणा
,,	७	टोटी	टोडी
४५	८	कौन ही	कोउ नाहीं
४६	२	मसि	रवि
,,	१३	दास	हास
,,	१५	सिंधु	निधि
४७	१	अब	सब तिन लोकमें अब
४८	२	नाश	नाशन
,,	३	बहु	भज
,,	१४	जगत सबे बोर	याचत ठोर ठोर
४९	१०	दैवी	निज दैवी
,,	,,	गये	दूर गये

,,	१४	सिर वहे	सिखये
,,	१५	निबहे	निभये
५०	३	आलय	आलाप
५१	४	वाद	वादि
,,	१२	कुमुद	कमल
,,	१३	त्रिदश	विदुष
५४	१२	सुगाये	जस गाये
५५	,,	गुन	प्रेम सहित गुन
५६	१	कछु नही मनवाउं	कहूं नही सीस नवाउं
,,	१२	सबे	आवे
५७	४	आकाश	अवकाश
,,	५	शूरनगति	शरनागति
५८	१४	जन्मन	जन
५९	५	भक्ति	कृष्णभक्ति
,,	१५	सुख	सुनत सुख
६०	७	अन्याय	अन्याश्रय
६१	३	फरिफरि	करिकरि
६२	६	निघि	निधि
६३	११	साखी	बडो साखो

६४	८	गान	गुनगान
६५	५	राखो	रखो
६६	११	धर्म	धर्मरूप
,,	१५	आनंद	आनन
६९	२	पे वानि कव न	यह वानिक बन
७०	८	मांहि	महिमा
,,	१२	प्रेमसो	प्रेम सो स्वरूप
७२	१५	दास	दरस
७५	७	यह तन	भयो लहत न
,,	८	भागो	भारो
,,	,,	नाहिन	त्रिलोकमें ढूंढ देख्यो नाहिन
७५	०.	वारी	वारो
७७	११	करतके	करत हें
,,	१२	जुअरभटी	जु आँफटी
८१	७	पलकमें०	निन[illegible] पलकन मग [illegible]रो
८२	२	वाढ्यो	वाढ्यो
,	६	ते	ते गुन गावन

८६	३	श्री	श्रीहरि
,,	६	वोषत विधाता	वोषपति विदिन
,,	७	विशेष	वेश
,,	१५	जन	जनगोविंद
८७	७	प्रकटे	प्रकट
,,	८	भाव्य	भाग्य
,,	१०	सुरास्य	वल्लभ स्व आस्य
,,	१५	किये	दिये
८८	१७	रस सो	दरसमो
,,	१४	मन	सबनके मन
,,	१५	मोहि	मोहि नहीं
८९	११	भीत	भित्
९०	३	भूरति	मूरति
,,	६	सब	तें सब सुख सब
९१	१०	कछु	न कछु
,,	११	आपु	आपुन नाही
९३	२	यह	यह रस
९४	२	सब	सब साधन

९४	१०	सबको उकरत	सब कोउ करत
९६	२	पतिव्रता	व्रजपति
,,	३	हों	मेरी हों
,,	६	महिमा	तिहारी महिमा

यह पद ओर हू मिल्यो हें तासूं अंतमें छाप्यो हें:-

राग सारंग.

भक्तेच्छापूरक नाम श्रीवल्लभ। तीन लोकमें सुरनर मुनिको पदरज हे अति दुर्लभ ॥१॥ बिन साधन कलिकालघोरमें श्रीवल्लभ महा उदार। निज पदनौका दे स्वकीयनकों भवसिन्धु उतारे पार ॥२॥ शेष शारदा कहालों बरने अगनित गुनजु अपार। प्रगटे व्रजपति वह्नि गोविंद दासके प्रान आधार ॥३॥

श्रीद्वारिकेशजीकृत

*दुहा.

श्रीवल्लभ श्रीपंचद्युत स्वबल विशद् यह ग्रंथ । अन्य ग्रंथ प्रतिनामबल सर्वोत्तम यह पंथ ॥ १ ॥ प्राकृत धर्म निवृत्त करि अप्राकृत वपु धर्म । निगम कथित अति शुद्ध ये श्रुति साकृति निज मर्म ॥ २ ॥ तमश्छन्न दृग विदुषके यह कलिकाल प्रकास । भागवत रस गोचर नहीं भुविमें होय विकास ॥ ३ ॥ परम दया निज भक्तपर निज रस प्रगटन काज । हरिवानी निज वदन प्रति निजजन करी समाज ॥ ४ ॥ स्वास्य उक्ति दुर्बोध है, जैसे होय सुबोध ।

---

* 'શ્રીગન્નૂજી મહારાજ' નામથી પ્રખ્યાત શ્રીદ્વારિકેશજી મહારાજે આ દુહાઓ રચ્યા છે. આ દુહાની એકજ નકલ જામનગરવાળા ભગવદીય કીર્તનીયાજી પુરુષોત્તમદાસજીએ આપેલી છે. બીજી ભગવદીય મનમોહનદાસભાઇ પાસેથી મળી છે.

अष्टोत्तरशत नाम ये प्रतिबंधक अघ शोध ॥५॥
पुष्टिभक्ति ऋषि अग्निसुत जगती नामको छंद।
श्रीकृष्णास्य सुदेवता करुना बीज अमंद ॥६॥
भक्ति विषे प्रतिबंध सब नाश करन विनियोग।
कृष्ण अधरामृत त्रिविध निश्चय सिद्धि विभोग॥७॥
प्रथमनाम आनन्द है पूर्वदल संयोग। इक दल
विशकलितानुभव धर्म द्विदल प्रयोग॥८॥परमानंद
वियोग हे विप्रयोग उद्‌बुद्ध। संवलित अनुभव
द्विदलमें रस श्रृंगार प्रबुद्ध ॥ ९ ॥ द्विदल श्री-
कृष्णास्य है जो श्रीकृष्ण अनूप। आदि मध्य
अवसान रस विहरत एक स्वरूप ॥ १० ॥ सदा
कृपानिधि दैवीपर प्रतिक्षण उठत तरंग। निकट
देसको मग्न करि दूरित असुर वहिरंग ॥ ११ ॥
दैवीनके उद्धार प्रति अंतःकरन प्रयत्न। जागरूक
इच्छा प्रबल ज्यों समुद्रते रत्न ॥१२॥ स्वस्मृति

मात्र प्रकाश करि आरति प्रगट समाई।
जैसे वनमें वेणुकृत नादद्राग आई ॥१३॥ गूढ
अर्थ श्रीभागवतशास्त्र आदि दे सत। करत
बोध रस सोध करि आरति करि जे नस ॥१४॥
स्थापक ये साकारकें ब्रह्मवाद हैं एक। अस-
द्वाद सब शून्य है ज्यों पावसके भेक ॥ १५ ॥
जो पारंगत वेदके सो जानत यह भेद। खंड
ज्ञान प्रमान नहीं क्यों संशय उच्छेद ॥ १६ ॥
गई अविद्या जीवकी ब्रह्म भयो अविवाद। विद्या
पर्व तब उर रह्यो दूषित मायावाद ॥१७॥ सर्व
कुबाद निरास कर चोप्रमाणतें अस्त। वेदसूत्र
गीता मिलित श्रीभागवत प्रशस्त ॥ १८ ॥ भक्ति
मार्ग भुवि कमल है मार्तंड यह एक। अब्ज
प्रकाशक भानु है करत कुमुद व्यतिरेक ॥१९॥
स्त्री शूद्रादि समर्थ नहीं तिनहूको उद्धार।

ब्रह्मक्षत्रिय भक्ति करि क्यों न होय निस्तार ॥ २० ॥ अंगीकृत सामर्थ्य तें प्रिय लागत गोपीश । ज्यों श्रीयमुनासंगतें गंगा प्राति व्रज ईश ॥ २१ ॥ अंगीकृत दैवी नियत आसुरी प्रति मर्याद । देह भाव बाधक नहीं आसुर जीवविषाद ॥ २२ ॥ जो मांगे सो देई तब लक्षण करुणा युक्त । बहुत देत मागे बिना महादया संयुक्त ॥ २३ ॥ विभु व्यापक निज भक्त उर जेसो स्वहृदय भाव । सो निज भाव प्रकाश कर परम कृपाल स्वभाव ॥ २४ ॥ देत अदेय विदग्ध तें सुधा सु सर्वाभोग । वेणुनाद विन शरद् गुण वेणुगीत उपयोग ॥ २५ ॥ भगवद्भोग्य सुधा अपर महाउदार चरित्र । देवभोग्याको दान तो है कैमुत्य न चित्र ॥ २६ ॥ प्राकृत अनुकृत व्याज करि आसुर मानव मोह । श्रीमद्

द्विज अवतारमें उद्धृति दैवी जोह ॥ २७ ॥ वैश्वा-
नर चित धर्म मुख द्विविध अलौकिक वह्नि। दावा-
नल पानकरं ऊष्ण हिम ताप निवारक अग्नि ॥२८॥
वल्लभप्रिय आनन्द है श्रीवल्लभ उपनाम। स्व-
रतिकृष्ण श्रीकृष्ण तब निज प्राति सुंदर श्याम
॥ २९ ॥ शुद्ध सत्व सद्रूप है चिदानंद सत धर्म।
सतचितआनन्द कृष्ण प्राति व्युत्क्रम संपुट मर्म
॥३०॥ सतसो सत्त्व विशुद्ध हैं, हरि प्राकट्य
स्थान। निश्चय हितकृत् सिद्ध हैं, ऐसे कृपा-
निधान ॥३१॥ कृष्णप्रेम सेवा करत सेवक शिक्षित
होत। ज्यों अंगुलि अक्षर लिखें बालकको उद्योत
॥३१॥ मूरति बुद्धि निवृत्त कर निखिल देत जो
इष्ट। प्रतिबन्धक माया टरे सो प्रसाद उच्छिष्ट
॥३२॥ सर्वलक्षण विद्या कला पूरण गुण सम्पन्न।
जाको जैसो उचित फल तैसो देत प्रसन्न ॥३३॥

ज्ञान देत श्रीकृष्णको भक्तिसहित जो भाव। त्रिविध अलौकिक गुण कहै तमरजसत्त्व सुभाव ॥ ३४ ॥ गुरु जब दक्षिण कर्णमें मंत्र करत उपदेश। बहिरंतर पूरण भयो सिद्ध भगवदावेश ॥ ३५ ॥ दान देत तउ पूर्ण है तुंदिलकर स्वानन्द। ज्यों जलराशिम ग्रहणतें सागर विसद अमंद ॥ ३६ ॥ पद्म प्रफुल्लित दल सदृश आयत लोचन कोर। अन्तःस्थित जो गुप्त रस प्रगट करत रस जोर ॥ ३७ ॥ कृपादृष्टिकी वृष्टिकर हर्षित दासीदास। तिनको प्रिय लागत सकल दृढ उपजत विश्वास ॥ ३८ ॥ पतिलक्षण रक्षक नियत कालादिक भयजात। आप सबनते भय रहित पति निश्चय विख्यात ॥ ३९॥ रोषदृष्टिके पात करि भक्तद्वेषी दाह। भगवदीय कामादि सब स्थापन करत सराह ॥४०॥ पुष्टि पुष्टिसेवा करत

शुद्ध भक्ति जब पुष्टि । सेवा साधन मानसी फलरूपा संतुष्टि ॥४१॥ सुख सेवन तनु वित्तजा पूर्वदल संयोग। एकादश संलाप सब इन्द्रिय हरिकृत भोग ॥ ४२ ॥ दुःख अधिक आराध्य है फल मानसि उपयोग । चक्षूरुचि पंचत्वलों ये दस दसा वियोग[1] ॥४३॥ दुर्लभ जिनको लाभ हैं एसे अंघ्रि सरोज। अन्य तजो येही भजो छवी लखि थकित मनोज ॥ ४४ ॥ उग्र प्रकृष्ट प्रताप है सबको लभ्य अशक्य । भक्ति वृद्धि जाको भइ शीतल सेवन शक्य ॥ ४५ ॥ वाक अमृत पूरित करत सेवक रसिक अशेष। असमर्पित तज बिषय मति अन्याश्रयण विशेष ॥ ४६ ॥ श्रीभागवत सुधाजलधि मथन विचार समर्थ । श्रुतिरूपा

---

૧ ચક્ષૂરુચિ (દષ્ટોદષ્ટ મળે તે) વગેરે પંચત્વ-મરણ સુધી પ્રેમની દશ દશા-અવસ્થા છે.

वर्णन करत ताको विवरण अर्थ ॥ ४८ ॥ सुधा-
सिंधु श्रीभागवत अमृत सारको सार। रास
व्रजस्त्रीभाव सब पूरित वपु निर्धारं ॥ ४८ ॥
सान्निध्य जो जन होत है देत प्रेम श्रीकृष्ण। तब
निरोध फल व्यसन लों पूर्ण सबही तृष्ण ॥४९॥
तब विशेष गति देत है चहुंदिश चित एकत्र।
यह विमुक्तको रूप है कृष्णभाव सर्वत्र ॥ ५० ॥
प्रथम प्रमाण प्रमेय अरु साधन फल रसरास।
शुक बरनत लीला सकल रास प्रकास विलास
॥५१॥ कृपादृष्टि जाकूं मिलत कृपापात्र वह दास।
प्रकरण फलकी निज कथा ताप्रति कहत प्रकास
॥ ५२ ॥ विरह एक अनुभव करन त्याग करत
उपदेश । अंतर्हित तब चंद्र लखि गोपीगीत
सुदेश ॥ ५३ ॥ भजन भेद त्रिय प्रश्न कहि न
भजे भजिये ध्येय । भजन परस्पर गौण है दोई

मुख्य हैं हेय ॥ ५४ ॥ आराधन सो कर्मपथ यह उत्तम सत्कर्म । केशग्रथन पुष्पावचय रमण वरणको मर्म ॥ ५५ ॥ यागादिक निष्काम विधि करत सकल भक्ति अंग । यह उपदेश अशेषजन स्मृतिश्रुति भक्ति प्रसंग ॥ ५६ ॥ याग करत निष्काम तें होत मोक्ष अतिस्वच्छ । आपुन पूर्णानन्द है नहीं इच्छा यह तुच्छ ॥ ५७ ॥ याग सकाम विमान फल अमृत भोग यह स्वर्ग । कामपूर्ण जिनको सबे कहा स्वर्ग अपवर्ग ॥ ५८ ॥ निगमवाक्पति आप हे उभय स्वर्ग फल हाथ । जाको जैसी कामना पूरत अविकृत नाथ ॥५९॥ जिनको बोध विशेष है तिनहीके ये ईश । करन अकरन अन्यथाकरन नियत जगदीश ॥६०॥ वक्ता नाम सहस्रके कृष्ण नाम सब मूल । श्रीभागवत प्रकास कर स्मरन सरन अनुकूल

॥६१॥ स्मरन सिद्ध जिनकों भयो शुद्ध सत्व उपयुक्त। स्वस्थिति नियत निवास उर शेष भाव संयुक्त ॥६२॥ शुद्धभक्ति विस्तारकों नाना वाक्य निरुक्ति। वाणी मात्र प्रमाण हे मिलत भक्तकी युक्ति ॥६३॥ स्वार्थ उज्झित प्राणसुख मन क्रम वचन प्रिय। सुदृढ अलौकिक भाव करि सेवत सदा स्वकीय ॥ ६४ ॥ तादृशजनवेष्टित सदा सेवत सदा अनन्य। स्वाशय श्रीमुख वचन सुनि रमरण हृदय निज धन्य ॥६५॥ कर्म गौण सेवा अधिक चित्तशुद्धि किहीं हेत। आप कर्म करि दासको चित्तशुद्धि फल देत ॥६६॥ स्वकृत कर्म फल स्वीय हित सर्वशक्ति प्रतिपाल। राज रुद्ध मगधेश त्यों तिन प्रति कृष्ण कृपाल ॥६७॥ आज्ञा लों जग दरस दे जीव करत उद्धार। आगे भक्ति प्रचारकों वंस किये विस्तार ॥ ६४ ॥ विद्यादिक

कृत वंसमें मुख्य वंस पितृरीत । आत्मसृष्टि
वैशम्य नहीं हरिप्रणीत निज प्रीति ॥६९॥
शेष भाव विग्रह हृदय भावुक फल तादात्म्य ।
जन उद्धरण अशेष सुत वंश स्थापि माहात्म्य
॥७०॥ स्मय जो गर्व निवृत्त कारि स्वकुल सर्व
निष्कलंक । आत्मसात श्रीकृष्णकृत ताते भाव
निःशंक ॥ ७१ ॥ पतिको व्रत जिनको नियत
तिनके पति निर्धार । चातक अरु ब्रह्मास्त्र वत्
यह प्रण निश्चय धार ॥७२॥ द्वे सुख पर यह लो-
कको दान देनको नेम । ज्यों अनन्य चिंतन करे
देत योग अरु क्षेम ॥७३॥ महदाशय अनुभव
महत यातें हृदय निगूढ । एसे प्रभुके शरण
नहीं ते जग उपजे मूढ ॥७४॥ जे अनन्य निज
भक्त हे तिन प्रति आशयदान । ज्ञापित करत
प्रसन्न व्हे भगवदीय सन्मान ॥७५॥ उपासना-

दिक पंथमें सरन कहे अति मोह । सो निवारि
निज गति दई कर्म धर्म संदोह ॥७६॥ दानादिक
साधन किये ज्यों उपजत हे भक्ति । सगुन
इक्यासी भेदमें शरण निषेध प्रसक्ति ॥७७॥
पृथक् भाव गुणते पृथक् पृथक् शरण उपदेश ।
निर्गुण भक्ति निकेत हे दुर्लभ लाभ व्रजेश ॥७८॥
हारद जो श्रीकृष्णको सो जानत हे आप । पृथक्
शरण उपदेश दे पुष्टिभक्ति दृढ छाप ॥ ७९ ॥
लीला कुंज निकुंजकी प्रतिक्षण पूरित भाव ।
पूर्वदल संयोग रस सान्निधान अनुभाव ॥८०॥
भोग अनोसरके विषे उत्तरदल उपयोग । कहत
कथा रसमग्न व्है दर्शन श्रवन वियोग ॥८१॥
बाहिर अनुसंधान नहीं अंतः प्रेम समृद्धि । भ्र-
मरगीत आश्रम तुरीय विप्रयोग रसवृद्धि ॥८२॥
व्रज व्रजस्त्रीनको प्रिय सदा श्रीवल्लभ प्रिय

नाम। लोक व्यापिवैकुण्ठ प्रिय याते प्रिय है
धाम ॥ ८३ ॥ व्रजकी स्थिति प्रिय लगत है त्यों
प्रिय लगंत व्रजीय। उभय अलौकिक प्रीति है
उभय अलौकिक स्वीय ॥८४॥ लीला पुष्टि प्रकाश
कर परम अनुग्रह पोष। सर्वानंद अलभ्य नहीं
कृपानंद संतोष ॥८५॥ जो लीला भावन करत
सो वपु धरे प्रकाश। रहसि परम प्रिय लगत है
अनुभव जव अवकाश ॥ ८६ ॥ अविकृत इच्छा
भक्तकी पूरत कृपा निधान। सर्वेश्वर सर्वात्म ज्यों
जन इच्छा निज मान ॥८७॥ पुष्टिभक्ति उपदेश
बिन यह लीला अज्ञात। ज्यों गायत्रीं मंत्र
बिनु द्विज प्रति वेद छिपात ॥८८॥ अति मोहन
मनकों हरन ऐसे निजजन साथ। लीलावेश
रसज्ञ कर पुष्टिभक्तके नाथ ॥८९॥ सर्व असक्त
अभक्तसों अनुभव नहीं विवेक। पंकज मधु

मधुकर गृहत पंक भखत है भेक ॥ ९० ॥ भक्त
मात्र आसक्त ते मुख्य भक्त यह छाप । भू
समुद्र कुंभज वियत् हरिपद् जन हृद् थाप ॥९१॥
पतित देह पावन करत जिनको गृहप्रतिबंध ।
गायत्री श्रुतिपंथमें भक्ति ब्रह्मसम्बन्ध ॥ ९२ ॥
स्वयश गानते हृदय कमल प्रफुलित निज
सुस्थान । ज्यों श्रीजमुना रेणुपर रस उत्तरीय
प्रधान ॥ ९३ ॥ अमृतसिंधु रसलहरिते अन्य
तुच्छ रस मग्न । ज्यों मिश्रीके स्वादते गुडकी
राव विभग्न ॥ ९४ ॥ यह रस पर उत्कृष्ट हे
अन्य कुरस जग फंद । मुक्ति ब्रह्मानंदतें उद्धृत
भजनानन्द ॥ ९५ ॥ लीलारस पीयूषते आर्द्र
आर्द्र जन कीन । शुष्क वस्त्र जलसहितसों
संग लगे तल्लीन ॥ ९६ ॥ श्रीगोवर्धनवर्य जन
स्थिति को अति उत्साह । निकट पुलिंदी भक्त

करि सर्वगतादिप्रवाह ॥ ९७ ॥ लीला गिरि उद्धरन सुन भक्त तजत ऋण सत्त । आत्मयोग अनुभावते प्रेम पूर्ति गति नत्त ॥९८॥ यज्ञभोग हरि शैलबलि भोजन मुखको धर्म । इन्द्रिय द्वै इक गोल मधि रस चित बानी कर्म ॥९९॥ पूजा गिरिकी यज्ञ कृति मुखते आज्ञा देन । यज्ञभोग पहिले कह्यो इन्द्र वृष्टि प्रति हेत ॥१००॥ चतुर्वर्ग पुरुषार्थ दे दास्य धर्म हरि अर्थ । कामदिदृक्षा मोक्ष सो चित्त श्रीकृष्ण समर्थ ॥१०१॥ जागरूक इच्छा प्रबल ताते सत्यप्रतिज्ञ । पुष्टि चतुर्विध देत हे इंगित कृष्ण अभिज्ञ ॥ १०२ ॥ सत्य प्रतिज्ञा करतयों निश्चय त्रिगुणातीत । प्रकृति जन्य रज सत्त्व तम ते प्राकृतकी रीत ॥१०३॥ सुनय वैशारद सहज गुण दैवी जीवके भाग । गोकुलेश लीला सकल स्थापित निज अनुराग ॥ १०४ ॥

कीर्तिवर्धन शुद्ध निज कृष्ण शुद्ध त्यों भक्त।
सबतें मार्ग शुद्ध यह शुद्धभगवदासक्ति ॥१०५॥
तत्त्वसूत्रके भाष्यते कीर्ति वृद्धि विशुद्ध। सा-
कृति ब्रह्म प्रपंच नित अणु है जीव प्रबुद्ध॥१०६॥
व्यापक जीव असत्य जग ब्रह्म निराकृत एक।
मायावाद वितल्प प्रति अग्निरूप परछेक
॥१०७॥ ब्रह्मवाद साकार है शून्य वाद सब
ओर। ध्यान शून्यको करत है जाको कहु नहीं
ठोर ॥१०८॥ अप्राकृत आभरण सब प्रतिपद श्री-
भागवत। षट्गुणमय ऐश्वर्य यह उद्धारक उद्योत
॥१०९॥ सहज स्मित सो वीर्य है दैवीको नहीं
मोह। असुर मोहमें मग्न हैं प्रगट पराक्रम जोह
॥११०॥ भूषण यश दूषण रहित स्वजन समग्र
त्रिलोक। पुष्प मालकी गंध ज्यों हरियस प्रसरी
विलोक ॥१११॥ भूमिभाग्य श्रीधर्म है सेवक

तादृश रूप । गुण वैषम्य स्वभाव है गुणसम प्रकृति अनूप ॥११२॥ सुंदर सहज स्वरूप है नहीं माया कृत लेश। ज्ञानशुद्ध तत्र जानिये नित्य भगवदावेश ॥ ११३ ॥ सर्वभक्तसंप्रार्थ्य है चर-नाब्ज रज भाग्य । सर्व निवेदन प्रीतिकर सेवा दृढ वैराग्य ॥११४॥ कहे विशद आनन्दनिधि अष्टोत्तर शत नाम । श्रद्धा बुद्धि विशुद्ध कर अनु-दिन पढि विश्राम ।११५। हरत मृत्यु शत आयुको टारत नाम कुदोष । द्वयानंद षट्गुण सहित अष्टोत्तर शत तोष ॥११६॥ उक्त सिद्धि निर्धार यों वदत अग्निसुत सत्य । कृपादृष्टि कारण नियत दारा कहा अपत्य ॥११७॥ उक्त सिद्धिकी प्राप्ति बिनु मुक्ति भई तो व्यर्थ । उक्त सिद्धि निश्चय भई इच्छा मुक्त निरर्थ ॥ ११८ ॥ निज सर्वोत्तम ग्रंथमें सदानंद रसलक्ष । आवे तब लों पाठकर

फिर जप भावुक अक्ष ॥११९॥ नील जलद सुस्थिर लखे स्थिर दामनी मिलि लहोत। स्थिरता मनकी होय जब स्थिर सुभाग्य उद्योत ॥१२०॥ पुरुषोत्तम लीलाजलधि सुस्थित विग्रह शेष। प्रचुर भावते दान निज द्वारकेश संदेश ॥१२१॥

શ્રીસર્વોત્તમજીનું ધોળ.

ભલે પ્રકટયા શ્રીવલ્લભદેવ શ્રીપુરુષોત્તમ ભૂતલ ફરીજી;
નહીં પ્રાકૃત[1] ધર્મના લેશ, અપ્રાકૃત નિજવપુ ધરીજી. ૧
કરે નિગમનિરૂપણ એમ, તે સાકારની સ્તુતિ કરીજી;
મહા કલિકાલાદિક દોષ, પંડિતની દૃષ્ટિ તિમિર[2]ભરીજી. ૨
મહિમા નવ જાણે જેહ, તે કહીએ ખરા સુર[3] અરિજી;
વહાલો દયા કરી મુખરૂપ, નિજલીલા પ્રકટ કરીજી. ૩

---

૧ પ્રાકૃત શબ્દ પ્રકૃતિ શબ્દપરથી થયો છે. પ્રકૃતિ એટલે સત્વ, રજઃ અને તમ. એ ત્રણ ગુણવાળી પ્રભુની શક્તિ તેણે આ જગત બનાવ્યું તેથી જગતમાંના જન્મમરણ, વધઘટ વગેરે ધર્મ પ્રાકૃત કહેવાય. ૨ અજ્ઞાન. ૩ સુર-દેવ, તેના અરિદુશ્મન રાક્ષસ.

જેની વાણી અતિદુર્બોધ થાય સુબોધ જેણ કરીજી;
જેનાં અષ્ટોત્તર શત નામ, તે કહીએ મહાઅઘ હરીજી. ૪
જેના ઋષિવર અગ્નિકુમાર જગતી છંદ નામે ધરીજી;
શ્રીકૃષ્ણકમલ મુખદેવ, બીજ દૃષ્ટિ કરૂણા ભરીજી. ૫
જેની ભક્તિમાં અંતરાય, તે નાશન પ્રયોજન સહિજી;
આપે અધરામૃતની સિદ્ધિ તે મધ્યે નિશ્ચય કરીજી. ૬

ઢાળ.

વહાલો આનન્દ પરમાનન્દ કહેવાય,
શ્રીકૃષ્ણકમલ મુખ કૃપાનિધિ થાય. ૭
વહાલો દૈવી ઉદ્ધારણ પ્રયત્ન ઉપાય,
જેના સ્મરણ માત્રથી આર્તિ જાય. ૮
શ્રીભાગવત ગૂઢાર્થ પ્રકટાય,
સાકાર બ્રહ્મનો વાદ સ્થપાય. ૯
વેદપારગ ચૌદ ભુવન કહેવાય.
માયાવાદ નિરાકૃત સહુ મળી ગાય. ૧૦
સર્વવાદિ નિરાસ કીધા તે લખાય,
ભક્તિમાર્ગ સરસ કમલ વિકસાય. ૧૧

શ્રીશૂદ્રાદિકને ઉદ્ધારવા સમર્થ,
જેના સાધન બળથી ન થાય અર્થ. ૧૨

અંગીકાર માત્રથી સર્વ સ્વકીયે,[1]
કીધા શ્રીગોપીજન પતિને પ્રિયે. ૧૩

અંગીકાર કરે મર્યાદાનુસાર,
મહાકરૂણાવંત સમર્થ અપાર. ૧૪

વહાલો અદેયદાન દેવાને ચતુર,
મહાઉદાર ચરિત્ર કરે બહુપૂર. ૧૫

લીલા દેખાડી પ્રાકૃતની જેહ,
તે મિષે મોહ્યા સુર રિપુ તેહ. ૧૬

વૈશ્વાનર શ્રીવલ્લભ છે નામ,
વહાલો સુંદરરૂપ સ્વજન હિતકામ. ૧૭

કૃષ્ણભક્તિ કરે જનશિક્ષાકાજ,
આપે અખિલ ઇષ્ટ શ્રીવલ્લભરાજ. ૧૮

સર્વ લક્ષણથી સંપન્ન વિવેક,
શ્રીકૃષ્ણ જ્ઞાન દાતા ગુરૂ એક. ૧૯

---

૧ સ્વકીય એટલે પોતાના જીવો.

પોતાના આનન્દ થકી બહુ પુષ્ટ.
એના કમલ પત્રશાં નેત્ર સંતુષ્ટ. ૨૦
કૃપાદષ્ટિની વૃષ્ટિથી હરખ્યા મન,
તે દાસ દાસી પ્રિય પતિ ને અનન્ય. ૨૧
રોષદષ્ટિ કરે ભકિત શત્રુ પ્રજાળ[1]
ભક્ત સેવંતા સુખ સેવા રસાળ. ૨૨
જીરે ભકિત વિના નહી સેવા સાધ્ય,
તે કારણથી કહીએ દુરારાધ્ય. ૨૩
જેના ચરણ સરોજ દુર્લભ દર્શાય,
તેના ઉગ્ર પ્રતાપ ત્રૈલોક કહેવાય. ૨૪
વચનામૃત કરી પૂર્યા સેવકના અર્થ,
શ્રીભાગવત અમૃત મથન સમર્થ. ૨૫
તેનો સાર કહીએ વ્રજ સુંદરીનો ભાવ,
તે પરિપૂરણ છે દેહ ભરાવ. ૨૬
સાન્નિધ્ય માત્રથી કરે દાન કૃષ્ણ પ્રેમ,
ભકિત મુકિત દેવાનું એઉને નેમ. ૨૭

---

૧ પ્રજાળ-બાળી નાંખે છે.

એક રાસલીલામાં તેમનું તાન,
પ્રભુ કૃપા કરીને કરે કથાનું દાન. ૨૮
વહાલે વિરહના અનુભવને હેતે કાજ,
સર્વત્યાગ જણાવ્યો શ્રીવલ્લભરાજ. ૨૯
ઉપદેશ કર્યો ભક્તિમાર્ગ આચાર,
લોક માંહે કર્યો કર્મમાર્ગ પ્રચાર. ૩૦
વેદશાસ્ત્ર કહ્યાં યજ્ઞાદિક દાન,
તેનું ફળ મર્યાદાભક્તિ નિદાન. ૩૧
પ્રભુ પૂર્ણાનન્દ છે પૂરણકામ,
સરસ્વતીના પતિદેવ ઇશ અભિરામ[1]. ૩૨
વહાલે સહસ્ર કહ્યાં પુરૂષોત્તમ નામ,
નિજજનને આશ્રયનું છે ધામ, ૩૩
ભક્તિમાર્ગની રીતે કરવા ઉપદેશ,
બહુ ગ્રન્થ કરીને ટાળ્યો સંશયનો લેશ. ૩૪
જેને પામવાને છોડયા પ્રાણથી પ્રિયે,
એવા ભક્ત સમાજ બિરાજ શ્રીએ. ૩૫

---

૧ મનોહર.

આપ સાધન કરે નિજ દાસને કાજ,
એવા સમર્થ શ્રી વલ્લભ મહારાજ. ૩૬
કરવા ભક્તિ પ્રચાર ભૂતલ માંહી,
વશ કીધા પિતા થઇને ગ્રહી બાંહી. ૩૭
સર્વ સામર્થ્ય ધર્યું પોતાને વંશ,
ગર્વ દૂર કરી ટાળ્યો સંશયનો અંશ. ૩૮
પ્રભુ પતિવ્રતાના પતિ સાક્ષાત,
દીયે યહ લોક પરલોક દાન વિખ્યાત. ૩૯
જેના અંતઃકરણ છે ગૂઢ અપાર,
અંગીકૃતને જણાવ્યો મનનો વિચાર. ૪૦
ઉપાસનાદિક માર્ગ જે અન્ય,
તેનો મોહ ટાળીને કીધા સેવક અનન્ય. ૪૧
કર્યો નિશ્ચય જે ભક્તિ સર્વથી વિશેષ,
કીધો શરણ માર્ગનો જુવો ઉપદેશ. ૪૨
શ્રીકૃષ્ણના મનની જાણે વાત,
લીલાકુંજબિહારી પરિપૂરણ ગાત. ૪૩
કથારસ મગ્ન સદા છે ચિત્ત,
વિસર્યું સૌ તે થકી બીજું વિત્ત. ૪૪

પ્રિય છે ઘણું વ્રજને વ્રજનો વાસ,
કરે પુષ્ટિલીલા એકાંત વિલાસ. ૪૫
કરે ભક્તેચ્છા પરિપૂરણ દાન,
નહી નિજલીલાનું કોઇને જ્ઞાન. ૪૬
અતિમોહિત જેનું શીલ ઘણું,
નહિ લોક વિષે આસક્તિ અણુ. ૪૭
નિજ ભક્ત વિષે આસક્તિ છે એક,
પ્રભુ પાવન કીધા પતિત અનેક. ૪૮
જે કરે પોતાના ગુણનું ગાન,
તેના હૃદય કમલ રહેવાનું સ્થાન. ૪૯
નિજ યશરૂપી અમૃત લહેરી,
તેથી ભીંજવી સર્વ રસ વાસના હરિ. ૫૦
પ્રભુ પોતે સર્વ થકી છે પર,
ન કરે તુલ્યતા કોઇ અવર. ૫૧
લીલારસ અમૃત તરંગ બહુ,
ભીંજવ્યા છે ભક્ત શરીર સહુ. ૫૨
રૂચિ આપે ગિરિગોવર્ધન વાસ,
તે લીલામાં છે અતિશય ઉલ્લાસ. ૫૩

કરે યજ્ઞભોગ ને યજ્ઞકર્મ,
આપે અર્થ કામ ને મોક્ષ ધર્મ. ૫૪
પ્રભુ સત્ય વચન છે ત્રિગુણાતીત,
નીતિ ચતુરાઇ છે અતિ અગણિત. ૫૫
કરવા પોતાની કીર્તિ પ્રકાશ,
કર્યું વ્યાસસૂત્રનું નૂતન ભાષ્ય. ૫૬
અતિ તુચ્છ તૂલ જે માયાવાદ,
કરી ભસ્માગ્નિ સ્થાપ્યો બ્રહ્મવાદ. ૫૭
અપ્રાકૃત ભૂષણની અતિ કાંતિ,
હસતા મુખ શોભે છે બહુ ભાંતી. ૫૮
પ્રભુ તીનલોકના ભૂષણ સાર,
પ્રકટ્યા ધરણીનું ભાગ્ય અપાર. ૫૯
પ્રભુ સુંદરતા છે અતિશય અનૂપ,
કેમ વર્ણન કરી શકું એ સ્વરૂપ. ૬૦
સૌ માગે છે પોતાના જન,
ચરણારવિંદની રજ જે ધન. ૬૧
એ કહ્યાં એકસોને આઠે નામ,
શ્રીવલ્લભનામ આનંદનું છે ધામ ૬૨

વલણ.

જે કોઇ શ્રદ્ધા કરી નિત્ય ગાયેરે,
તેનું મન પહેલું સ્થિર થાયેરે. ૬૩

અધરામૃતની સિદ્ધિ પામેરે,
તેમાં સંશયનું નહીં નામેરે. ૬૪

એ પામ્યા વિના મોક્ષ છે હીનરે,
તેનાં ફલમાં મુક્તિ છે લીનરે. ૬૫

તેથી સર્વોત્તમ જપ કરવોરે,
શ્રીકૃષ્ણ રસે મન ભરવોરે. ૬૬

શ્રીવિઠ્ઠલ ઉચ્ચરિત એ નામરે,
જે ગાય પૂરે તેના કામરે. ૬૭

તેનો જન્મ સફલ કરી લેખેરે,
તે શ્રીવ્રજભૂષણના સુખ દેખેરે. ૬૮

ઇતિ શ્રીવ્રજભૂષણજીમહારાજકૃત શ્રીસર્વોત્તમજીનું ધોળ સમાપ્ત.

શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વરપ્રભુના ચતુર્થકુમાર **શ્રીગોકુલનાથજી.**
પ્રાદુર્ભાવ સં. ૧૬૦૮, માર્ગશીર્ષ સુદ ૭.

શ્રી ગુસાંઈજી; રાજ-પોષાકમાં ન્યાયાધીશ તરીકે.

શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વરપ્રભુના પંચમ કુમાર **શ્રીરઘુનાથજી**
પ્રાદુર્ભાવ સં. ૧૬૧૧, કાર્તિક સુદ ૧૨

શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રભાવાર્થ.

શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર ઉપર શ્રીગુસાંઈજીના ચતુર્થ કુમાર શ્રીગોકુલેશ પ્રભુએ સંસ્કૃત ટીકા લખી છે. ટીકાના પ્રારંભમાં શ્રીગોકુલનાથજીએ દીનતા સાથે શ્રીગુસાંઈજીને વંદન કર્યું છે, અને પછી ટીકાનો પ્રારંભ કર્યો છે. શરૂઆતના આ ત્રણ શ્લોકો શ્રીગોકુલનાથજીના હૃદયના ભાવનું સ્પષ્ટીકરણ કરનારા હોવાથી, તેનો પણ અનુવાદ અહીં આપી દેવો ઉચિત ધાર્યો છે.

પહેલા શ્લોકમાં આપશ્રી લખે છે કે: " આ લોક અને પરલોકના અર્થનું દાન કરનારા અમારા પિતા શ્રી ગુસાંઇજીનાં ચરણકમલને પ્રણામ કરીને તેઓશ્રીએ પ્રકટ કરેલાં શ્રીમહાપ્રભુજીનાં નામોનું બુદ્ધિ પ્રમાણે સ્પષ્ટીકરણ કરીશ." **બીજા શ્લોકમાં** આપશ્રી કહે છે કે: "તે નામોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાને જો કે હું પોતે અયોગ્યજ છું, તો પણ મને પોતાનો ગણીનેજ કૃપા કરીને મારામાં તેવી લાયકાત મૂકશે. **ત્રીજા શ્લોકમાં** આપ પ્રકટ કરે છે કે: " અચિંતજ, એવા વિશ્વાસથીજ હું આ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિવાળો થયો છું; બીજી રીતે નહિ. એથી મારા સર્વ અર્થ સિદ્ધ થવા માટે મારૂં શરણ તો તે શ્રીવલ્લભાધીશ્વરજ છે.

ઉપર પ્રમાણે ત્રણ શ્લોકથી મંગલાચરણ કરીને શ્રી ગોકુલનાથજી આજ્ઞા કરે છે કેઃ–" અમારા પિતા શ્રીગુસાંઈજીને શ્રીમહાપ્રભુજીનાં અલૌકિક નામો પ્રકટ કરવાં છે, તેનાં પહેલાં શ્રીમહાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ અને આપશ્રી ભૂતલપર કેમ પ્રકટ થયા તેનું કારણ પણ જણાવવું છે, તેથી સર્વનાં મૂલરૂપે બિરાજતા એવા શ્રીપુરુષોત્તમનાં સ્વરૂપની સ્તુતિ પોતે મંગલાચરણ માટે કરે છે. સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ તો શ્રીમહાપ્રભુજીએજ પ્રકટ કરેલા ભક્તિ માર્ગમાં સાબીત કરેલું છે અને બધી શ્રુતિઓ; શ્રીભાગવત ગીતા આદિ અનેક અલૌકિક પ્રમાણોથી પણ સિદ્ધ થયલું છે, વળી પહેલાં કહેલાં પ્રમાણસિદ્ધ સ્વરૂપનું પણ મૂલ સ્વરૂપ તેજ છે, તેથી તે સ્વરૂપની સ્તુતિ આપશ્રી કરે છે.

શ્રીરઘુનાથજીએ (શ્રીગુસાંઇજીના પંચમ કુમારે) પણ સર્વોત્તમસ્તોત્રપર ટીકા લખી છે. એઓશ્રી પણ મંગલાચરણ કરતાં આજ્ઞા કરે છે કે;—ઘરના અંધારા કૂવાના દેડકા જેવા જીવો જેમની કૃપાદૃષ્ટિનો આશ્રય કરીને સંસાર સાગરને તરી જાય છે, તેવા શ્રીવલ્લભાત્મજને (શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના દ્વિતીય કુમારને) હું વંદન કરૂ છુ. પહેલાં જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છાથી 'શ્રીવલ્લભ' સંજ્ઞાથી જેઓ પ્રકટ થયા, તેમનાં ૧૦૮ નામોનું સ્પષ્ટીકરણ હું બુદ્ધિઅનુસાર કરીશ. એવી રીતે બધા શિષ્ટ પુરુષોએ પહેલાં જે વાત

મંજૂર રાખી છે તેને અનુસરીને સ્તુતરૂપ મંગલાચરણ કરે છે.

શ્રીગુસાંઈજીના સાતમા કુમાર શ્રીઘનશ્યામજીના જ્યેષ્ઠ પુત્ર શ્રીચાચાગોપેશ્વરજીએ પણ સર્વોત્તમસ્તોત્રપર ટીકા લખી છે. એંઓશ્રી પ્રારંભમાં આ પ્રમાણે મંગલાચરણ કરે છે:—જેમાં ખૂબ ભરતી આવેલી છે એવો શ્રીવલ્લભાધીશ્વરની કૃપાનો સમુદ્ર, જે સમુદ્રનું એક ટીપું પણ જેનો સ્પર્શ કરી લે તે જીવ રસસાગરમાં ડૂબતો જાય અને તપતો જાય (વિપ્રયોગમાં સીઝાતો જાય) તેવા અગ્નિ-પ્રભુને હું વંદન કરૂં છું. શ્રીવ્રજપતિની અવનવી લીલાઓના ભાવોજ જેમનું સર્વસ્વ છે, સુંદર ચાલે ચાલતાં શ્રીસ્વામિનીજીનું આરાધન કરવામાં જેમનું ચિત્ત ચોટેલું છે, પ્રિયાપ્રિયતમની રસલીલાના આનંદના પ્રવાહથી પૂર્ણ એવા તે સુંદર વેશવાળા શ્રીવિઠ્ઠલેશ મારા સર્વસ્વરૂપ થાઓ. પુષ્ટિમાર્ગીય જીવને જેમની વાણી ફલે છે તે શ્રીવલ્લભાગ્નિ, અને જે વાણી જેમનાં કથનથી (સર્વોત્તમજીથી) ફળે છે તે શ્રીઅગ્નિકુમાર-શ્રીગુસાંઈજી એ બન્ને એક સ્વરૂપને પ્રણામ કરૂં છું. શ્રીમહાપ્રભુજીના અલૌકિક નામોનું નિરૂપણ કરવાનું છે. જેવું આપનું સ્વરૂપ અલૌકિક આનંદમય છે તેવું આપના નામોનું પણ સ્વરૂપ છે. આ વાત જણાવવા માટે અલૌકિક પૂર્ણ ગુણ રૂપ, આનંમાત્ર સ્વરૂપ એવા સાક્ષાત્ મંગલરૂપ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમની સ્તુતિ શ્રીગુસાંઈજી કરે છે.

પહેલો શ્લોક—જે પ્રભુની સ્તુતિ કરવાની છે તે પ્રભુનું સ્વરૂપ આવું છે. પહેલાં એ સ્વરૂપમાં પ્રકૃતિના સત્વગુણ, રજોગુણ, તમોગુણ વગેરે ધર્મોનો કોઇ પણ જાતનો સંબંધ નથી; એટલે એ સ્વરૂપમાં બધા દિવ્ય ગુણોજ છે; પ્રાકૃત-લૌકિક ગુણો નથી. કોઇ એમ શંકા કરે કે દુનિયામાં બધે ઠેકાણે લૌકિક ગુણોજ અનુભવાય છે, દિવ્ય ગુણો દેખાતા નથી, તો પ્રભુમાં કોઇ પણ જાતના ગુણજ નથી, દિવ્ય ધર્મ પણ નથી એમ માનીએ તો શું? ના, એવી શંકા પણ ન થાય અને એમ મનાય પણ નહિ. પ્રકૃતિ તો પ્રભુની એક શક્તિ છે. એ પ્રકૃતિના ગુણો તો પ્રકૃતિમાંથી જે ઉત્પન્ન થાય તેમાં હોય. પ્રભુ પોતે તો પ્રકૃતિથી પર છે એટલે પ્રભુમાં જે બધા ધર્મો છે, તે દિવ્ય છે. પ્રભુના દેહ, ઇન્દ્રિય આદિ બધા ધર્મો આનંદમય છે. દુનિયામાં દેહ જુદો અને જીવ જુદો એવા ભેદો છે, પણ પ્રભુમાં તે નથી. આનંદમય દેહ, આનંદમય ઇંદ્રિયો, બધું આનંદમય, પ્રભુ પણ આનંદમય, આ બધામાં કશો ભેદ નથી, બધું એકજ છે, સ્વરૂપાત્મક છે. વેદ પણ શ્રીપુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ એવી રીતેજ વર્ણવે છે. વળી એ સ્વરૂપ નિર્મળ છે, આનંદરૂપ અવયવોવાળું છે, સાકાર છે, નિરાકાર નથી. એ સ્વરૂપની શ્રીગુસાંઇજી સ્તુતિ કરે છે. આ સ્તુતિ કરવાનું કારણ શું? વિઘ્ન વિના ગ્રંથ પૂરો થશે એવી આશાથી કાંઇ આ મંગ-

લાચરણ નજ હોય. કારણ કે શ્રીગુસાંઇજીના કાર્યમાં વિઘ્ન નાખવાની શક્તિ કાલ વગેરેમાં પણ નથી, તો બીજો વિઘ્ન-કર્તા કોણ હોય? ત્યારે સ્તુતિનું રહસ્ય એકજ છે, તે એ કે, આવું અલૌકિક સ્વરૂપ પ્રકટ કરીને પોતે મોટી દયા કરી છે, એમ દૈવી જીવોને જણાવવું છે.

બીજો શ્લોક—કોઇ એમ પૂછે કે, ઉપર કહ્યા પ્રમાણે દિવ્ય ધર્મોવાળું પ્રભુનું સ્વરૂપ તમેજ માત્ર જણાવો છો તેનું શું કારણ? બીજા ઘણા વેદ જાણનારા પંડિતો થઈ ગયા છે. તેમણે એવું સ્વરૂપ કદી વર્ણવ્યું નથી. આ પ્રશ્ન ઉપર વિચાર કરતાં જણાય છે કે, હાલમાં કલિકાલ ચાલુ છે, આ કલિકાલના અજ્ઞાનથી ભલભલા વેદશાસ્ત્રમાં પારંગત થયલા વિદ્વાનોની નજર પણ ઢંકાઇ ગયલી છે, તેથી તેવા વિદ્વાનો પ્રભુનાં શુદ્ધ સ્વરૂપને ઓળખી શકે નહિ એ વાત યથાર્થજ છે. અહીં પાછો એક સવાલ ઉઠે ખરો, તે એ કે કલિકાલના વિદ્વાનો શ્રીપુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ જાણી શક્યા નહિ; પણ સત્યયુગ, ત્રેતા અને દ્વાપરના વિદ્વાનો તો સમજી શકે કે નહિ? જો સમજતા હતા તો તેઓ કેમ લખી ગયા નહિ? આ પ્રશ્નનો જવાબ આ છે. પ્રભુએ અલૌકિક લીલાથી યુક્ત આનંદમય સ્વરૂપ કલિકાલના પ્રારંભમાંજ પ્રકટ કર્યું છે એટલે પહેલા ત્રણ યુગવાળા એ સ્વરૂપનો અનુભવ કેમ કરી શકે? પહેલા ત્રણ યુગમાં જીવે

ઘણાં સાધનો કરવાનાં છે અને એવાં અનેક સાધનોથી જેની પ્રાપ્તિ થાય તે સ્વરૂપ તો શ્રીપુરુષોત્તમનાં એક અંશ રૂપ (વિભૂતિ) છે. એટલે સત્યયુગ વગેરેના વિદ્વાનો પ્રભુના મૂળ દિવ્ય સ્વરૂપ સુધી શેના પહોંચી શકે ? તે વખતે મોક્ષરૂપ ફળ મળતું, પણ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ તો મોક્ષથી પણ શ્રેષ્ઠ મહાફળ છે, જેથી જેમ તે અત્યારે સાધનવિના મળે છે તેમ તે વખતે ન હતું. કલિના આરંભમાં અલૌકિક આનંદરૂપે જ્યારે પ્રભુએ લીલા કરી, ત્યારે પોતાના જનોમાં કેવળ કૃપાબલથી બધું માહાત્મ્ય પ્રકટ કર્યું, તેમના સાધનની દરકાર કરી નહિ, તેથી જણાશે કે એ સ્વરૂપ કેવલ પ્રમેય–સ્વરૂપ–બલથી જ મળી શકે છે, સાધનોથી નહિ. હવે સત્યયુગમાં સાધનોમાં રચીપચી રહેલા જીવો એ અપ્રકટ સ્વરૂપને કેમ ઓળખી શકે ? જ્યારે કલિના આરંભમાં એ સ્વરૂપ પ્રકટ થયું, ત્યારે એ સ્વરૂપને કોઈએ ઓળખી લીધું, પણ પછીથી એ સ્વરૂપનાં પ્રકટ દર્શન બંધ થતાં તેને કોઈ ઓળખી ન લે એટલા માટે કલિ-યુગે અજ્ઞાન–અંધારૂં ફેલાવી દીધું, એટલે એ પ્રભુ જેટલા સમય સુધી પ્રકટ દેખાયા ત્યાં સુધી તો કોઇ બડભાગી એને અનુભવી શકયા, પણ દર્શન બંધ થયા પછી પાછા બધા કલિના અંધકારને લીધે એ પ્રભુને ઓળખી શકયા નહિ. આ પૃથ્વીલોકમાંના જ જીવો કલિના પ્રભાવથી પ્રભુને

જાણી ન શકે, બીજા અલૌકિક દેશમા રહેનારાને તેની ખબર હોવી જ જોઈએ. પૃથ્વી તો પ્રભુની ભક્ત છે. પ્રભુ જ્યારે પ્રકટ દર્શન આપે ત્યારે પ્રભુના ચરણકમલના સ્પર્શથી રસ ભરેલી દેખાય. તે વખતે તેવી દશા ન હતી, એટલે પૃથ્વી પણ મહાદુઃખમાં હતી. શ્રીમહાપ્રભુજી જ્યારે પ્રકટ થયા ત્યારે વળી શ્રીકૃષ્ણાવતારના સમયની પેઠે પૃથ્વીનાં દુઃખો દૂર થયા. તેથી જ આપનું નામ 'ભૂમિભાગ્ય' છે. પ્રકટ થાય ત્યારે પણ જે કૃપાપાત્ર હોય તે જ પ્રભુને ઓળખી શકે, બીજા નહિ.

ત્રીજો શ્લોક—શ્રીગુસાંઇજી પણ આ પૃથ્વી ઉપર જ પ્રકટ થયા છે, પોતે મહાન સમર્થ પંડિત પણ છે, પણ કલિનું અજ્ઞાન આપશ્રીની દૃષ્ટિને ઢાંકી શકતું નથી. કારણ કે, શ્રીમહાપ્રભુજી ભૂતલ ઉપર પ્રકટ થયા અને શ્રીગુસાંઇજી આપના જ બીજા લાલજી રહ્યા, એટલે શ્રીગુસાંઇજીને એ અજ્ઞાન કેમ નડે? કલિનાં અજ્ઞાનથી કેટલાએ દૈવીજીવો દુઃખોમાં દહાડા કહાડતા હતા, તેમનાં દુઃખનો નાશ કરવાની ઇચ્છા એ જ આપની દૈવી જીવોપરની દયા છે, પ્રભુએ પોતાનું માહાત્મ્ય દયા કરીને પ્રકટ કર્યું. માહાત્મ્ય પણ પુષ્ટિમાર્ગીય લીલારસના ભાવરૂપ, નહિ કે ગમે તેવું. આવું અલૌકિક માહાત્મ્ય કોઇની જાણમાં ન હતું. આવું માહાત્મ્ય સારસ્વત કલ્પમાં સ્વરૂપદ્વારા પ્રકટ કર્યું, હવે વાણીદ્વારા

પ્રકટ કરવાની પ્રભુની ઇચ્છા થઇ. એ ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે આનંદમય આધિદૈવિક અગ્નિરૂપ જે પોતાનું શ્રીમુખ, એ શ્રીમુખ પ્રભુએ પ્રકટ કર્યું. આ શ્રીમુખ તેજ શ્રીવલ્લભાધીશ્વર. શ્રીમુખ પણ ખાસ પોતાનું જ, એટલે શ્રીમહાપ્રભુજી અંશ, કલા કે અવતાર જેવા નથી, આપ સાક્ષાત્ પુષ્ટિપુરુષોત્તમ સ્વરૂપ જ છે. નહિ તો ભગવાન્ તો એક મહાન્ વક્તા તરીકેનો ધર્મ સ્થાપીને શ્રીમહાપ્રભુજીને પોતાના શ્રીમુખરૂપે પ્રકટ કરી શકત, પણ આપે તેમ કર્યું નથી, આપે તો શ્રી મહાપ્રભુજીમાં પોતાના સર્વ ધર્મ પ્રકટ રાખ્યા છે. શ્રીમુખ પ્રકટ કર્યું છે, એટલે શ્રીવલ્લભાગ્નિ શ્રીમહાપ્રભુજી પોતે શ્રીઠાકુરજીના શ્રીમુખરૂપે બિરાજતા તે પ્રકટ થયા, નહિ કે નવો અવતાર થયો. જે પ્રભુ બિરાજે છે, તે જ પ્રભુના સાક્ષાત્ શ્રીમુખરૂપે શ્રીમહાપ્રભુજીનું પ્રાકટ્ય થયું છે, એટલે પ્રભુના શ્રીમુખમાં જેટલા ધર્મ, તેટલાજ ધર્મ આપમાં છે, પોતે કોઇ ધર્મ ત્યાં છોડી આવ્યા નથી. પ્રભુ પોતે 'શ્રીહરિ' છે. હરિ એટલે નિજજનનાં દુઃખોને હરે, તે જો તેમ ન કરે તો 'હરિ' શાના કહેવાય? જો પ્રભુ પોતાનાં શ્રીમુખને પ્રકટ ન કરે અને પોતાનું માહાત્મ્ય ન જણાવે તો તો દૈવીનાં દુઃખો ઉભાં જ રહે, અને પોતાનું હરિપણું સિદ્ધ ન થાય, તેથી પોતાનું હરિપણું ટકાવી રાખવા માટે જ આ લીલા કરી છે. આ લીલામાં કારણ માત્ર કૃપા જ છે. ભક્તોને પ્રભુ

અત્યંત પરવશ છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, પુષ્ટિમાર્ગીય માહાત્મ્ય સમજવામાં શ્રીમહાપ્રભુજી અસાધારણ કારણ છે, બીજું કોઈ નહિ, બીજા કોઈથી એ માહાત્મ્ય સમજાય જ નહિ, તેમ સમજાવાય પણ નહિ.

ઉપરના ત્રણે શ્લોકોના અર્થ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણમાં ઘટાવ્યા, તેમ એજ શ્લોકો શ્રીમહાપ્રભુજીમાં ઘટી શકે. શ્રીગુસાંઇજી શ્રીમહાપ્રભુજીનાં અલૌકિક નામો પ્રકટ કરવા માટે **પહેલા શ્લોકમાં** શ્રીવલ્લભાધીશ્વરનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે. શ્રીમહાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ, આપશ્રી ભૂતળપર કેમ પ્રકટ થયા તે બધું કહેવું ઘટે. શ્રીગુસાંઇજી વિના શ્રીમહાચાર્યજીના સ્વરૂપનું જ્ઞાન બીજાને નજ હોય, તેથી પહેલા શ્લોકમાં આપનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું. આખા શ્લોકનો જે અર્થ પ્રભુમાં ઘટાવ્યો તે જ અર્થ શ્રીમહાપ્રભુજીમાં ઘટાવવો. જો કે શ્રીમહાપ્રભુજીનું નામ લઇને વેદશાસ્ત્રમાં આપશ્રીનું સ્વરૂપ વર્ણવેલું ન જણાય, પણ પ્રભુના શ્રીમુખનું વર્ણન તો સર્વ શાસ્ત્રોમાં છે, એટલે શ્રીમુખરૂપે શ્રીવલ્લભાધીશનું જ વર્ણન છે એમ સમજી લેવું. શ્રીગુસાંઇજી પણ શ્રીમહાપ્રભુજીનાં પરમ ફલાત્મક શ્રીમુખરૂપ સ્વરૂપનો જે પરિચય કરાવે છે તેનું રહસ્ય આ છે. શ્રીભાગવતના આરંભમાં જ શ્રીવલ્લભાગ્નિએ પોતાનાં સ્વરૂપનો અનુભવ કરાવતાં પોતાને શ્રીમુખના આધિદૈવિક અગ્નિ તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

તે વિના શ્રીભાગવતનો ગૂઢાર્થ કોણ કહે? શ્રીભાગવતના બાર સ્કંધ પ્રભુનાં બાર અંગમાં છે. શ્રીભાગવત પણ સ્વરૂપ જ છે. પોતાનું સ્વરૂપ તો પોતે જ બતાવી શકે. શ્રીમહાપ્રભુજીએ પ્રભુનું સ્વરૂપ વાણીથી બતાવ્યું તેથી આપ પણ પ્રભુની વાણીરૂપ, મુખારવિંદમાં બિરાજતા અગ્નિરૂપ છે એમ અનાયાસે સાબીત થાય છે.

ચોથો શ્લોક—શ્રીમુખરૂપે પ્રકટ થઇને વાણીદ્વારા રસાત્મક પ્રભુની લીલાનું વર્ણન શ્રીમહાપ્રભુજીએ શ્રીસુબોધિનીજી આદિ ગ્રંથોમાં કર્યું. પણ એ ગ્રંથોના અર્થ ઘણા ગૂઢ છે, તેથી નિજજનો કાંઇ પણ સમજી શકે તેમ નથી, તો એવો કોઇ ઉપાય બતાવવો જોઇએ કે, જેથી શ્રીમહાપ્રભુજીની વાણી સમજી શકાય. એને માટે ખાસ અસાધારણ સાધન—ઉપાય શ્રીગુસાંઇજી બતાવે છે. પ્રભુનું પુષ્ટિમાર્ગીય માહાત્મ્ય જણાવવા માટે શ્રીમુખનું પ્રાકટ્ય થયું. શ્રીગુસાંઇજી પણ એ વસ્તુ જાણે છે. તો હવે ૧૦૮ નામો પ્રકટ કરવાનું કારણ શું? આ પ્રશ્નના જ ઉત્તરમાં ઉપરના વિષયનો ઉકેલ છે. શ્રીગુસાંઇજી તો શ્રીવલ્લભાધીશ્વરની કૃપાથી શ્રી સુબોધિનીજીનું રહસ્ય સમજ્યા, પણ મંદમતિ જીવો તેનું રહસ્ય ક્યાંથી સમજી શકે? શ્રીગુસાંઇજીએ કૃપા કરીને શ્રીવાકપતિની વાણી સમજવા માટે ૧૦૮ નામો સર્વોત્તમજી દ્વારા પ્રકટ કર્યાં. શ્રીસર્વોત્તમજીના પાઠ વિના શ્રીસુબોધિની

વગેરે સમજવા માટે બીજો ઉપાયજ નથી. એ ૧૦૮ નામ પણ દિવ્ય જ છે, શ્રીગુસાંઈજીએ નવાં રચ્યાં નથી; માત્ર પ્રકટ કર્યાં છે. જે વસ્તુ છે, તે ખુલ્લા કરી છે. આ ૧૦૮ નામો અઘ પાપને-હરનારાં છે. પુષ્ટિમાર્ગમાં જેમનો અંગીકાર થયલો છે તેવા જીવોનાં પાપ તો હોય જ નહિ, પણ તેઓ જે સેવા કરે છે, તેમાં નડતરો આવી શકે. એ પ્રતિબંધ તે જ પાપ છે. એનો નાશ ૧૦૮ નામથી થાય. શ્રી સર્વોત્તમસ્તોત્રના પાઠથી શ્રીમહાપ્રભુજીની વાણી ન સમજાતી હોય તો સહેલાઈથી સમજી શકાય.

પાંચમો શ્લોક—શ્રીમહાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ અને ૧૦૮ નામ આનંદમય છે તેથી અલૌકિક છે એ વાત સિદ્ધ થઈ ગઇ. હવે કોઈ પણ સ્તોત્ર ગ્રંથમાં તેના ઋષિ, દેવતા, છંદ. બીજ વગેરે બતાવેલાં હોય છે, તો શ્રીસર્વોત્તમજી એ સ્તોત્ર ગ્રંથ હોવાથી તેમ જ અલૌકિક હોવાથી તેના ઋષિ આદિ પણ અલૌકિક જ હોય. તો અહીં ઋષિ કોણ છે? ઋષિ બીજા તો કોઇ હોય જ નહિ, શ્રીઅગ્નિકુમાર જ આ સ્તોત્રના એક ઋષિ છે. ઋષિ એટલે સ્તોત્રનાં જેમને પહેલાં દર્શન થાય તે. આ સ્તોત્રના ઋષિ બીજા કોઇ મંત્રદ્રષ્ટા જેવા સામાન્ય ઋષિ નથી; પણ એક અલૌકિક ઋષિ છે. બીજા ઋષિઓ તો ઋષિઓની ગણતરીમાં પ્રસિદ્ધ થઈ ગયલા છે અને તેમણે જે મંત્રો અને સહસ્રનામ વગેરે જોયાં છે તે

વેદપુરાણમાં પણ પ્રસિદ્ધ જ છે, એટલે એમણે કાંઇ અપ્રસિદ્ધ વાત પ્રકટ કરી નથી, તેથી તેઓ અલૌકિક ન જ ગણાય. શ્રીસર્વોત્તમજી કાંઇ વેદપુરાણમાં પ્રસિદ્ધ નથી; તેથી કોઇને પણ તેની ખબર પણ નથી, માત્ર શ્રીઅગ્નિકુમારં જ શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્રને ઓળખે છે તેથી સર્વ ઋષિ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. વળી અહીં બીજું પણ એક રહસ્ય સમજી લેવુ રહ્યું. બાજા બધા ઋષિઓએ વેદપુરાણોમાં પ્રસિદ્ધ થયલા મંત્રો જ પ્રકટ કર્યાં તેથી તે બધા શુદ્ધ મર્યાદામાર્ગીય ગણાયા. તેમ અહીં શ્રીઅગ્નિકુમારે વેદપુરાણમાં પણ નહિં દેખાતાં અને બીજાને પણ જેની ખબર નથી એવા સ્તોત્રને પ્રકટ કર્યું તેથી શ્રીઅગ્નિકુમાર નામ સાર્થક અને શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગીય પણ ખરૂં. સારસ્વત કલ્પમાં પ્રભુ જ્યારે પ્રકટ દર્શન આપતા ત્યારે અગ્નિકુમારોએ કાત્યાયની દેવીનું પૂજન કર્યું હતું અને કાત્યાયની દેવીને પ્રસન્ન કરવાનો મહામંત્ર પ્રકટ કર્યો હતો. એ મંત્ર પણ કોઇએ નહિ જાણેલો અને કોઇ પણ ગ્રંથમાં નહિ લખાયલો જ હતો, તેના જપથી પ્રભુ તુરત જ પ્રસન્ન થયા અને અલૌકિક ફલ પણ વ્રત કરનારાં શ્રી વ્રજકુમારિકાઓને આપ્યું, તેમ જ આ પુષ્ટિમાર્ગીય મહામંત્રરૂપ સ્તોત્ર પણ શ્રીગુસાંઇજીરૂપ આગ્નકુમાર ઋષિએ પ્રકટ કર્યું છે અને તેના પાઠનું મહાફળ પણ તુરત જ મળે મળે છે. જેમ કાત્યાયની મંત્ર અગ્નિકુમારોએ પ્રકટ કર્યો

અને તેનું ફળ તેમણે અનુભવ્યું, તેમ સર્વોત્તમસ્તોત્ર વિષે પણ સમજવું. જેમ નંદકુમારને પતિરૂપે પ્રાપ્ત કરવાને કુમારિકાઓ પૂજન કરતાં કરતાં હંમેશાં પ્રભુભાવથી ભાવાત્મક બન્યાં, તે તે લીલાયુક્ત પ્રભુની પોતાને પ્રાપ્તિ થઇ હોય તેમ તેમને મધ્યમાંજ પહેલું ફલ મળી ગયું. તે પછી પ્રભુએ પ્રસન્ન થઇને, ત્યાં જ પ્રત્યક્ષ રીતે પ્રકટ થઇને, વસ્ત્ર-હરણ કરીને અને પાછાં તે આપતાં પોતાના શ્રીહસ્તનો સ્પર્શ કરાવીને જે મહાફલ દાન કર્યું તે પ્રભુના સંબંધનો અનુભવ કેવો હોય તેનો સાક્ષાત્કાર કરાવનારૂં જ ગણાય. તે પછી 'હવે તમે મારી સાથે શરદની રાત્રિમાં રાસ રમશો' એવું વરદાન પ્રભુએ આપ્યું અને અને વરદાન મુજબ સાક્ષાત્સંબંધનો અનુભવ કરાવીને સંપૂર્ણ મહાફલ, તેઓ (કુમારકાઓ) જ્યારે રસનો અનુભવ કરવા લાયક થયાં ત્યારે ભગવાને જ દાન કર્યું. અહીં પણ શ્રીઅગ્નિકુમારને જેમ જેમ શ્રીમહાપ્રભુજીનાં સ્વરૂપનો અનુભવ થતો ગયો, તેમ તેમ તે તે નામ પોતે પ્રકટ કર્યું. એ નામના અર્થનો વિચાર કરતાં, તેના ભાવરૂપ તે તે લીલાઓથી યુક્ત શ્રીવલ્લભાધીશ્વરનું સ્વરૂપ જે અનુભવમાં આવ્યું, તે પહેલું ફલ છે. તે પછી સાક્ષાત્ સંબંધ થયો તે એક ફળ છે. તેથી જ આ સ્તોત્રનો જપ કર્યો. પછી સાક્ષાત્ પ્રભુના અધરામૃતનો સ્વાદ મળે છે એ મહાફળ બતાવ્યું છે. તેથી જ

આ સ્તોત્રના ઋષિને અગ્નિકુમાર કહ્યા છે. અથવા તો શ્રીગુસાંઈજી પોતે (લીલામાં બિરાજતા) અગ્નિકુમાર છે એ વાત છુપાવવા માટે અહીં પોતાને અગ્નિના (શ્રીમહાપ્રભુના) કુમાર સ્વરૂપ જ આ ફલરૂપ સ્તોત્રના ઋષિ તરીકે ઓળખાવ્યા છે. સ્તોત્રનો છંદ તો જગત્‌માં જે પ્રસિદ્ધ છે તે જ છે. સહસ્રનામ સ્તોત્રમાં કે અષ્ટોત્તર શતનામ સ્તોત્રોમાં જે છંદ તે જ છંદ આ સ્તોત્રનો છે. આ સ્તોત્રના દેવતા શ્રીકૃષ્ણનું મુખારવિંદ છે–શ્રીમહાપ્રભુજી છે. આમ કહેવામાં એક મુદ્દો સમાયલો છે. કોઇ એવી જ શંકા કરી બેસે કે, પહેલાં જે પ્રભુપ્રાપ્તિ માટે કાત્યાયની દેવીનો મંત્ર અગ્નિકુમારોએ પ્રકટ કર્યો તે જ મંત્રથી અત્યારે જો કાર્યસિદ્ધિ થતી હોય તો આ નવો પ્રયાસ શા માટે? સર્વોત્તમજી શા માટે પ્રકટ કરવા જોઇએ? તેનો જવાબ આમાં સમાયલો છે. સારસ્વત કલ્પમાં, અવતારદશામાં વ્રજકુમારીઓનો પોતાનામાં નિરોધ પ્રભુએ કર્યો, પણ ફલ કાત્યાયની દેવી દ્વારા એમને આપ્યું. કાત્યાયની મંત્રથી પ્રભુનું સ્વરૂપ એમણે જાણ્યું અને પછી ફળ પ્રાપ્ત થયું. અત્યારે એ જ પ્રભુ પોતાના શ્રીમુખરૂપ શ્રીમહાપ્રભુજી દ્વારા પુષ્ટિ માર્ગ પ્રકટ કરીને ફલ દાન કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. તે ફળ શ્રીમહાપ્રભુજીનાં સ્વરૂપજ્ઞાન વિના કેમ સંભવે છે? માટે જ આ સ્તોત્રના દેવતા શ્રીકૃષ્ણનું

શ્રીમુખ જ જે, તેથી એ શ્રીમુખમાં અગ્નિરૂપે બિરાજતા શ્રીવલ્લભાધીશ્વરનાં સ્વરૂપજ્ઞાનથી જ ફળ પ્રાપ્ત થાય, તેથી આ સ્વતંત્ર મંત્રરૂપ શ્રીસર્વોત્તમજીનો જપ કરવો રહ્યા. એ જપથી શ્રીમહાપ્રભુજીનું સ્વરૂપ અનુભવાય અને ફલ પ્રાપ્તિ પણ થાય. બ્રહ્માદિ દેવોને પણ દુર્લભ અને મર્યાદા માર્ગની શ્રુતિઓ પણ જ્યાં પહોંચી શકતી નથી તે ફળ પોતાના અંગીકૃત જીવોને કેમ આપી દેવામાં આવે છે? એનું કારણ શું? બસ, એજ કરુણા, દયા, શ્રીમહાપ્રભુજીમાં એટલી બધી દયા છે કે, પોતાના જનોને શું આપવું ને શું ન આપવું તેનો વિચાર જ કરવા ન દે. બીજા માર્ગના આચાર્યોની પેઠે પોતે પણ જો માત્ર મોક્ષ જ આપતા હોય તો શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગીયપણું રહે જ નહિ. તેથી પોતાના જીવોને અલગ કરીને, તેમને શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગીય ફલનું દાન કરીને શ્રીમહાપ્રભુજી સર્વથી ઉત્કર્ષ સિદ્ધ કરી દેખાડે છે, કેમકે પોતે દયાળુ છે અને પ્રભુ છે. એકલા દયાળુ હોય તો જે ફળનાં સ્વરૂપની પણ કોઇને ખબર નથી, માત્ર વ્રજ-ભક્તોમાં જ જે પ્રકટ છે તેનું દાન શી રીતે કરે? પણ પોતે પ્રભુ રહ્યા. એટલે સર્વ સામર્થ્ય પોતાનામાં છે. તેથી જ એવાં અલૌકિક મહાફળનું દાન આપશ્રી કરે છે.

છઠ્ઠો શ્લોક—આ સ્તોત્રનો વિનિયોગ શેમાં કરવો એ શ્રીગુસાંઈજી જણાવે છે. ભક્તિયોગમાં જે કંઈ પ્રતિ-

બંધો આવી પડે, કોઇ દેખાતા પણ હોય અને કોઈ ન પણ દેખાય, એ સર્વ પ્રતિબંધોનો સમૂળગો નાશ કરવામાં આ સ્તોત્રનો વિનિયોગ થાય. ભક્તિ તો ઘણા પ્રકારની છે, પણ જે ભક્તિમાં પ્રભુ સાથે સાક્ષાત્ યોગ-સંબંધ થતો હોય તે જ ભક્તિયોગ કહેવાય અને તેમાંની જ અડચણો આ સ્તોત્રથી તદ્દન નાશ પામે છે. સ્તોત્રનું ફળ શ્રીકૃષ્ણથી અધરસુધાનો સ્વાદ છે. આ ફળ પ્રસિદ્ધ રીતે અત્યંત દુર્લભ છે, બધાને તેનું દાન સંભવે નહિ, માટે 'આ-સ્વાદ' એટલો થોડો સ્વાદ કહ્યો છે. જેમ વેણુનાદમાં પ્રભુએ સ્થાપેલા અધરામૃતનો સ્વાદ ગાયો આદિ પશુપક્ષીઓને વ્રજમાં મલ્યો, તેમ આ સ્તોત્રથી થોડો ઘણો અધરસુધાનો સ્વાદ મળી જાય. તેમાં જો પાઠ કરનારનો અધિકાર ઉચ્ચ હોય તો ઉચ્ચ ફળ પણ મળે. અધિકારાનુસાર વ્રજવાસી-ઓને જેવી રીતે ફલ મળ્યાં, તેવી રીતે જ મળે. ફળ તો અવશ્ય જ થાય એમાં લેશ પણ સંશય નથી.

અહીંથી હવે નામની શરૂઆત થાય છે, જેથી નામની સંખ્યા મુજબ આંકડા મુકીશું.

૧. ઉપર પ્રમાણે સ્તોત્રના ઋષિ, છંદ, દેવતા, બીજ, વિનિયોગ અને ફળ બતાવી દીધાં. હવે શ્રીઅગ્નિકુમાર જેમ જેમ અનુભવ થતો જાય છે તેમ તેમ શ્રીમહાપ્રભુજીનાં નામનો પ્રારંભ કરે છે. પહેલાં નામનો ઉચ્ચાર કરતાં અગાઉ

શ્રીવલ્લભાધીશના દિવ્ય સ્વરૂપનું સ્મરણ થઈ આવ્યું અને તેથી શ્રીગુસાંઈજીના હૃદયમાં એકદમ આનંદ પૂરાઇ ગયો, તેથી કેવળ આનંદની જ સ્ફુરણા થઇ, તેથી પહેલું નામ આનંદ કહ્યું. સ્તોત્રના સહુથી પહેલા મંગલાચરણના શ્લોકમાં અલૌકિક ધર્મથી જે આનંદમય સાકાર સ્વરૂપનું વર્ણન આવી ગયું છે તે સ્વરૂપનો અનુભવ ગ્રન્થકર્તાને આનંદ નામ કહેતી વખતે થયો છે. આનંદ નામ પરમ મંગળરૂપ છે. જે ભક્તોને ખૂબ સમૃદ્ધિ (આનંદ) આપે તે આનંદ કહેવાય. અથવા આનંદ એટલે થોડા આનંદવાળા, નંદરાયજી. શ્રીમહાપ્રભુજી પણ બ્રાહ્મણદેહ ધરી દર્શન આપે એટલે આનંદ થોડો થઈ જાય, વસુદેવજી પણ નંદરાયજીની પેઠે પિતા જ ગણાય. એ રીતે પ્રભુના તો બન્ને પિતા જ ગણાય. લોક તો વસુદેવજીને ત્યાંજ પ્રભુનું પ્રાકટય જાણે છે. પણ વ્રજમાંએ પ્રાકટય તો થયું જ છે. એથી બન્ને રીતે અધિકતા શ્રીમહાપ્રભુજીની જ બની રહી.

૨. એકલો આનંદ તો અક્ષરબ્રહ્મમાં કયાં નથી? અમુક હદ સુધીનો આનંદ તો અક્ષર ધામમાં પણ છે. શ્રીવૈશ્વાનર તો પૂર્ણ પુરુષોત્તમના શ્રીમુખરૂપ છે, તેથી એઓમાં તો અપાર આનંદ હોવો જોઇએ. એટલા માટે 'પરમાનંદ' નામની સ્ફુરણા શ્રીગુસાંઇજીને થઇ. જે આનંદનું માપ ન કાઢી શકાય તેવો મહાન્ આનંદ, જેનું વર્ણન

વાણીથી પણ થઇ શકે નહિ તેવો અમાપ આનંદ; તે આનંદ સ્વરૂપ શ્રીવલ્લભાગ્નિ છે. અથવા ઉત્તમોત્તમ આનંદ એટલે રાસલીલાદિરૂપ આનંદ જેમનાથી મળે તે પરમાનંદ વળી પરમ–શ્રીકૃષ્ણ સાથે જેમનો આનંદ છે તેવા પરમાનંદ ત્રીજો અર્થ એવો પણ થાય કે, પરમા–એટલે વિષ્ણુલક્ષ્મી જેમનાથી આનંદ યુક્ત બને છે તેવા પરમાનંદ અર્થાત લક્ષ્મીજીનો આનંદ પણ જેનાથી પાછળ પડી જાય તેવા આનંદ તે પરમાનંદ.

૩. શ્રીવલ્લભાગ્નિ પરમાનંદરૂપ છે એનો પુરાવો આ ત્રીજા નામમાં છે. પોતે શ્રીકૃષ્ણનુ મુખારવિંદ છે. શ્રીકૃષ્ણ એટલે શ્રીસ્વામિનીજી સાથે બિરાજતા નિકુંજનાયક પ્રભુ, એઓ જ્યારે સુંદરતાની સીમારૂપ શ્રીપ્રિયાજી સાથે બિરાજે છે અને અનેક પ્રકારની અલૌકિક રસમય લીલા કરે છે, ત્યારે શ્રીપ્રભુનાં શ્રીમુખની શોભા પણ કાંઇ ઓરજ બને છે. એવું સુંદરતાથી ભરેલું શ્રીમુખ એજ શ્રીવલ્લભાધીશ્વરનું સ્વરૂપ છે. આ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવાથી અધરામૃતની સિદ્ધિ થાય. એક કીડો પણ ભમરાએ ડંખ માર્યા પછી, ભમરાનું ધ્યાન કરતાં કરતાં ભમરો બનીને જેમ પુષ્પમાંનો રસ ચાખે છે તેમ શ્રીમુખનું ધ્યાન કરતાં ભાવાત્મક બનીને અધરસુધાનો સ્વાદ પણ પુષ્ટિ જીવ લઈ શકે છે. માટે નામનો જપ કરતાં શ્રીઆચાર્યજીનું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં

લાવવું. બીજો પણ અર્થ થઈ શકે. શ્રીકૃષ્ણ એટલે કૃષ્ણ-દ્વૈપાયન વેદવ્યાસજી, તેમના પણ મુખરૂપ થઈને આપે શ્રીભાગવતનો અભિપ્રાય શ્રીસુબોધિનીજીમાં પ્રકટ કર્યો. એ રીતે પણ આપ શ્રીકૃષ્ણમુખરૂપ છે.

૪. વળી આપ કૃપાના નિધિ છે. નહિ તો નિત્ય-લીલાનું અલૌકિક સ્થલ છોડી આ લૌકિક ભૂતલપર પધારે શાના ? પોતે કૃપાના અનહદ ભંડાર છે. કૃપાના પાત્ર તો લૌકિકમાંજ હોય, અલૌકિકમાં કાંઈ કોઈનાપર કૃપા કરવાની ભાગ્યેજ હોય, તો લૌકિકમાં પોતે પ્રકટ થવાની કૃપા કરી અને દૈવી જીવોપર કૃપા કરી તેથી પોતે કૃપાનિધિ કહેવાય. કૃપાના નિધિ એટલે અક્ષય ભંડાર—સમુદ્ર જેમ જલનો નિધિ છે, એમાં જલ કેટલું છે તેનો થાહ નથી, વળી તેમાં પડેલું નાનું અથવા મોટું પાત્ર જલથી ભરાઇ જાય છે, તેમ આચાર્યશ્રીએ પ્રકટ કરેલા ભક્તિમાર્ગમાં જેમનો અંગીકાર થયલો છે તેવા જીવોને અધિકારાનુસાર ફલ મળે છે. વળી સમુદ્રમાં ઘણાં રત્નો છે, પણ તેમાં રત્ન માટે પેસનારાઓમાંથી કોઇકનેજ રત્ન મળે છે, તેવી રીતે શરણે આવેલાઓમાંથી આચાર્યશ્રીનું કૃપાનિધિ સ્વરૂપ કોઇકને જણાય છે. જેનાપર પોતાની કૃપા થાય છે, તેવા શરણે આવેલાને કંઇને કંઇ પોતે આપે છે, પણ પોતાનો સંપૂર્ણ કૃપાભંડાર તો શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વર પ્રભુને જ આપે આપેલો

છે. આવો દુર્લભ ભંડાર આપે આપ્યો, માટે આપ કૃપાનિધિ થયા.

૫. દૈવી જીવોના ઉદ્ધાર માટેના પ્રયત્નમાં આપશ્રીનું અંતઃકરણ પરોવાયલું છે. દૈવી સૃષ્ટિ માટે તો પોતે આ લોકમાં પ્રકટ થયા છે. દૈવીજીવો બે પ્રકારના છે. ૧ પુષ્ટિ અને ૨ મર્યાદા. મર્યાદામાર્ગના જીવો માટે તો મોક્ષ માર્ગ ખુલ્લો હતો અને વેદશાસ્ત્રમાં પ્રકટ હતો. એમને કશી ચિંતા હતી જ નહિ. પુષ્ટિજીવો મોક્ષને ચહાનારા હોતા નથી, તેથી શ્રીવૈશ્વાનરમહાપ્રભુનાં પ્રાકટ્ય પહેલાં તેમને ઘણી ચિંતા થતી હતી. પુષ્ટિસૃષ્ટિ પ્રભુ સાથે સાક્ષાત્ સંબંધ ચાહે છે અને તે મેળવવાનો માર્ગ મહાદુઃખથી શોધી રહી હતી, તેટલામાં આચાર્યશ્રીએ પ્રકટ થઈને તેમની પીડા દૂર કીધી. પુષ્ટિસૃષ્ટિનો માર્ગ બીજું કોઇ જાણતું ન હતું. આચાર્યશ્રી પ્રકટ થયા ન હોત તો આખી સૃષ્ટિ ફોગટની જ થઈ પડત. એકલી પુષ્ટિસૃષ્ટિના જ આપ ઉદ્ધારક છે, એમ નહિ, પણ મર્યાદાજીવો પણ જો શરણે આવે તો તેનાં સાધનો પોતે કરીને તે જીવોનો ઉદ્ધાર પોતે કરે. જેમ પ્રભુ મોક્ષ પામેલા મર્યાદા–જીવોનો બ્રહ્માનંદમાંથી ઉદ્ધાર કરીને તેમને સ્વરૂપાનંદનું દાન કરે છે, તેમ શ્રીમહાપ્રભુજી તો તે જીવો શરણે આવે કે, તુરત જ તેમને પુષ્ટિમહાફલનું દાન કરે છે. ભગવાનનો અભિપ્રાય

મોક્ષફલ આપવાનો હોય, પણ શ્રીવલ્લભાગ્નિનું શરણ લે તો તે અભિપ્રાય પણ ફરી જાય; અને પ્રભુ પોતે તે જીવને પુષ્ટિફલ આપે. આચાર્યશ્રીનો એટલો બધો પક્ષપાત ભગવાન્ પોતે કરે છે! આચાર્યશ્રી દૈવી સૃષ્ટિના જ ઉદ્ધારકર્તા છે, આસુરી સૃષ્ટિના નથી એમ સમજવું.

૬. સ્મરણ માત્ર કરવાથી દુ:ખનો નાશ કરનારા શ્રીમદાચાર્યજી છે, શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગના જીવોને બીજા માર્ગનાં ફલથી સંતોષ થતો ન હતો. તેમ જ પોતે જે ફલની ઇચ્છા રાખતા તેનો માર્ગ મળતો ન હતો, તેથી આચાર્યશ્રીએ પ્રકટ થઈને તેમની એ પીડાનો નાશ કર્યો. આચાર્યશ્રીના ચરણકમલનાં માત્ર સ્મરણથી પુષ્ટિજીવોની બધી પીડાઓ ટળી જાય છે. આવી અસાધારણ પીડા પોતે જ્યારે દૂર કરે ત્યારે કોઇ સાધારણ જીવની મનની પીડા પોતે મટાડી દે એમાં કાંઈ સંશય હોય જ નહિ. શ્રીવલ્લભાગ્નિ હૃદયમાં બિરાજે ત્યારે પ્રભુનાં મુખારવિંદની ઝાંખી કરવાની લગની લાગે, એ લગનીથી જે પીડા થાય તે પીડા શ્રીમહાપ્રભુજી પોતે તે જીવનું મનથી સ્મરણ કરે અથવા તો જીવને પ્રભુ પાસે યાદ કરે તેથી નાશ પામે છે. માત્ર જો હૃદયમાં લગની લાગી જાય તો ફલમાં વિલંબ થાય નહિ. 'આર્તિ' એટલે ત્રણે પ્રકારના તાપો નાશ પામે. આચાર્યશ્રીનું સ્મરણ જીવો કરે અથવા જીવોનું સ્મરણ આપશ્રી કરે. બન્ને રીતે કાર્ય સરે.

૭. શ્રીમદ્‌ભાગવતના ગુપ્ત અર્થ પ્રકટ કરવામાં પોતે તત્પર છે. જે નિજ પુષ્ટિસૃષ્ટિ છે તેને તો આપશ્રીએ પ્રકટ કરેલા પુષ્ટિમાર્ગમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે, કેમકે તેમને ફલનો સ્વાદ મલ્યો છે, પણ જેઓ આચાર્યશ્રીનું સ્વરૂપ જાણતા નથી, તેમને તો આપશ્રી પોતેજ શ્રીભાગવતનો અર્થ પ્રકટ કરીને પુષ્ટિમાર્ગ શ્રીભાગવતમાં છે એવો નિશ્ચય કરાવી આપે છે. પુષ્ટિમાર્ગનું મૂલ જ શ્રીભાગવત છે. શ્રીભાગવત-પર ટીકા કરનારા બીજા ઘણા થયા, પણ તેનું રહસ્ય કોઇને મલ્યું નહિ તેથી પુષ્ટિમાર્ગની ખબર તેઓને પડી નહિ. રહસ્ય પ્રકટ કરવાની શક્તિ શ્રીમહાપ્રભુજી વિના બીજામાં નજ હોય શ્રીભાગવતના વિચારક તો એક આપશ્રીજ છે. શ્રીભાગવતમાં તો જ્ઞાનમાર્ગ કે કર્મમાર્ગ, સાંખ્ય, યોગ બધું કહ્યું છે, પણ એ બધામાં મુખ્ય ભક્તિ છે. ભક્તિ પણ ઘણા પ્રકારની છે, તેમાંથી જે ભક્તિને મોક્ષ કરતાં અધિક રસવાળી કહી છે તે જ ભક્તિ મુખ્ય છે. એવી સુંદર રસરૂપ ભક્તિ પુષ્ટિ વિના બીજી હોય જ નહિ. આ મોક્ષથી પણ અતિરસાત્મક ભક્તિ ભાગવતમાં છે, માટે શ્રીભાગવતને રસ ભરેલું ફળ કહ્યું, અને તેમાંના રસનું પાન કરવાનું શ્રીશુકદેવજીએ કહ્યું. કથા તો સંભળાય, નહિ કે પીવાય, પણ પુષ્ટિભક્તિ રસ તો પીવાય—એટલે હૃદયમાં ઉતારાય. તેથી બીજા અનેક માર્ગ તથા ભક્તિઓ

શ્રીભાગવતમાં વર્ણવી છે, પણ મુખ્ય તો પુષ્ટિભક્તિ જ છે. આચાર્યશ્રીને શરણે આવેલા જીવને બીજો દુઃસંગ ન લાગવો જોઈએ. એ જીવ તો શ્રીમહાપ્રભુજીનાં શ્રીસુબોધિનીજીનું ચિંતન જ કર્યા કરે. તેથી કથામાં આસક્તિ બની રહે, ભાવ પ્રકટે, અને દુઃસંગ લાગે નહિ. જ્યાં શ્રીવાક્પતિની વાણીમાં રસ લાગ્યો, ત્યાં અનેકવિધ લીલાઓના રસનો અનુભવ થવાનો, તે રસ પ્રાપ્ત કરવા માટે વિરહ થવાનો, પછીથી ગૃહ આદિમાંથી મન હટી માત્ર પ્રભુમાં જ લાગી જવાનું. જો આવી દશા થાય તો ફલમાં એક પણ પ્રતિબંધ રહે નહિ. માટે જ આપશ્રીએ શ્રીભાગવતના ગૂઢ અર્થ પ્રકટ કર્યા છે.

૮. બ્રહ્મ સાકાર છે એ સિદ્ધાંત મુખ્યત્વે આપે જ સ્થાપ્યો છે. મોક્ષ કરતાં ભક્તિનું ફલ અધિક છે એ જણાવવા માટે આચાર્યશ્રીએ પ્રભુ સાકાર છે—આનંદમય આકારવાળા છે એ વાદ સ્થાપ્યો છે. પ્રભુના સર્વ અવયવો છે, શ્રીહસ્ત, ચરણકમલ આદિ બધું છે પણ તે આનંદરૂપ છે. તેથી જ સર્વ અલૌકિક દેહ–ઇન્દ્રિયથી પ્રભુનું સ્વરૂપ અનુભવી શકાય છે, નિરાકારવાદીઓનું ખંડન કરીને સાકાર બ્રહ્મવાદ આપશ્રીએજ સ્થાપ્યો. બીજા કોઈમાં એ વાદ સ્થાપવાની શક્તિ નહતી બ્રહ્મનું સ્વરૂપ ,આવું છે, એમાં આવા ગુણો છે, એ વાત કોઈ બતાવી શક્યું નહિ. તેમ અવતારો

સગુણ છે એમ સાબીત થયું હતું, માત્ર શ્રીવલ્લભાધીશ્વરે જ બ્રહ્મનાં ફલાત્મક સ્વરૂપને પ્રકટ કર્યું છે.

૯. શ્રીઆચાર્યજી વેદના પારને પામેલા છે. નિરાકાર વાદી લોકો સંપૂર્ણ વેદનું રહસ્ય જાણતા નથી. આપશ્રી તો વેદની સર્વ શાખાઓનું રહસ્ય જાણે છે, તેથી જ જ્યાં બે વાક્ય વિરુદ્ધ જણાય તેની સુંદર વ્યવસ્થા કરી શકે છે. વેદ વાક્યમાં ભગવાનને સાકાર અને નિરાકાર બન્ને કહ્યા હોય તો પોતે વ્યવસ્થા કરે છે કે, પ્રભુમાં લૌકિક આકાર નથી માટે પ્રભુ નિરાકાર છે અને અલૌકિક આનંદમય આકાર છે, માટે સાકાર છે. આવી વ્યવસ્થા બીજા કોઇ કરી શકયા નથી. વળી પોતે વાણીના–સરસ્વતીના–પતિ છે. પોતે પણ ભગવદ્રૂપ છે. વળી આખું જગત્ બ્રહ્મરૂપ છે એમ જ્યાં પોતે સાબીત કર્યું ત્યાં પૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ આનંદમય આકારવાળા છે એ સિદ્ધ કરવાનું તો કહેવું જ શું?

૧૦. આપશ્રીએ માયાવાદનું નિરાકરણ કર્યું છે. જો કે બ્રહ્મવાદના સ્થાપનથી માયાવાદ ઉડી જ જાય છે તો પણ પોતે માયાવાદને પણ ખંડી નાંખ્યો છે. માયાના આધારે આખા જગતને મિથ્યા કહેનાર વાદને સર્વ શ્રુતિથી વિરુદ્ધ બનાવીને તોડી નાખવાનો શ્રમ આપે લીધો છે. જગતને માયિક કહેનારા શાસ્ત્રવાકયોનો અર્થ તો જગત્માં વૈરાગ્ય રાખીને પ્રભુમાં ચિત્ત પરોવવાનો છે, પણ જગત્ મિથ્યા

નથી, પ્રભુરૂપ છે. અનેક વેદવાક્યોથી માયાવાદનો તિરસ્કાર આપે કર્યો છે.

૧૧. વળી સર્વ વાદીઓને બોલતા બંધ કર્યા છે. ન્યાયશાસ્ત્રવાળાઓ તો પ્રભુમાં આનંદ જ માનતા નથી. પૂર્વ મીમાંસાવાળાઓ પ્રભુને માનતા નથી, સાંખ્ય પણ તેમજ કહે છે. આવા શ્રુતિવિરુદ્ધ વાદીઓને ઉત્તર આપતા બંધ કરનાર શ્રીવલ્લભાધીશ્વર જ છે. કોઇ વાદીઓ આપે એવા નથી રાખ્યા કે, જેમનાં મોઢાં સભામાં બંધ કર્યાં ન હોય. એવા વાદીઓ પ્રભુને શું ઓળખે અને એમના મતથી બીજાઓ પણ પ્રભુને શું મેળવે ?

૧૨. બધા માર્ગોને દૂર કરીને આપ શ્રીએ માત્ર ભક્તિમાર્ગરૂપી કમલનો સૂર્યરૂપે વિકાસ કર્યો છે. જે માર્ગમાં ભક્તિની શોધખોળ થતી હોય તે ભક્તિમાર્ગ કહેવાય. ભક્તિશાસ્ત્રમાં નિષ્ઠા રાખીને અને ભક્તિધર્મનું આચરણ કરીને ભક્તિમાર્ગનો વિકાસ કર્યો છે. જો કે ગીતા ભાગવત વગેરેમાં બીજા પણ માર્ગો બતાવેલા છે, પણ મુખ્ય ભક્તિ માર્ગ જ છે. એમાં મોટે ભાગે ભક્તિની જ ઉચ્ચતા બતાવનારાં વાક્યો મળે છે. કમળ જેમ સુખ આપે છે તેમ આ ભક્તિમાર્ગરૂપ કમળ સુખ આપનારૂં છે. કમળ જેમ સૂર્યથી ખીલે, તેમ પુષ્ટિમાર્ગના પ્રકાશક સૂર્ય આપશ્રી જ છે, બીજું કોઇ નહિ. ખીલેલાં કમળનો રસ જેમ ભમરાઓ લે છે,

તેમ પુષ્ટિમાર્ગરૂપ કમળનો રસ ભગવદીયો લે છે. બીજાને સૂર્ય તાપ કરે છે અને કમળને ખીલવે છે, તેમ બીજા માર્ગવાળાઓ આચાર્યશ્રીનો તાપ સહન કરી શકતા નથી અને પુષ્ટિમાર્ગીય જનો સુખમાં મહાલે છે.' સૂર્ય ઉદય પહેલાં રાત્રિમાં કમલ જેમ બીડાયલાં હોય છે, તેમ શ્રી મહાપ્રભુજીનાં પ્રાકટ્ય પહેલાં આ માર્ગની એવીજ દશા હતી. અથવા તો ભક્તિમાર્ગદ્વારા જે સેવ્ય કમલ તે પ્રભુનું ચરણ-કમલ, તેના આપ સૂર્ય છે. અથવા માર્ગ અને ચરણકમલ બન્નેના પ્રકાશક આપ છે. માર્ગ દેખાય ત્યારે કમળનાં દર્શનનું સુખ મળે. તે પણ માત્ર કમલ જ નહિ, પણ સુંદર જલથી ભરેલા મનોહર તળાવમાં રહેલું કમળ. ત્રિવિધ પવન વાઇ રહ્યો છે, વિવિધ ભાવથી કલહંસો કેલિક્રીડા કરી રહેલા છે, આવું ઉત્તમ સરોવર તો નેત્રના એ ઉત્સવરૂપ છે. એવી રીતે આચાર્યશ્રીરૂપ સૂર્યના ઉદયથી ભક્તિમાર્ગ દેખાય, સેવ્ય પ્રભુ કમળરૂપે જણાય, તેવા રસરૂપ પ્રભુનો પણ અનુભવ થાય, પછી સ્વરૂપાનંદમાં નિરોધ સિદ્ધ થઇ જાય આ મર્યાદા છે. વળી લોકમાં તો કમળ પણ જુદું અને તેની પાસે જવાનો માર્ગ પણ જુદો, અહીં તો ભક્તિમાર્ગરૂપજ કમળ છે; બન્ને જુદાં નથી. આચાર્યશ્રીની કૃપાથી ભક્તિ રસરૂપ ચરણકમળનો પ્રકાશ થાય. ભક્તિ એટલે સ્નેહરસ અથવા તો રસરૂપ પ્રભુનાં શ્રીઅંગ. આ માર્ગદ્વારા પરમ

મધુરતાથી પૂર્ણ પ્રભુનો અનુભવ થાય છે. ભક્તિરૂપ સ્નેહરસ જયાં અનુભવ્યો એટલે બીજા ભાવનો ગંધ પણ નહિજ રહેવાનો. સૂર્ય તપાવે તેમ શ્રીવલ્લભસૂર્ય તાપકલેશ આપે છે. જેમ જેમ સૂર્ય વધારે ઉગતો જાય અને તાપ વધતો જાય, તેમ આપશ્રીની કૃપા જેમ જેમ વધતી જાય તેમ તેમ વિરહ તાપ વધતા જાય, સર્વાત્મભાવથી સર્વ વિષયોનો ત્યાગ કરીને આવેલા ભગવદીયો ભમરાની જેમ આવાં કમલનો રસ લુંટી શકે. તેઓને જ અધરામૃત મળે, બીજાને નહિ. આ અનુભવ થતાં શ્રીગુસાંઇજી તેનું સ્મરણ આ નામમાં કરે છે.

૧૩. સ્ત્રી અને શૂદ્ર આદિનો પણ ઉદ્ધાર કરવામાં સમર્થ એવા શ્રીમહાચાર્યજી છે. વેદોક્ત મર્યાદાભક્તિ માર્ગમાં માત્ર પુરુષદેહધારીઓનો, તેમાંએ મુખ્યત્વે બ્રાહ્મણોનો જ ઉદ્ધાર છે, મોક્ષ છે, બીજાઓનો નહિ. મુચુકુંદરાજાને પ્રભુનાં સાક્ષાત્ દર્શન થયાં, પણ જ્યારે તેમણે બીજા જન્મમાં બ્રાહ્મણદેહ ધર્યો ત્યારે જ તેમનો મોક્ષ થયો તેથી જ મર્યાદામાર્ગ બધાને ફલ આપતો નથી. શ્રીઆચાર્યજીએ પ્રકટ કરેલો પુષ્ટિભક્તિમાર્ગ તો જીવ માત્રને મોક્ષથી અધિક ફલ આપે છે. સ્ત્રી શૂદ્ર વગેરેને માટે મહાભારત શ્રીવેદવ્યાસે રચ્યું છે, પણ તેથી એમને સ્વર્ગ જ મળી શકે છે, ભગવાનની પ્રાપ્તિ નથી. પણ આ માર્ગમાં તો સાક્ષાત પ્રભુની પ્રાપ્તિ સર્વ જીવમાત્રને થાય છે. પુષ્ટિ-

માર્ગમાં મર્યાદામાર્ગ જેવો કાયદો નજ હોય ગીતામાં પ્રભુએ જ શ્રીમુખે આજ્ઞા કરી છે કે, 'અંત્યજો, સ્ત્રીઓ શૂદ્રો એ બધા મારો આશ્રય કરીને ઉત્તમોત્તમ ગતિને પામે છે તો બ્રાહ્મણ, ભક્તો, રાજર્ષિઓની તો વાત જ શી કરવી?" એટલે મર્યાદાના માર્ગ કરતાં પુષ્ટિમાર્ગ બળવાન અને વિશાળ છે. પુષ્ટિમાર્ગમાં અંગીકાર થયા પછી, બ્રહ્મસંબંધ થયા પછી શ્રીમહાપ્રભુજી પોતેજ સર્વ દોષ દૂર કરીને પોતાના જીવોને સાક્ષાત્ પ્રભુસેવારૂપ ફલનું દાન કરે છે. આમ કરવાનું સામર્થ્ય આચાર્યશ્રીમાં જ છે, બીજામાં નથી. સ્ત્રીશુદ્ર જેવાઓનો સાધારણ ધર્મમાં પણ અધિકાર નથી, ત્યાં માત્ર અંગીકારબલથી શ્રીવલ્લભાધીશ્વર તેમને સાક્ષાત પ્રભુસેવાનો અધિકાર આપે છે. આનાથી વધારે સામર્થ્ય શું હોય? એક અંધારા કૂવામાં પડેલા માણસને કોઇ દયાળુ માણસ જેમ દોરડું નાંખીને બહાર કાઢે છે, તેમ સંસારરૂપ મહા અંધારા કૂવામાં પડેલાઓનો, પોતાના કૃપાકટાક્ષરૂપ દોરડાની સહાયતાથી શ્રીમહાપ્રભુજી ઉદ્ધાર કરે છે. એવી અલૌકિક શક્તિ આપની છે.

૧૪. દૈવી જીવોને અંગીકારમાત્રથી પ્રભુના પ્રિય બનાવનારા આપશ્રી છે. સર્વનો (ગૃહાદિનો) ત્યાગ કર્યા પછી સર્વાત્મભાવ આદિ સાધનોથી પુષ્ટિમાર્ગીય ફલ સિદ્ધ થાય છે, પણ શ્રીમહાપ્રભુજીના માર્ગમાં તો કેવલ આપશ્રી કૃપા

કરીને પોતાના બનાવી દે એટલે ફલ સિદ્ધ થઇ જાય છે. આમાં આ કારણ છે. સર્વાત્મભાવ વગેરે સાધનથી ફલ પ્રાપ્ત થવામાં મુખ્ય હેતુ ભગવાનના પ્રિય થવું એ છે. હવે જો આચાર્યશ્રીના અંગીકાર કરવાથી જ પ્રભુના પ્રિય થવાય તો બીજાં સર્વાત્મભાવ આદિ સાધનોની જરૂર શી ? વળી એકલા પ્રભુના જ પ્રિય થાય એટલું નહિ, પણ શ્રીગોપીજનોની લીલાથી યુક્ત એવા પ્રભુના પ્રિય થાય. આચાર્યશ્રી પણ એજ લીલાને પરવશ છે, એ લીલામાં બિરાજે છે, એટલે એઓશ્રીની કૃપાથી પ્રભુના પ્રિય થવાય તેમાં કહેવાનું શું હોય ? માત્ર પ્રભુનો જ પ્રિય નહિ, પણ નિત્યલીલાના સર્વ સ્વરૂપોને એ જીવ વહાલો લાગે. આ માર્ગમાં શ્રીગોપીજનો જ ગુરુ છે. એમની કૃપા વિના ભગવદ્રસ મળે જ નહિ. એટલે એમની કૃપા પણ હોવી જોઇએ. પરંતુ લીલાનો સર્વ પરકિર શ્રીવલ્લભાધીશ્વરને આધીન છે. આચાર્યશ્રીની ઇચ્છાથી થતી લીલામાં પ્રભુને પણ રસ ઉપજે છે, બીજી લીલામાં નહિ. આ અનુભવ શ્રીગુસાંઇજીનો છે. કેવલ અંગીકાર કરવાથી આવું ફલ મળે, તો પછી ઉદ્ધારની તો વાત શી કરવી ?

૧૫. જીવનો અંગીકાર કરવામાં આપશ્રીએ આવી મર્યાદા (રીત) રાખી છે. જીવને આવો નિશ્ચય થવો જોઇએઃ– "મોક્ષ કરતાં શ્રેષ્ઠ પ્રભુનો સંબંધ છે, એ થાય તો હું કૃતાર્થ થાઉં, વળી ફલરૂપ ભક્તિમાર્ગના પ્રવર્તક આચાર્યશ્રી જ

છે. એઓશ્રીના સેવક થવાથી બધા મનોરથો સિદ્ધ થાય." આવો નિશ્ચય કરીને 'મને આપનો સેવક કરો' એમ પ્રાર્થના કરતો શરણે જાય, એટલે આચાર્ય શ્રી કૃપા કરીને પોતાના માર્ગની રીત મુજબ પ્રભુ પાસે એ શરણાગત જીવને પોતે લઈ જાય અને સ્વમાર્ગના ઉપદેશના પ્રકારથી તેને ઉપદેશ કરે (બ્રહ્મસંબંધ દીક્ષા આપે) અને પ્રભુને નિવેદન કરે. ત્યારબાદ પણ જેને આપશ્રી પોતાના તરીકે અંગીકાર કરે, એ અંગીકાર કરવાની રીત આ સંપ્રદાયમાં છે. જીવના સહજ દોષ તો દૂર થઇ શકે નહિ, એ દોષો ફલમાં નડતર નાંખે, તો છેવટે નાશ થાય, આ શંકા લાવવી નહિ. પ્રભુ ગીતામાં આજ્ઞા કરે છે કે;–"મારો ભક્ત નાશ પામતો નથી." આવી ભક્તિમાર્ગની મર્યાદા છે. ગમે તેવા દોષ હોય છતાંએ પ્રભુસેવાથી દોષવાળો ભક્ત પણ સત્પુરુષ બની જાય છે. અંગીકાર તો આપશ્રી બધા જીવોનો કરે છે જ, માત્ર જેવો જીવનો ભાવ હોય તેવું રસદાન તેને કરે. જેમનો અંગીકાર થયો, તેમને બધાને એકદમ ફલદાન આપ કરતા નથી, પણ ક્રમેક્રમે કરે છે.

૧૯. આપ મહાદયાલુ છે. તેથી જ બધાને મહાફલનું દાન આપ કરી દે છે. જીવોનાં લેશ પણ દુઃખને આપ સહન કરી શકતા નથી. જે જીવ યોગ્ય ન હોય તો પણ તેને બ્રહ્માદિ દેવોને પણ દુર્લભ એવાં ફળનું દાન કરે છે, એટલા

બધા આપ દયાળુ છે. જીવ તો કૃતાર્થ થવા માટે શરણે પણ આવે, છતાં આપશ્રી મોક્ષથી પણ શ્રેષ્ઠ ફલનું જે દાન કરે છે, તે આપની અનહદ કરુણા સૂચવે છે. સામાન્ય ભક્તિનું દાન તો બીજા પણ આચાર્યો કરે, પરંતુ પુષ્ટિમાર્ગીય સાક્ષાત્ પ્રભુસબંધરૂપ ફલનું દાન તો આચાર્યશ્રીજ કરે છે, માટે પોતે મહાદયાળુ છે.

૧૭. આપશ્રી વિભુ છે, તેથીજ સર્વથી ઉત્તમોત્તમ ફલનું દાન કરી શકે છે. મહાદયાલુ હોઈને પણ પોતે સર્વ કરવાને સમર્થ છે. બીજા આચાર્યો ઘણા છે, પણ તેમનો માર્ગ જુદો અને ફલ જુદું. એમને પુષ્ટિમાર્ગ અને પુષ્ટિમાર્ગીય ફલનો ગંધ પણ નથી; તો બીચારા આવા ઉત્તમોત્તમ ફલનું દાન તો કયાંથી કરવાના હતા? બધું સામર્થ્ય શ્રીવલ્લભાધીશ્વરમાં જ છે. યોગ્ય ન હોય તેને યોગ્ય બનાવીને, પ્રભુ સાથે જ તેનો સાક્ષાત્ સંબંધ કરાવી આપવો એ શક્તિ તો વિભુની જ છે.

૧૮. ન દાન કરી શકાય એવું ફલ આપવામાં પોતે અતિચતુર છે. શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગનાં ફલનું દાન કરવાની શક્તિ પોતાનામાં છે, પણ એ મહાફલ તો અનેક ભકતો પણ મેળવી શકયા નથી, છતાં પોતે તેવાં ફલનું દાન કરે છે. જો મર્યાદા ભક્તિથી સિદ્ધ થતું ફલ જ પોતે આપે તો ભગવાનની આજ્ઞાથી થયલું આપશ્રીનું પ્રાકટય અને પુષ્ટિમાર્ગનું પ્રાકટ્ય

એ બધાનું પ્રયોજન શું ? મોક્ષથી અધિક ફલ પોતે ન આપે તો એ સર્વનું પ્રાકટ્ય વ્યર્થ થઈ જાય. તેથી પોતે એવાં ફલનું દાન કરે છે કે, જે ફલ પ્રભુવિના બીજું કોઇ આપી શકે જ નહિ. એવું ફલ દાન કરવામાં આપ અતિ સમર્થ છે. જો આવું મહાફલ પોતે દાન કરે તો બીજાં મોક્ષ આદિ ફલ આપવા માટેનું સામર્થ્ય આપશ્રીમાં હોય તેમાં વળી પૂછવાનું શું ? લૌકિકમાં કોઇ પણ માણસ પોતાની પાસે જો કંઇ રસાયણ જેવી લૌકિક ચીજ હોય છે તો તે કદી પ્રકટ કરતો નથી, પણ આચાર્યશ્રી તો બ્રહ્માદિને પણ દુર્લભ એવું પોતાનું સર્વસ્વ સેવકોને દાન કરે છે. મહારસરૂપ પ્રભુ સાથે સાક્ષાત્ સંબંધ તો સર્વાત્મભાવસહિત શરણે જવાથી જ થઈ શકે, પણ આચાર્યશ્રી નિજ સેવકોને યોગ્ય બનાવીને એ સંબંધરૂપ ફલનું દાન કરે તેવા મહાચતુર છે. જેમ ભક્ત પ્રભુ ઉપર અત્યંત સ્નેહથી આસક્ત (લગની લાગેલો) બને, અને તેથી ભક્તના હૃદયમાં જેમ અનેક ભાવો ઉત્પન્ન થાય તેમ પ્રભુ પણ ભક્તમાં આસક્ત બની જાય. આ સામર્થ્ય શ્રીવલ્લભવર વિના બીજામાં નથીજ. વળી કેટલાક આચાર્ય પોતાના ઉપયોગનું ખાસ રહસ્ય તો ગુપ્ત જ રાખે, તેમ આચાર્યશ્રી પોતે પોતાનું ખાસ રહસ્ય ગુપ્ત રાખે અને અન્યનું દાન કરે. આ વાત આગળ સ્પષ્ટ થશે.

૧૯. આપશ્રીનાં ચરિત્ર ઉદાર–અતિનિર્મલ છે. અથવા

આપશ્રી મહાન્ છે અને ઉદાર ચરિત્રવાળા છે અથવા મહાન્ પુરુષોમાં પણ આપનું ચરિત્ર નિર્મલ છે. તેમજ આપના ઉદાર ચરિત્ર ઘણાં છે. અથવા તો મહાન્ ઉદાર ચરિત્રવાળા જેમના સેવકો છે. કોઇથી આપી શકાય નહિ તેવું દાન આપ કરે છે તેનું કારણ એ છે કે, પોતે મહાઉદાર છે. લોકમાં આપણે જોઇએ છીએ કે, એક દાતા (દાન કરનાર) દાન કરતાં પહેલાં દેશકાલનો વિચાર કરે છે, દાનનું ફલ શું છે તે પણ મનમાં રાખે છે, દાન લેનાર સત્પાત્ર છે કે, કુપાત્ર છે તે પણ જુએ છે, ત્યાર પછી દાન કરે છે. શ્રીમહાપ્રભુજી તો મહાન્ ઉદાર દાતા હોવાથી કંઇ જોતા નથી. આપશ્રીમાં આ એક અસાધારણ ધર્મ છે. પોતે પ્રકટ કરેલા ભક્તિમાર્ગમાં નિષ્ઠાવાળા જીવોને આપ પુષ્ટિમાર્ગનું અલૌકિક ફલ આપે છે. એમાં કશો વિચાર કરતા જ નથી. આ ઉદારતા આપની સહજ છે, પોતાનું સર્વસ્વ હોય તેનું દાન મહાન્ ઉદાર આપશ્રી જ કરી શકે છે, પણ તે પરમ કૃપાપાત્રને જ, તેવા કૃપાપાત્ર શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વર પ્રભુ છે એટલે શ્રીગુસાંઈજી પોતાનો અનુભવ આ નામમાં પ્રકટ કરે છે.

૨૦. સાધારણ મનુષ્યનું અનુકરણ કરવાના બહાનાથી આસુર જીવોને આપશ્રી મોહમાં નાખી દે છે. સામાન્ય મનુષ્યની જેમ આપશ્રી શરીરનો ક્લેશ આદિ સહન કરીને કેવલ મનુષ્યલીલા કરે છે ! તેથી આસુરી જીવો મોહ પામે

છે. ઉપરનાં ૧૯ નામોમાં જે ધર્મ વર્ણવ્યા એ ધર્મો બધા પૂર્ણ પુરુષોત્તમના છે. શ્રીમહાપ્રભુજી તો આ લૌકિકભૂમિમાં પ્રકટ થયા છે, અને લોકની પેઠે ઘણીખરી રીતે વર્તે છે. છતાં આપશ્રી પૂર્ણ પુરુષોત્તમ જ છે અને પ્રભુનાં બધા ધર્મો પ્રકટ કરીને દેખાડે છે. દૈવી જીવો તો શ્રીમહાપ્રભુજીની લૌકિક નકલથી છેતરાતા નથી. આસુર જીવો જ બીચારા મોહમાં મરે છે. કંસે જાણ્યુ કે, દેવકીજીના ગર્ભમાં પ્રભુ પધાર્યા, છતાં આસુર હોવાથી સમજ્યો નહિ અને દેવકી-વસુદેવને કેદમાં નાંખ્યા. પ્રભુને ઓળખતાં છતાં મારવ માટે પૂતના વગેરેને શ્રીગોકુલમાં મોકલવા માંડ્યો. પૂતના પણ પ્રભુનું પ્રાકૃત બાળક સ્વરૂપ જોઈ છેતરાઇ અને આખરે મુઈ બ્રહ્મા વગેરે દૈવી જીવો તો પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા એ પ્રાકૃત લીલા જોતાં છતાં મોહમાં પડ્યા નહિ, પણ એમણે ગર્ભસ્તુતિ કરી. એવી રીતે જ આચાર્યશ્રીનાં સ્વરૂપને જાણનારા ભક્તે તો એઓશ્રીના લૌકિક નાટકથી ઠગાતા નથી. એમને તે સદા સર્વદા શ્રીવલ્લભાધીશ્વર સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમરૂપે જ દર્શન દે છે. આસુરી જીવોને મોહ–અજ્ઞાન–ઘેરી લે છે દૈવી જીવોને સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું છે એટલે એમના પ્રકાશવાળ હૃદયમાં મોહ–અંધકાર કેમ પેસી શકે?

૨૧. આપ વૈશ્વાનર–અગ્નિ–છે. લૌકિક લીલા દેખાં છતાં પોતે પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે, કેમકે પોતે અગ્નિસ્વરૂ

છે. "અગ્નિ એ પ્રભુનું મુખ છે" એમ શ્રુતિ કહે છે. આ અગ્નિ પણ આધિદૈવિક અને આનંદમય જ છે. વળી પ્રભુના શ્રીમુખમાં એ અગ્નિ છે એટલે વાણીરૂપ પણ છે. તો પછી આપશ્રી પણ તે સ્વરૂપ જ હોવાથી શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગ પ્રવર્તાવે, તેનું ફલદાન કરે તેમાં આશ્ચર્ય શું હોય? આ વાત પૂર્ણ પુરુષોત્તમ સ્વરૂપમાં પણ પ્રકટ દેખાતી ન હતી, તે અગ્નિ–સ્વરૂપ આચાર્યશ્રીએ પ્રકટ રીતે બતાવી આપી. બધા જેને લઇ જાય અથવા બધાને જે લઇ જાય તે વૈશ્વાનર કહેવાય. આ અર્થ વેદની રીતે થાય છે. વળી બધા જેના તાબામાં છે એ પણ વૈશ્વાનર કહેવાય. આ બધા અર્થ શ્રીવલ્લભાગ્નિમાં ઘટે છે. અગ્નિરૂપ છે, માટે તે અંધકાર હટાવીને પ્રકાશ ફેલાવે છે.

૨૨. આપશ્રીનું નામ શ્રીવલ્લભ છે. માતપિતાએ તે પાડેલું છે. વલ્લભ એટલે ભગવદીયોને વહાલા. અગ્નિરૂપ છતાં વહાલા લાગે છે. પૂર્ણ પુરુષોત્તમના મુખારવિંદ આધિદૈવિક અગ્નિનું તેજ પણ સહન ન થાય, પણ પોતે તો વહાલા લાગે છે. લૌકિક અગ્નિ તો ફક્ત શીયાળામાં વહાલો લાગે, કેમકે તે ટાઢને નસાડે છે; પણ ઉનાળામાં તો દીઠો એ ન ગમે. આપ તો આનંદમય પ્રભુના આનંદમય મુખરૂપ અગ્નિ એટલે નિરંતર વહાલા જ લાગે. વળી અલૌકિક અગ્નિ રહ્યા, એટલે નિજસેવકોને પ્રકાશ આપે અને આસુ-

રોને અંધારૂં દેખાડે. તેથી જ આસુરોને વહાલા લાગતા નથી. જેમ જેમ ભગવદીયો પ્રેમ વધારે કરે તેમ તેમ આપનું સ્વરૂપ વધારે સમજે, અને પોતે પણ વધારે વહાલું સ્વરૂપ ધરે. લૌકિકમાં રાખથી ઢંકાયલા અગ્નિને ચેતાવવા માટે લાકડાંની જરૂર છે, તેમ શ્રીવલ્લભાગ્નિનું પ્રદીપ્ત સ્વરૂપ અનુભવમાં લાવવા માટે સ્નેહરૂપ ઈંધનની (બળતણની) જરૂર છે. તેથી આ દિવ્ય અગ્નિનો મહાન્ પ્રકાશ થાય. આસુરો બહુ તો "આ કોઇ મહાન પુરુષ છે" એટલું જ સમજે છે, પણ સ્નેહ વિના મૂળ સ્વરૂપને તો કદિ ઓળખી શકે જ નહિ.

૨૩. આપનું સ્વરૂપ સત છે. સત એટલે સુંદર, અવિનાશિ. વળી આપનું રૂપ સત્પુરુષોમાં પ્રકાશે છે. સદ્રૂપ એટલે જગતને સત્ય તરીકે ઓળખાવનારા, ભક્તોના વ્યહારમાં સત્ત્વ દેખાડનાર, સંતો જેમનું રૂપ છે, યજ્ઞ યાગાદિમાં જેમનું રૂપ છે એ સદ્રૂપ કહેવાય. લોકમાં કોઈ વહાલો પદાર્થ કોઇ કારણથી અળખામણો પણ લાગે, પણ આપ પોતે જ સુખરૂપ છે એટલે પ્રિય જ લાગે છે. લૌકિક પદાર્થમાં તો સુખ જ ક્યાં છે? આપશ્રી તો સદાનંદમય છે, એટલે હંમેશાં વહાલા જ લાગે છે. આપ એકલા સદ્રૂપ જ નથી, પણ સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ છે. તેથી જ ભક્તોનો સ્નેહ ઓછો થાય તો પણ બળતણ ખૂટતાં લૌકિક અગ્નિની

જેમ આપશ્રીનાં સ્વરૂપનો પ્રકાશ થોડો થાય નહિ. આપનું રૂપ તો તેવું ને તેવું જ રહે છે.

૨૪. સત્પુરુષોનું હિત કરનારા છે. વહાલા હોય અને ભક્તના અનેક ભાવો અને મનોરથોને ન પૂરે તો ભક્તોને ખેદ થાય અને પોતાનામાંનો તેમનો પ્રેમ પણ ઘટી જાય, તેથી ભક્તોની અભિલાષાઓને વિના વિલંબે પૂર્ણ કરીને તેના પ્રિય જ આપ બને છે. ભગવદીયો માટે તો આ દુષ્ટ લૌકિકમાં આપ પ્રકટ થયા છે. નહિતર સાધુ પુરુષોને પણ અસુરોનો ચેપ લાગી જાય.

૨૫. જીવને શીખડાવવા માટે શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિ કરનારા આચાર્યશ્રી છે. પોતે તો સર્વ રસથી પૂર્ણ છે, એટલે પોતાને કંઇ પ્રયોજન નથી, પણ જીવશિક્ષા માટે સેવા કરે છે અને ગ્રંથો પણ આપ રચે છે. સદાનંદ કૃષ્ણ એ ફલરૂપ છે, તેની સેવા આપ કરે છે. શાસ્ત્રપુરાણોમાં જે ભક્તિના પ્રકારો છે, તે પૂજામાર્ગના છે, એટલે પૂર્ણ પુરુષોત્તમનો સ્પર્શ કરનારા નથી. પૂજામાર્ગના પ્રકારો પ્રભુની વિભૂતિરૂપ સુધી પહોંચી શકે, જેમ કે મંત્રાધીન ગોપાલોપાસના વગેરે અનેક પ્રભુ તો કેવલ ભક્તિને જ આધીન છે. મંત્રાદિને આધીન થતા નથી. તેથી કેવળ ભક્તિમાર્ગની રીત પ્રમાણે પ્રભુસેવા આપે શીખવી છે. જો પોતે ન શીખવે તો નિજ સેવકો ભળતા જ માર્ગે ઢળી

જાય અને પુષ્ટિમાર્ગીય સેવાપ્રકારને જાણે નહિ. પોતે તો પૂજામાર્ગ અને ભક્તિમાર્ગ વચ્ચેનો તફાવત બરોબર દેખાડી દીધો. ફલાત્મક પ્રભુની સેવા કરતાં સ્નેહરસ જામે છે અને અંતરમાં સ્વરૂપનો પ્રકાશ પડે છે. તેમ કરીને શ્રીમહાપ્રભુજી ભક્ત જનોનું હિત જ કરે છે.

૨૬. ભગવાનના સ્વરૂપના સંબંધમાં જે કંઈ ઇચ્છા થાય તે બધીને આપ પૂરી કરે છે. પોતે જ જો સેવા શીખવીને ભક્તોના ભગવત્સંબંધી મનોરથોનું દાન ન કરે, એમની ઇચ્છા મુજબ દાન ન કરે તો ભકતો સેવા અને મનોરથના બધાએ પ્રકારો કેમ જાણી શકે? તેથી પોતે જ સેવકોના મનવાંછિત પૂરે છે. જેવા ભાવ હોય તેવા મનોરથો થાય અને આપશ્રી પણ તેવું જ દાન કરે. સેવા પ્રભુની કરવાની અને ફલનું દાન આચાર્યશ્રીના હાથમાં છે. પ્રભુએ આપશ્રીને એટલા માટેજ પ્રકટ કર્યા છે. આપશ્રીને આધીન થઇને પ્રભુ ફલદાન કરે છે. અર્થાત્ શ્રીમહાપ્રભુજી અને શ્રીઠાકુરજી એક જ છે. જુદા માનનાર બહિર્મુખજ છે.

૨૭. સર્વ લક્ષણોથી આપ યુક્ત છે. જીવોના જેટલા ભાવ હોય તેટલાં ભકિતનાં લક્ષણ કહેવાય. એ આપનામાં છે. તેથી જ બધા જીવોના મનોરથો ભાવ પ્રમાણે આપ પૂરે છે. પોતાની પાસે બધાં લક્ષણોની સંપત્તિ ભરી છે. જેવો જીવ આવે તેવું તેને દાન આપ કરે. એ આપનું

અદ્ભુત સામર્થ્ય છે. વળી જ્યોતિ:શાસ્ત્ર મુજબ બધાં શુભ લક્ષણો આપનામાં છે. અથવા તો સર્વલક્ષણવાળા પ્રભુથી આપ યુક્ત છે. તેમ મહા-ઉદારતા આદિ બધાં લક્ષણો આપમાં પ્રકટ જ દેખાય છે.

૨૮. શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાનનું દાન કરનારા; શ્રીકૃષ્ણ જ સેવ્ય છે એવા શાસ્ત્રોનું દાન કરનારા, શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાનથી અંધકારને તોડનારા, શ્રી-સ્વામિની અને કૃષ્ણનું જ્ઞાન કરાવનારા આપશ્રી છે. શ્રીકૃષ્ણ એટલે રસાત્મક ભક્તોથી યુક્ત પ્રભુ; એ જ ભક્તિમાર્ગનું ફલસ્વરૂપ છે. ભગવાનનું જ્ઞાન જેથી મળે તેના અનેક પ્રકારો ભાગવત કે ગીતા વગેરેમાં મળશે, પણ તે જુદી જુદી રીતે વર્ણવેલા છે. તે કંઇ નિજ સેવકોને પસંદ નજ પડે. તેથી શ્રુતિમાં રસાત્મક સ્વરૂપ જે કહ્યું છે, તે સ્વરૂપ તો આપે જ જણાવ્યું. શુક, કપિલ વગેરેને તેનું જ્ઞાન હશે પણ તેઓ મર્યાદામાર્ગીય રહ્યા, તેથી તેમનું જ્ઞાન પણ તેવું જ, આચાર્યશ્રીની જેમ શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગનું તેમને જ્ઞાન ક્યાંથી હોય? આપશ્રીએ તો ફલરૂપ પ્રભુનું જ્ઞાન કરાવ્યું, જેથી રસનો સ્વાદ પણ કેવો હોય તેની દૈવી જીવને સહેલાઇથી ખબર પડે.

૨૯. આપ ગુરુ છે. માર્ગના ઉપદેશક તથા ફલદાતા પોતે જ એટલે બીજા શુક, નારદ, કપિલ એઓ ગુરુ કેમ ગણાય? તેથી પુષ્ટિમાર્ગના ગુરુ તથા ફલદાતા આચાર્ય-

શ્રીવિના બીજુ કોઇ નથી, એ સિદ્ધ થાય છે. આપનામાં ઘણા ગુણો છે તેથી પણ ગુરુ છે, સુખરૂપ–આનંદમય–ગુરુ છે. આપના વિના બીજાને સેવામાર્ગની કશી ગમ નથી.

૩૦. સ્વરૂપાનંદથી જ પોતે પૂર્ણ–ભરેલા–છે. આપશ્રીથી વિષયસુખ તો દૂર જ નહાસે. આચાર્યશ્રી અગણિત આનંદથી, મનોરથાંત આનંદથી અત્યંત પુષ્ટ છે. આપશ્રીનું શ્રીઅંગ જે પુષ્ટ દેખાય છે, તેનું કારણ આનંદ જ છે. આ આનંદની પાસે બધું તુચ્છ છે, એટલે કપિલ આદિ ઉપદેશ કર્તાઓની જેમ પોતે જુદા જુદા બધા માર્ગો ઉપદેશ્યા નથી. પોતાના માર્ગમાં જ એવો આનંદ છે કે, બધાને ભૂલાવી દે, તો શામાટે બીજા માર્ગોનો ઉપદેશ પોતે કરે? વળી પોતે પોતાનું સર્વસ્વ દાન કરી દે તો પણ પોતાને ખેદ કે ઓછાપણું થતું નથી. બહાર અને ભીતર આનંદથી ભરેલા હોય તેમને વળી ખેદ કેવો ? પોતે ભક્તને સ્વરૂપનું દાન કરે એટલે પ્રભુ પણ એ ભકતપર પ્રસન્ન થાય અને તેને રસદાન કરે, આ લીલાનો અનુભવ કરીને શ્રીવૈશ્વાનર પ્રભુ પોતે આનંદથી ઉભરાઇ જાય. ભરેલા છતાં વધારે ભરાય.

૩૧. કમલપત્ર સરખાં (લાલ) અને વિશાળ નેત્ર આપશ્રીનાં છે. આપમાં આનંદ ભરેલો છે તે નેત્ર પરથી જણાય છે. આપશ્રીનાં નેત્રકમલ શીતલ છે, સુગંધમય છે, સુખ આપનારાં છે, કાંઇક રતાશવાળાં છે. ભક્તો તો એ

નેત્રનાં દર્શન કરીને અત્યંત આનંદ અનુભવે છે. કમળના ધર્મો તો નેત્રમાં સહજ છે, છતાં આપનાં નેત્ર વિશેષ આનંદથી છવાયલાં દેખાય છે. આનંદરસ તો ગુપ્ત છે. તો પણ કોઇવાર લીલારસના અનુભવથી, તે ભાવરસના આશ્ચર્ય રસથી મિશ્રિત–ભીંજાયલી દૃષ્ટિ થાય ત્યારે ગુપ્ત રસ પણ પ્રકટ રીતે ઝલકી રહે છે. કમળ રસસહિત છે, તાપને હરનારાં છે, અનુરાગ પણ તેમાં છે, આ ધર્મો નેત્રમાં પણ છે. આપશ્રીનાં નેત્રકમલ સદા એવાં જ રહે છે.

૩૨. કૃપાદૃષ્ટિની વૃષ્ટિથી આપશ્રીએ દાસ અને દાસીઓને પૂર્ણ કર્યા છે, તેથી જ આપ તેમના વહાલા છે. આપની કૃપાદૃષ્ટિ સેવકોના તાપનો નાશ કરનારી છે. કૃપારસથી ભરપુર કટાક્ષોનો વરસાદ પોતે વરસાવીને દાસદાસીઓને ભીંજાવી દે છે. આ રસથી જે ભીંજાય તે કદી સુકાય નહિ, તેવો જ ભીંજાયલો રહે. આપશ્રીના કૃપાકટાક્ષથી સેવકને સ્વરૂપરસનો અનુભવ થાય અને તેના આનંદથી બહાર અને ભીતર તે પૂર્ણ બને. જેમ પહેલાં ગરમીના –ઉનાળાના તાપથી તપેલા જેમ વર્ષાઋતુપર પોતાનું જીવન ટકાવે, અને વરસાદ થયા પછી શીતલતાનો અનુભવ કરે; તેમ વિરહતાપથી તપેલા પણ કૃપાદૃષ્ટિની વૃષ્ટિ થતાં શીતલ બને, પછી પ્રભુનો સાક્ષાત્ સંબંધ થતાં આનંદપૂર્ણ થાય. આવા સેવકોના આપ પ્રિય છે. તે સેવકો પ્રભુના પણ લાડીલા થાય છે.

૩૩. આપ પતિ છે. નિજસેવકોનું રક્ષણ કરે તે પતિ કહેવાય. પહેલાં સેવકોના પ્રિય થયા હવે પતિ થયા. લોકમાં જે પતિ કહેવાય છે, તે તો માત્ર કહેવાના જ પતિ–ધણી છે, પતિનું લક્ષણ તેમનામાં નથી. પતિ તો તે કહેવાય કે, જેને કોઇનો ભય ન હોય અને ભયભીત થયલા માણસનું રક્ષણ કરી શકે. લૌકિક પતિઓ તો બીચારા પોતે જ મોતના માર્યા પડયા છે, તો બીજાન ક્યાંથી બચાવવાના હતા ? આચાર્યશ્રીને કાલકર્માદિકનો ભય નથી અને શરણે આવેલાઓને તેના ભયથી છોડાવે છે, તેથી ખરા પતિ તો શ્રીવલ્લભવર જ છે. અશરણના શરણ એવા આચાર્યશ્રીને ચરણે આવે, સંસારભયથી ડરી એમનું શરણ સ્વીકારે, તે એમનો જે દાસ બને અને ભયથી રહિત થાય. શરણાગતના પાલનહાર આપ શ્રીજ છે. દીન દાસને શરણે લે, તેના રક્ષણહાર થાય તે જ પ્રભુ; કહો કે એ શ્રીહરિવદનવૈશ્વાનર જ છે.

૩૪. પોતાના સેવકોનો દ્વેષ કરનારાઓને કેવલ રોષની દૃષ્ટિથી પોતે બાળી નાંખે છે. આપશ્રી પતિ થયા એટલે કાલકર્મનો ભય તો ગયો, એટલું જ નહિ; પણ દ્વેષ કરનારા આસુરી જીવોનો પણ ભય રહેવાનો નહિ. કેમકે રોષવાળી દૃષ્ટિથી તેમને આપશ્રી એવા બાળી નાંખે છે કે, ફરી કદિ તેઓ ઉઠે જ નહિ. ભક્તના દ્રોહીઓને જ બાળે છે, જેઓ દ્રોહી નથી તેમને પોતે ન જ બાળે. બાકી ભક્તના દ્વેષીઓને–દુશ્મનોને તો તદ્દન ખાખ કરી નાંખે છે.

૩૫. ભકતોથી સેવાયલા એવા પ્રભુ, પોતે તો હંમેશા ભકતોએ સેવાયલા છે જ, છતાં ભકતોના અનિષ્ટ દૂર કરે અને તેનો અનુભવ ભકતોને થાય એટલે તેઓ એક ક્ષણ આપશ્રીથી દૂર રહે નહિ અને કેવલ આપની જ ટહેલ કરે, તેથી આપ ભકતસેવિત છે. નિજસેવકના દુશ્મનોપર આપની રોષદૃષ્ટિ થાય, પણ જ્યારે ભકતો આપની સેવા કરે ત્યારે અને તેમને જુએ ત્યારે શાંત થઇ જાય અથવા તો ભકતોની સ્તુતિથી આપને શાંતિ થાય.

૩૬. સર્વાત્મભાવવાળા ભકતોથી સુખે સેવાતા એવા. ભકતો ઘણા રહ્યા, અને તેમના ભાવો પણ જુદા જુદા રહ્યા. પણ પોતે તો જેવો ભાવ હોય તેવો તેનો મનોરથ પૂર્ણ કરે. જે ભાવથી આપશ્રીને સેવે, તે ભાવ પૂર્ણ કરીને તેને સુખ આપે અને તેની સેવાનો અંગીકાર કરે, તેથી આપ સુખસેવ્ય છે. વળી ભગવદીયોને પોતે સુખરૂપ જ લાગે છે. કદી ક્રોધવાળા જણાતા નથી. નહિ તો સુખસેવ્ય કેમ કહેવાય ? પોતે સેવકોને સુખદાન કરવા માટે જ પ્રકટ થયા છે; અને ભકતો પણ નિરંતર સેવા કરીને સ્વરૂપાનંદરસમાં છકયા રહે છે. જેમ જલથી અગ્નિ શાંત થાય છે, તેમ ભકતના દુશ્મનોપરનો પોતાનો ક્રોધ ભકતના સંબંધથી શાંત થઈ જાય છે.

૩૭. જે ભકત નથી તે તો દુ:ખથી પણ આપશ્રીની

આરાધના કરી શકે નહિ. ભગવદીયો સુખે સેવા કરે, તેથી બીજા કંઈ ન જ કરી શકે. બીજાઓને કાંઇ સંતોષ .થાય પણ તેઓ સેવા તો ન જ કરે. જેઓ ભકત નથી, તેઓ તો ઉપાસના કરીને જુદા જુદા દેવતાઓનું ભજન મનથી કરે છે, ભકતોના સેવાધર્મની તો યોગીઓને પણ ગમ નથી; સેવાના ફલની પણ તેમને ખબર નથી; તેથી તેવાઓ સેવા કરી શકતા નથી અથવા તો ભકત સેવામાં હુશીયાર હોય તો પણ મહાકષ્ટથી સેવા કરી શકે છે, તો બીજાની વાતજ શી ? બીજાઓ તો ફકત ‘ આ કોઇ મહાપુરુષ છે ’ એટલું સમજે અને દર્શન કરીને વિદાય થઈ જાય.

૩૮. આચાર્યશ્રીના ચરણકમલ દુર્લભ છે. ભગવદીયો તો આપની સેવા સુખેથી કરે છે, પણ બીજાઓને સેવતાં ઘણું જ કષ્ટ થાય, એમ પહેલાંનાં નામમાં કહ્યું, પણ આ નામમાં તો ભકતજનને પણ આપના ચરણકમલની પ્રાપ્તિ માટે દુ:ખ વેઠવું પડે છે એમ વર્ણવ્યું છે. તો આપની સેવામાં કલેશ રહેલો છે એવો સંશય થઇ આવે, પણ તે વધારે વખત રહે નહિ. :આપના ચરણારવિંદની પ્રાપ્તિ માટે જે કલેશ છે, તે અલૌકિક છે, સર્વાત્મભાવ અને વિરહરૂપ આર્તિ–પીડા–એ દુ:ખનું સ્વરૂપ છે, તેથી તે દુ:ખ પણ ફલરૂપ છે. ચરણકમલ–એટલે રસરૂપ ચરણારવિંદ; અલૌકિક ચરણો, તેને મેળવવા માટે દુ:ખ પણ થાય તે

પણ સુખરૂપ જ સમજવું. જો ભક્તોને પણ એવી રીતે દુર્લભ ચરણકમલ છે તો બીજાની તો વાત જ શી કરવી ? ભક્તો તો ગમે તેવાં દુઃખો વેઠીને એ ચરણની પ્રાપ્તિ થયા પછી હૃદય સાથે તેને લગાવે છે, એટલે વિરહાગ્નિ શાંત થાય છે.

૩૯. આપનો પ્રતાપ ઉગ્ર છે—પ્રતિપક્ષીઓ સહન કરી શકે તેમ નથી. ભક્ત ન હોય તે તો આપનો પ્રતાપ જ સહન કરી શકે નહિ, અને તેથી તે પાસે પણ ન જ આવે. વળી બીજો અર્થ પણ આ નામનો છે. ભક્તોને વિરહતાપ થાય તો તેની શાંતિ માટે શીતલ ઔષધો ઘણાં છે, પણ ચરણકમલને હૃદયસરસાં ચાંપવાનો ઇલાજ શા માટે ? એ ઇલાજ તો સાંભળ્યો નથી. આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ નામમાં છે. આપનો પ્રતાપ ઉગ્ર છે. ગમે તેવી ઠંડી વસ્તુથી પણ તે દૂર ન જ થાય, અરે, ઉલટો વધે. એ ભક્તિનો તાપ છે અને તે શ્રીવલ્લભાગ્નની પાસે જવાથી લાગ્યો છે, તે બીજાથી જવાનો નહિ. એમણે આપેલો તાપ એમના રસ-નિધાન ચરણકમલને હૃદયમાં સ્થાપવાથી જ દૂર થાય.

૪૦. શ્રીકૃષ્ણકથારૂપ વચનામૃતથી સર્વ સેવકોને આપ-શ્રીએ પૂર્ણ કરી દીધા છે. એવી રીતે મનોરથો પૂર્ણ થયા પછી બીજી અભિલાષાઓ સામે તેઓ શું કામ જુએ ? તેમ જ પહેલાં જણાવ્યા પ્રમાણે આપશ્રીનો તાપ જો કે બીજાને અસહ્ય છે, તો પણ તે તેજરૂપ હોવાથી કોઇ વખતે

ભક્તોને પણ ચમત્કાર બતાવી દે, તેટલા માટે પોતે પહેલેથી જ વચનામૃતની વૃષ્ટિ કરીને સેવકોને પૂર્ણ કરી દે છે. અમૃત એટલે જે સર્વ ઇંદ્રિયોને સુખ કરે અને બધા તાપ દૂર કરે. શ્રીસુખાગ્નિના તાપથી તપેલાં અંતઃકરણમાં શ્રીમુખમાંથી વચનસુધાની વૃષ્ટિ થાય, એટલે એમાં સાક્ષાત્ શ્રીગોકુલેશ પ્રભુ પ્રકટ થાય, તેથી સર્વ તાપ દૂર થઇને સેવારસમાં સેવકો મગ્ન બને અને વચનસુધાના મદમાં મસ્ત રહ્યા કરે.

૪૧. શ્રીભાગવતરૂપ અમૃતમહાસાગરને વલોવવામાં સમર્થ; શ્રીભાગવતના અર્થનો વિચાર આપથી જ થાય. જેમ આપ વચનામૃત કરીને સેવકોના સર્વ તાપ દૂર કરે છે, તેમ શ્રીભાગવતના અર્થવાળાં વચનામૃતોથી પણ તાપ શમાવે છે. શ્રીભાગવતરૂપ અમૃતનો મહાસાગર, તેને પણ મથીને તેનો સાર આપના વીના બીજું કોણ તારવી શકે ? સેવકોને પણ શ્રીભાગવતનો અર્થ ન સમજાય એટલે સ્વાભાવિકરીતે તાપ થાય જ. તે આપ શ્રીસુબોધિનીજીરૂપ વચનામૃતથી દૂર કરે છે. પહેલાં સમુદ્રનું મંથન કરતી વખતે કેટલાએ દેવો અને અસુરો કામમાં લાગ્યા હતા. અત્યારે તો આપશ્રી એકલા જ મંથન કરનારા છે. મંથન કરતાં એકાદ ટીપું ઉછળ્યું તેનાથી સર્વ સેવકોને પૂર્ણ કરી દીધા; અને બધા તેમાં ડુબી ગયા. માત્ર એક ટીપામાં આટલું સામર્થ્ય છે, તો શ્રીભાગવતરૂપ અમૃતસાગરનું મંથન કરતાં જે સાર નીકળ્યો, તે તો કોણ જાણે કેવોએ હશે ?

૪૨. તેના (શ્રીભાગવતરૂપ અમૃતસમુદ્રના મંથનના) સારરૂપ રાસમાં બિરાજતા શ્રીગોપીજનોના ભાવથી આપનું શ્રીઅંગ પૂર્ણ છે. એ ભાવ તો અનુભવીથી જ સમજી શકાય. પહેલાં નામમાં આચાર્યશ્રીએ શ્રીભાગવતસમુદ્રનું મંથન કર્યું એમ કહ્યું. આ નામમાં મંથન કર્યા પછી શું પ્રકટ થયું તે જણાવે છે. દેવો અને અસુરોએ મળીને ક્ષીરસાગરને વલોવ્યો અને તેમાંથી તેના સારરૂપ ક્ષીર કરતાં વિશેષ અમૃત નીકળ્યું એવી કથા છે. અહીં તો શ્રીભાગવત પોતે જ અમૃતનો જ મહાસાગર, એટલે અમૃત જેવા દુનિયાના ઉત્તમોત્તમ પદાર્થનો સાર ખેંચવો અને તેનો અનુભવ કરવો એ કોનાથી બને? તેમ જ એ અમૃત વલોવતાં સારરૂપે તો શ્રીગોપીજનોનો ભાવ જ પ્રકટ થયો. જેમ ક્ષીરસાગરમાંથી નીકળેલાં અમૃતને દેવતાઓ જ જીરવી શકે, તેમ શ્રીભાગવતના સારને શ્રીમહાપ્રભુજી જ ધારણ કરી શકે, જેમ દેવતાઓનાં જ પેટમાં અમૃત પેઠું તેમ અહીં ભાવરૂપ અમૃત આપના શ્રીઅંગમાં ભીતર રહ્યું એમ સમજવું નહિ. આપ તો બહાર અને ભીતર શ્રીગોપીજનોના ભાવથી જ પૂર્ણ છે, બીજા ભાવની ગંધ સરખીએ નથી. ક્ષીર-સમુદ્રનું મંથન કરતાં જેમ અનેક રત્નો નીકળ્યાં, તેમ અહીં પણ શ્રીગોપીજનોના ભાવો એ અમૂલ્ય મહારત્ન છે, અને તેનો અધિકાર માત્ર પોતાને જ રહ્યો એટલે એનાં આભૂ

ધણો પોતે જ ધરી લીધાં. આપના શ્રીઅંગની શોભા એ જ રત્નોથી છે, બીજાં લૌકિક રત્નોથી નહિ. આવા શૃંગાર ધારણ કર્યા પછી આપશ્રીના શ્રીઅંગનાં દર્શન શ્રીગુસાંઈજીને થયાં, જેનાં વર્ણનમાં આ નામ પોતે પ્રકટ કર્યું.

૪૩. માત્ર પાસે આવવાથી જ દૈવી જીવોને શ્રીકૃષ્ણ પ્રેમનું દાન કરનારા શ્રીવલ્લભાધીશ્વર છે. આપશ્રીમાં કંઈ તેવી અદ્ભુત શક્તિ જ છે, આપનો પાસ લાગ્યા વિના રહે જ નહિ. પોતે બહાર અને ભીતર એજ રસથી પૂર્ણ છે એટલે સેવકોને પણ તેનું દાન કરે તેમાં આશ્ચર્ય શું? જે પોતે જે પદાર્થથી પૂર્ણ હોય તેજ તે પદાર્થનું દાન કરે, અધૂરો શું આપે? શ્રીકૃષ્ણમાં વ્રજભક્તસહિત–પ્રભુમાં પ્રેમ થાય તેવું દાન આપશ્રી કરે. આનું નામજ ભાવનું દાન કહેવાય. એ ભાવો તો સાક્ષાત્ સ્વરૂપાત્મક લીલાથી ભરપૂર છે. આપનું સ્વરૂપ અલૌકિક છે, સુગંધમય છે. આપના શ્રીઅંગની સુગંધને કમલના સુગંધ સાથે અને અગરના સુગંધ સાથે શ્રીભાગવતમાં સરખાવી છે. જેવું આપનું સુગંધ પૂર્ણ શ્રીઅંગ તેવુંજ વ્રજભક્તોનું શ્રીઅંગ છે. તેમના ભાવ પણ તેવાજ રહ્યા. એ ભાવથી પૂર્ણ શ્રીમહાપ્રભુજી પણ પરમ સુગંધમય છે. તેથી ભક્તો પાસે આવે એટલે એમને સુગંધ આવેજ. જેમ મલયગિરિચંદનની સુગંધવાળો પવન લીંબડાને પણ જો લાગે તો લીંબડો ચંદનરૂપ થઈ જાય, તેમ

સેવકો પણ આપના જેવાજ થઈ જાય. પણ અહીં તો પ્રેમનું દાન કર્યું એટલે એ સુગંધ જેને પોતે આપે તનાજ અનુભવમાં આવે, બીજાને નહિ. એવી એ દિવ્ય સુગંધ છે.

૪૪. બીજા વિષયોની મૂચ્છાથી મુકત કરનારા, અથવા તો કાલકર્મ વગેરેથી મુકત કરનારા, વળી મોક્ષ કરતાં વિશેષ મુકિતનું દાન કરનારા પોતે છે. જેવો અધિકારી તેવું દાન તેને કરે. શ્રીકૃષ્ણનાં પ્રેમનું દાન કરીને પુષ્ટિમાર્ગની મુકિત –સાક્ષાત્પ્રભુના સંબંધરૂપમુકિત–એનું દાન પોતે કરે છે. મર્યાદામાર્ગમાં સાયુજ્ય વગેરે મોક્ષ ફલરૂપ છે, તેમ આ માર્ગમાં સાક્ષાત્ પ્રભુનો સંબંધજ ફલરૂપ છે. જેમ મોક્ષ પામેલાઓ પલટાતા નથી, તેમ નિત્યલીલામાં પ્રવેશ થયા પછી બીજો પલટો થતો નથી. અહીં પુષ્ટિમાર્ગીય ફલને 'વિમુકિત' કહી તેનું કારણ આ છે. પ્રભુપ્રેમ થયા પછી, તાપકલેશના ભાવથી દેહ, ઇંદ્રિય આદિનો લય સાક્ષાત સ્વરૂપમાં જ થાય, આ સાધન અવસ્થાની મુકિત છે. ફલ અવસ્થામાં તો શ્રીગોપીજનના ભાવથી અલૌકિક દેહ પ્રાપ્ત થાય, તે પછી પરમફલરૂપ સાક્ષાત્ પુષ્ટિસ્વરૂપમાં–કોટિકંદર્પલાવણ્યમાં, મધુરતાના ભંડારમાં–એના એકે એક અંગનું દર્શન કરતાં તૃપ્તિ ન થાય અને તલ્લીન બની જવાય, પરમ આનંદનો સ્વાદ લેવાય, એ પુષ્ટિમાર્ગનો મોક્ષ છે.

૪૫ આપનો મુદ્દો માત્ર રાસલીલામાં જ છે. બીજી અનેક લીલાઓ છે, પણ રાસલીલા જેટલો ઉત્સાહ દરેકમાં નથી સર્વ માર્ગોનાં ફલ કરતાં સ્વમાર્ગનું ફલ શ્રેષ્ઠ છે, એ

વાત આ નામથી સિદ્ધ થાય છે. રાસલીલામાં પ્રભુનાં સ્વરૂપનો સાક્ષાત સંબંધ થાય છે. એ જ બધા કરતાં મહાફલ રૂપ છે. મોક્ષ પણ એથી અધિક નથી. જો મોક્ષ વધી જતો હોત તો પ્રભુ એ મહાફલ પછી મોક્ષનું દાન કરત, પણ, પોતે તેમ કર્યું નથી. ઉલટું મોક્ષ થયા પછી, એનો આનંદ ચખાડયા પછી સ્વરૂપરસનો અનુભવ કરાવ્યો છે. તેથી મુખ્ય ફલ રાસલીલા છે, તેથી જ એ લીલાનું વર્ણન 'ફલ-પ્રકરણ' એ નામે ઓળખાય છે. આ ફલનું દાન કરવા માટેજ આપ સર્વ લીલા કરે છે. રાસલીલાનું ફળ તો શ્રીગોપીજનોની પેઠે સર્વાત્મભાવ થાય ત્યારેજ મળે. અલૌકિક દેહ મલ્યા પછી સર્વાત્મભાવ થાય અને ફલના ભોગનો આરંભ ખૂબ તરેહથી થાય ત્યારેજ ફલનો પણ અનુભવ અને એ મહારસનોએ અનુભવ થાય.

૪૬. કૃપા કરીને એ રાસલીલાની કથા આપ કહે છે. સેવકોપર આપને વાત્સલ્યભાવ છે. તેથી જ એ દુર્લભ કથાનું દાન તેમને પોતે કરે છે. રાસલીલારૂપ ફલ સર્વથી અધિક છે એ સિદ્ધાંત બીજી રીતે પણ દૃઢ કરે છે. કથાનું દાન એટલે કથન, ઉચ્ચાર એ જ હોય છતાં કૃપા કરીને દાન કરે છે, અને તેમાં પણ પ્રદાન કરે છે એટલે કથાની સાથે એ લીલાનો અનુભવ પણ કરાવી દે છે. ફલદશામાં પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે અનુભવ થાય, પણ સાધનદશામાં તો પહેલાં પ્રભુ-પ્રેમનું દાન આપશ્રી કરે છે, તે પછી રાસલીલાની કથાનું દાન આપ કરે એટલે ભાવનો ઉદય થાય, ત્યારબાદ વિરહા-

વસ્થાની બેચેની, વ્યાકુલતા વગેરે દશારૂપ રસનો અનુભવ થાય, તે પછી સર્વાત્મભાવ સિદ્ધ થતાં લીલામાં ઉપયોગી દેહનું દાન પ્રભુ કરે; આ થઇ સાધન દશા, તે પછી ફલદશામાં રસનું દાન તે સેવકને આપશ્રી કરે છે. આ દાન શ્રીમહાપ્રભુજી પોતેજ જો કરે તો જ ફળ લાગે નહિ તો પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનાં ફળ રૂપે પણ મોક્ષ જ સરજાયલો છે.

૪૭. માત્ર એક વિરહનોજ અનુભવ કરવા માટે સર્વનો ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ કરનારા છે. શ્રીગોપીજનોને જે વિરહ થયો તેવો અનુભવમાં આવવો જોઇએ. એને માટેજ ગૃહાદિનો પણ ત્યાગ કરવો ઘટે. આ નામના પહેલાંના નામમાં કહ્યું કે, આચાર્યશ્રી રાસલીલારસનું દાન કરે છે, એટલે રાસમાં સંયોગવિપ્રયોગ બન્ને રસ આવી જાય છે. એ રીતે રાસની ભાવનમાં વિપ્રયોગ રસ છેજ. છતાં કેવલ વિરહરસ, કે જેમાં બીજો ભાવ મુદ્દલે ભળે નહિ એવા સ્વતંત્ર વિરહરસનો મુખ્ય અનુભવ થવો જોઇએ. આના અનુભવને પરિણામે બેચેની, અસ્વસ્થતા, કળ ન પડવી, મૂર્છા, ઉજાગરા વગેરે દશાઓ થાય. આ અનુભવ માટે સર્વનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. રાસલીલામાં જે વિરહરસ છે, તે કેવલ સ્વતંત્ર નથી. તેમાં બીજી લીલાઓનો પ્રવેશ છે. શ્રીગોપીજનોએ પૂતના મારણ આદિ લીલાઓ કરી છે, તેમજ બીજી પણ કેટલીક એવી વાતો છે કે, જેથી વિરહરસનું શુદ્ધ સ્વરૂપ રહેતું નથી. આપશ્રીએ તો કેવલ વિપ્રયોગરસનો અનુભવ કરવા માટે સર્વ ત્યાગનો ઉપદેશ કર્યો, જેથી એનો અનુભવ થાય. વળી

સર્વનો ત્યાગ કરે એટલે કોઇના દુઃસંગથી આપશ્રીએ દાન કરેલો ભાવ પણ ચોરાઈ જાય નહિ. બીજાનો સંગ ન થાય એટલે ક્રમે ક્રમે ભાવના તરંગો ઉછળ્યા કરે; અને શુદ્ધ રસનો અનુભવ પણ નિરંતર થાય.

૪૮ સેવાનાં આચરણનો ઉપદેશ પોતે કર્યો છે. સેવા અવશ્ય કરવી એવો ઉપદેશ કરનારા શ્રીવલ્લભવર છે. વિરહનો અનુભવ કરવા માટે સર્વના ત્યાગનો ઉપદેશ કરીને ભક્તિ-માર્ગમાં સ્થિર થવા માટે સેવાનો ઉપદેશ કરવોજ રહ્યો. અન્યાશ્રયનો ત્યાગ કરીને કંઈપણ લાલચવિના એક મહા-ફલ સમજીને સેવા કરવી જોઈએ એવો ઉપદેશ આપે કર્યો. પોતે પણ પોતાનું તેવુંજ ચરિત્ર દેખાડી દીધું. એક સંન્યાસી પણ બધું છોડીને સંન્યાસીની અવસ્થામાં રહીને સંન્યાસ ધર્મોનું પાલન કરે છે. તેમ સર્વનો ત્યાગ કર્યા પછી પ્રભુમાં થયેલો સ્નેહ પુષ્ટ બને તેને માટે સેવા કરવી, નહિ કે વર્ણા શ્રમધર્મનું જ મુખ્ય આચરણ કરવું. મુખ્ય પ્રભુસેવા અને તેથી સમય મળતાં વર્ણાશ્રધર્મનુ પણ પાલન કરવું રહ્યું.

૪૯. શ્રૌત અને સ્માર્ત કર્મોની પદ્ધતિના પણ આપ પ્રવર્તાવનારા છે. કેમકે લોકસંગ્રહ પોતે ન કરે તો કોણ કરે ? જો કેવલ ભક્તિમાર્ગનો જ ઉપદેશ આપશ્રી કરે અને પોતાના સેવકોમાં વર્ણાશ્રમધર્મનો પ્રચાર ન રાખે તો બહિર્મુખ લોકો પોતે પ્રવર્તાવેલા ભક્તિમાર્ગ પર દોષનો આરોપ મૂકે, અને ભક્તિમાર્ગ પણ દોષના આરોપનું કારણ બને માટે કર્મમાર્ગ પણ આપે પ્રવર્તાવ્યો છે. સર્વનો ત્યાગ

કર્યા પછી કંઈ આશ્રમધર્મનું પાલન મુખ્યત્વે ન જ થાય, તેમજ જે કર્મનો ત્યાગ કરવાનો વેદે ઉપદેશ કર્યો છે, તે કર્મનું આચરણ પણ ઘણું કરીને નહિ જ થાય એટલે કંઇ પણ વેદોક્ત બાબત ભક્તિમાર્ગમાં રહે નહિ, એટલે ભક્તિ માર્ગ પ્રમાણવાળો નથી એવો આક્ષેપ દૂર કરવાને પોતે કર્મો કર્યાં અને તેમ કરીને તેનો પ્રચાર કર્યો. જો પોતે કરે તો બીજાએ પણ કર્મ કરવાં જોઈએ તેમાં સંદેહ શો ?

૫૦. અગ્નિહોત્ર વગેરે યાગો અને તપ દાન વગેરે બધાં માત્ર ભક્તિમાર્ગનાં સાધનો છે એવો ઉપદેશ કરનારા. એ સાધનો કંઈ જ્ઞાનનાંજ નથી, ભક્તિનાં પણ છે. આ ભક્તિ સાધનરૂપ સમજવી, ફળરૂપ નહિ. પોતે કર્મમાર્ગ પ્રવર્તાવ્યો એટલે આપશ્રી પણ યજ્ઞયાગ કરે જ; અને તેમ કરીને પોતાના સેવકોને ભક્તિમાર્ગમાં અપરાધ પડતો નથી તેવી શિક્ષા આપ આપે છે. મતલબ કે પોતે યાગ કરે છે અને ભક્તિમાર્ગમાંના અપરાધો દૂર થાય છે. ભક્તિમાર્ગમાં બે અપરાધ છે. એક તો બીજા દેવનો સંબંધ (આશ્રય) અને બીજો ભક્તિમાર્ગીય ફલ ન મળે તે; આ બન્ને અપ-રાધોની નિવૃત્તિ પોતાના કરેલા યજ્ઞથી થઈ જાય છે. બીજા દેવતાઓના યાગો એ દેવતા ભગવાનની એક વિભૂતિ શક્તિ-જેવા છે એમ માનીને જ આપશ્રીએ કર્યા છે, નહિ કે એ દેવતાઓ કોઈ સ્વતંત્ર દેવ છે એમ માનીને. દેવતાઓ સ્વતંત્ર નથી પણ પ્રભુની વિભૂતિ છે એમ માનીને જ પૂજન કરવાનું યુધિષ્ઠિર રાજાએ પ્રભુ પ્રત્યે કહ્યું છે. આમાં

કાંઇ વિચાર કરવા જેવું પણ નજ હોય; કેમકે યાગનું ફળ પણ ભક્તિ જ છે, નહિ કે પુષ્ટિમાર્ગ. આટલી શિક્ષા આપશ્રીએ જે યજ્ઞયાગ કર્યા, તેના પરથી આપના સેવકોએ લઇ લીધી. ભક્તો જો કર્મ કરે તો સ્વર્ગફલની આશાથી નહિ, પણ કેવળ ભક્તિરૂપ ફલને માટે જ યજ્ઞયાગ કરે. જોકે કર્મ ખુદ ભક્તિનાં સાધન પણ નથી, છતાં લોકસંગ્રહ કરવા માટે ભગવદાજ્ઞા થઇ છે માટે જ એ ભક્તિનાં સાધન છે, તથી એ કરવાં ઘટે.

૫૧-૫૨. પૂર્ણ આનન્દ સ્વરૂપ અને જેમના મનોરથો પૂર્ણ છે એવા. અથવા તો ભક્તિરસથી ભરેલા વૈષ્ણવોમાં જેમનો આનંદ છે, અને પૂર્ણ એટલે કંઇ પણ દુન્યવી અભિલાષા વિનાના ભક્તો જેમની કામના કરે છે એવા. જો કે આપશ્રી પહેલાં જણાવેલાં કારણસર જ યજ્ઞયાગ કરે છે તો પણ તેનુ ફળ તો સ્વર્ગ છે. એટલે શ્રીમહાપ્રભુજીને સ્વર્ગસુખની કે બીજા કોઇ ફલના કામના હશે એમ કોઇ બહિર્મુખ બોલે તેના જવાબમાં આ બન્ને નામો કહ્યાં છે. સ્વર્ગ વગેરે સુખ તો ભગવાનના આનંદના લેશની બરોબર પણ નથી, અને આચાર્યશ્રી તો ભગવદાનંદથી પૂર્ણ છે એટલે એવા તુચ્છ આનંદની તે વળી ઇચ્છા કરે ખરા? બહિર્મુખની શંકા ઉભી જ ક્યાં રહે છે? વળી પોતે પૂર્ણકામ છે. લૌકિક કામસુખ કરતાં અગણિત સુખવાળા અલૌકિક કામથી આપ પૂર્ણ છે. તેથી લૌકિક કામના પણ આપનામાં નથી જ. વળી કર્મ બે પ્રકારે થાય છે. એક તો

કર્મ સ્વાર્થ સાધવા માટે અને બીજા નિઃસ્વાર્થપણે થાય છે. તેમાં જે નિષ્કામ કર્મ છે તેથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તે પછી મર્યાદાભક્તિ કરતાં તેનું પરમફળ અક્ષરબ્રહ્મમાં સાયુજ્યરૂપ મળે છે. તે અક્ષરબ્રહ્મમાંનો આનંદ ગણિત છે (મપાય તેવો છે), પૂર્ણ આનંદરસ તેમાં નથી. શ્રીવલ્લભાધીશ્વર તો પોતે જ પૂર્ણાનંદ છે, એટલે એવા આનંદને કેમ ઇચ્છે? હવે સકામ કર્મનું ફળ તો તુચ્છ જ છે. એટલે પૂર્ણકામ એવા શ્રીમહાપ્રભુ તેવાં કર્મ કદી કરે જ નહિ. ત્યારે જે કંઇ કરે છે તે માત્ર પ્રચાર કરવા માટે નહિ કે ફલની પ્રાપ્તિ માટે.

૫૩. પોતે વાણીના પતિ છે, વેદાદિક સકલ વિદ્યાના સ્વામી આપજ છે. અથવા તો પોતે અગ્નિરૂપ હોવાથી વાણીના અધિષ્ઠાતા દેવ છે. વળી આચાર્યશ્રી પોતેજ બીજા-ઓની કામના પૂરનારા છે, વાણીના પતિ રહ્યા એટલે પ્રભુના શ્રીમુખના અધિષ્ઠાતા આગ્ન જ આપશ્રી છે. યજ્ઞયાગાદિમાં જે કંઇ હોમાય તેના ભોક્તા આપ જ છે. એ કર્મમાં બધું અગ્નિમાંજ હોમાય છે, એટલે બધું આપશ્રીને જ પહોંચે છે. એવી રીતે પોતે યજ્ઞકર્તાઓનાં દ્રવ્યનો અંગીકાર કરીને તેમના મનોરથો પણ પૂર્ણ કરે છે, તો પોતે પૂર્ણકામ હોય તેમાં આશ્ચર્ય શું? પહેલાં કહ્યું કે, યજ્ઞયાગ વગેરે કર્મ જો કે ભક્તનાં સાધનરૂપે કરવામાં આવે છે, તો પણ તેનું ફળ તો ચિત્તશુદ્ધિ અને જ્ઞાનવૈરાગ્ય જ છે એમ સાંભળ્યું છે. તે કર્મનું ફળ ભક્તિ કેમ હોઇ શકે? છતાં તે કર્મનું ફળ

ભક્તિ જ છે એનું કારણ આ નામમાં છે. આચાર્યશ્રી શ્રુતિના પતિ છે. કર્મ વગેરે પણ બધું વેદની આજ્ઞાથી થાય છે. વેદ અથવા શ્રુતિને પણ પ્રભુની આજ્ઞા મંજૂર જ કરવી પડે, કેમકે વેદો પ્રભુની આજ્ઞાથી નિઃશ્વાસરૂપે પ્રકટ થયા છે. પ્રભુની આજ્ઞા એટલે પ્રભુનું મુખકમલ, મતલબ કે શ્રીવલ્લભાધીશ્વરજ; તો આપશ્રી વેદોના પણ નિયમકર્તા ઠર્યા, એટલે વેદોક્ત કર્મનું ફળ ભક્તિ જ સ્થાપે તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

૫૪. પંડિતોના આપ ઈશ્વર છે; દેવોના પણ ઈશ્વર છે. જ્ઞાનમાર્ગીય જ્ઞાની વિદ્વાનો પણ આપશ્રીની પાસે જ્યારે આવે છે, ત્યારે તેમને પણ ભક્તિમાર્ગીય બનાવીને પોતેજ ફળદાતા બને છે, યજ્ઞયાગમાં જે દેવતાને ઘી વગેરેની આહુતિ અપાય છે તે જ દેવતા ફલનું પણ દાન કરે છે. ભક્તિમાર્ગ તો કેવલ કૃપાસાધ્ય જ છે. તો યજ્ઞયાગ કરવાથી તે દેવતાઓ ભક્તિનું દાન કેમ કરી શકે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ છે. આચાર્યશ્રી બધાના નિયામક છે. એટલે યજ્ઞયાગમાં આવેલા દેવતાઓ ભગવાનની વિભૂતિરૂપ છે, એટલે તે દ્વારા ભગવાન જ ફળદાતા થાય છે. અહીં એ પણ સમજી લેવું કે, ભક્તિમાર્ગીય જીવે આ દેવો મારા પ્રભુનાજ અંશ છે એમ સમજીને જ તેમને પૂજવા. નહિ તો અન્યાશ્રય દોષ લાગે જો તેમ માનીને દેવોને પૂજે તો તેના નિયામક શ્રીમહાપ્રભુજીજ હોવાથી હોવાથી પોતેજ તેના ફળદાતા થાય છે અને તેથી માત્ર ભક્તિ જ ફળે છે.

૫૫. શ્રીકૃષ્ણનાં સહસ્ર નામોના વક્તા પોતે છે. કૃષ્ણ

એ ફળરૂપ છે. તેનાં હજાર નામ પોતે જ કહ્યાં છે. આ સહસ્રનામદ્વારા પોતે પ્રભુનું જ્ઞાન પણ કરાવે છે અને ફળદાન પણ કરે છે. જો કે વૈશંપાયન વગેરે ઋષિઓએ ભગવાનનાં સહસ્ર નામો વર્ણવ્યા છે, પણ તે બીજાં પુરાણોમાં પ્રસિદ્ધ છે તેજ છે, એટલે તે ફલાત્મક પ્રભુનાં નામો નજ હોય. આચાર્યશ્રીએ તો શ્રીભાગવતમાં વર્ણવેલી દશ લીલાથી યુક્ત પૂર્ણ પુરુષોત્તમનાં નામો પ્રકટ કર્યાં છે. એવું કોઇ કરી શકયું નથી. ભક્તિનાં સાધનરૂપ કર્મ કરતાં તો હજારો જન્મારા વીતી જવાના અને પછી ભક્તિ થાય તો થાય. પણ અહીં તો એક અંગીકારથી જ પુષ્ટિફલ મળી જાય છે. કેમકે આચાર્યશ્રીએ ફલરૂપ પ્રભુનાં નામો વર્ણવ્યાં છે. નામ પણ સ્વરૂપરૂપ જ છે. એટલે તેનું સ્મરણ કરીને જો પાઠ કરવામાં આવે તો સંપૂર્ણ ભાગવતના પાઠનું ફલ મળે એટલે શ્રીભાગવતમાં વર્ણવેલાં પ્રભુનાં સ્વરૂપ સાથે એકદમ સંબંધ થાય. એટલે જે પોતાના સેવકો છે તે તો એ શ્રીપુરુષોત્તમનામસહસ્રનો પાઠ જ કરે છે, બીજું કંઈ કરતા નથી. છતાં જે કંઈ કર્મ કરે છે તે પ્રભુના ઇચ્છા ધારીને જ કરે છે, કેમકે પ્રભુની આજ્ઞા ન માને તો પોતાના સ્વામીનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય. તેથી લૌકિક વૈદિકમાં શ્રદ્ધા રાખવી નહિ, માત્ર કર્મ કરે જવાં. તેનું ફળ પ્રભુ જ છે બીજું નથી એમ સમજવું. વળી શ્રીભાગવતના બાર સ્કંધ રહ્યા, એનું શ્રવણ કે પાઠ વગેરે કરતાં ફલની પ્રાપ્તિમાં વિલંબ લાગે તેથી શ્રીભાગવતમાંથી

હજાર નામો આપશ્રીએ તારવી લીધાં, જેથી સંપૂર્ણ શ્રીભાગવતના પાઠનું ફલ મળે. એવી રીતે આચાર્યશ્રી સેવકોને ફલપ્રાપ્તિમાં વિલંબ થાય તે પણ પોતે સહન કરી શકતા નથી એવા મહાદયાળુ છે જો આવી વાર આપ સહન ન કરે તો કર્મને લઇને વિલંબ થતો હોય તો તે કેમ જ થવા દે?

૫૯. ભક્તામાં આપ આસક્ત છે, વળી ભક્તો જ આપને બિરાજવાનું સ્થાન છે. ભક્તામાં રહેલાં જ્ઞાનરૂપ પોતે છે. અથવા તો ભક્તોનું મુખ્ય સ્થાન પોતે છે. આપશ્રીનું તાત્પર્ય ભક્તોમાં જ છે. આચાર્યશ્રી પોતે દશ[1] લીલાથી યુક્ત એવા ફલરૂપ પ્રભુનાં સહસ્ર નામ જો પ્રકટ ન જ કરત તો ભગવદીયોને શ્રીભાગવતમાં વર્ણવેલાં ફળનું જ્ઞાન પણ મળત નહિ, તેથી ફળ સિદ્ધ નજ થાત; આવી સેવકોની વિટંબના દૂર કરવા માટે જ પોતે સહસ્ર નામો પ્રકટ કર્યાં એવા આપ ભક્તપરાયણ છે. ભક્તને માટે પોતે હંમેશાં પ્રયત્ન કરે છે. ભક્તા જેમજેમ શરણે આવે તેમતેમ અધિકારાનુસાર ફલદાન પોતે જ કરે છે. વળી ભક્તોનાં અંતઃકરણમાં બિરાજે છે, ભક્તોનું હૃદય જ આપનું સ્થાન છે. ત્યાં બિરાજીને પોતે દાન કરેલા ફળનો ભોગ પોતે પણ કરે છે, તેથીજ જલદી ફલ આપી દે છે!

---

૧ સર્ગ, વિસર્ગ, સ્થાન, પોષણ, ઊતિ, મન્વંતરકથા, ઇશાનુકથા, નિરોધ, મુક્તિ અને આશ્રય એ દશ લીલાઓ છે અને તે ત્રીજા સ્કંધથી ૧૨ મા સ્કંધ સુધીના દરેક સ્કંધમાં એક એક લીલા વર્ણવી છે.

૫૭. ભક્તિના આચારો—સેવા—ના ઉપદેશ માટે અનેક પ્રકારના વાક્યોનું નિરૂપણ કરનારા આપશ્રી છે. વેદવાક્યથી આપે સિદ્ધ કર્યું કે, ભક્તિ જ કર્તવ્ય છે. ભક્તિને પરવશ શ્રીમહાપ્રભુજી પોતે પ્રકટ કરેલા ભક્તિમાર્ગના આચારો નવરત્ન ભક્તિવર્ધિની આદિ ગ્રંથોમાં ઉપદેશે છે. પહેલાં પણ આવું જ નામ (જુઓ ૪૮ મું નામ.) કહેલું છે, પણ વધારે સ્પષ્ટ કરવા માટે તેમજ દઢતા સિદ્ધ કરવા માટે ફરીને આ નામ કહ્યું છે.

૫૮. પોતાને માટે જેમણે બધું ગૃહાદિક ત્યજી દીધેલું છે તેવા ભગવદીયોના પ્રાણનાથ આપશ્રી છે. અથવા તો શ્રીવલ્લભાધીશ્વરને જેમણે દેહાદિક પ્રાણ વગેરે અર્પણ કરી દીધેલા છે તેવા મહાનુભાવી ભગવદીયોને આપશ્રી વહાલા છે. આપશ્રી જેવું વાક્ય ઉપદેશે તેનો અર્થ પણ ભગવદીયો બરોબર સમજે અને તેવી રીતે આનંદથી તેઓ કૃાત કરે, શ્રીમહાપ્રભુજીની સેવા માટે સેવાથી વિરુદ્ધ જેટલું હોય તેટલું બધું ત્યજી દે; અથવા તો પોતે કૃતાર્થ થવા માટે બધું છોડે એ ભગવદીયોના પ્રાણથી પણ પ્રિય શ્રીવલ્લભવર જ છે. પહેલાં આચાર્યશ્રીની જે આજ્ઞા થઇ કે, સર્વાત્મભાવપૂર્વક ભગવત્સેવા કરવી, તે આજ્ઞા મુજબ ભગવદીયો પણ સર્વનો ત્યાગ કરીને આપશ્રીને શરણે આવ્યા. આચાર્યશ્રી પણ સેવકોને જે આવા વિરક્ત બનાવી દે છે, તેનું કારણ એ કે તેમને ફલનો સંબંધ જલદી થાય. ફલરૂપ પ્રભુનો સંબંધ ત ભગવદીયો સાથે થતાંજ પ્રભુને પણ એક અનેરા રસથી

મહાસંતોષ થાય છે. જેથી પ્રભુને સંતોષ થાય તે ભગવદીય આચાર્યશ્રીને પ્રાણથી પણ વહાલો બને તેમાં સંદેહ શો? વળી પોતાની આજ્ઞા પાળનાર સેવક પણ પ્રિય જ હોય છે.

૫૯. તેવા ભગવદીયોથી આપ સદા વિંટાયલા છે. ભગવદીયોના આપ પ્રાણપતિ છે એટલે અહર્નિશ ભગવદીયો આપની પાસેજ રહે છે. એમના હૃદયમાં એવી ઇચ્છા છે કે, પાસે રહેતાં કોઇ વખત પણ આપશ્રીની કંઇક ટહેલ મળી જાય. વળી આપની સેવા માટે બધુંજ છોડીને સેવકો આવ્યા છે, એટલે જાય કયાં? અહર્નિશ પાસેજ રહે એટલે એમણે સર્વનો ત્યાગ કર્યો છે એ પણ સિદ્ધ જ છે. શ્રીરઘુનાથજી આ નામ 'તાદૃશચેષ્ટિત' છે એવી આજ્ઞા કરે છે. એટલે જેવા ભગવદીયો શરણે આવે તેવી જ આપની ચેષ્ટા એટલે વિલાસો હોય છે.

૬૦. પોતાના દાસ માટે સર્વ સાધનો સિદ્ધ કરનારા છે. દ્રવ્યઅન્નવસ્ત્રાદિની પણ સેવકોને ચિંતા રહે નહિ, તેમજ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનોની પણ કાળજી સેવકોને રાખવાની ન જ હોય. વળી નિરંતર સેવામાં મગ્ન રહેતાં પેલાં કર્મ કરી શકાય નહિ એટલે તેનો સેવકોને દોષ લાગે, તેમની ભક્તિ પણ દોષવાળી થાય, સાધનો બગડે તો તેનો પણ આપ નિકાલ કરી નાખે છે. એ દોષ સેવકોને અડીજ શકતો નથી એવાં સાધનો આપે તૈયાર કરી રાખ્યાં છે. વળી શ્રીવલ્લભાધીશ્વરની સેવા માટે બધું છોડીને એમનો જ આશ્રય કરીને જે સેવકો રહેતા હોય તે મહાનુભાવોને વળી

મર્યાદામાર્ગનાં સાધનો કરવાની જરૂર શી છે? કશી નહિ. આપશ્રીએ તો પોતાના દાસને માટે સ્વમાર્ગનાં સાધનો પ્રકટ કર્યાં છે, જે નવરત્ન આદિ ગ્રંથમાં લખ્યાં છે. આ સાધનો તો સેવકોએ અવશ્ય કરવાં. જો તે ન કરે તો સ્વમાર્ગથી પડી જાય. પેલાં મર્યાદાનાં કર્મો તો અશ્રદ્ધાથી કરવાનાં છે અને તે જો સેવાને લીધે ન બને તો દોષ નથી, ભક્તિનાં સાધનો તો અવશ્ય કરવાંજ જોઇએ. અથવા બીજો અર્થ આ પણ થઇ શકે. પુષ્ટિમાર્ગનાં સાધનો પણ જીવથી શું બની શકવાનાં હતાં? આચાર્યશ્રી પોતે એ સાધનો કરે છે તે લોકમાં ભક્તોને જણાવવા માટે કરે છે. તે સાધનો પોતાનામાં પોતે સ્થાપ્યાં. તેથી એ સાધનો પણ બીજે સ્થલે દેખાશે જ નહિ. પણ જેઓ શ્રીવલ્લભાધીશ્વરનો જ આશ્રય કરીને, એક દૃઢ વિશ્વાસથી આપશ્રીની કૃપાને જ સાધન સમજીને નિરંતર આપની સેવામાં તત્પર રહે છે, તેવા દાસ જનોને તો પોતાના જ બલથી જલદી ફલની સિદ્ધિ કરાવી દે છે, તેમનાં સાધનોની આપને જરૂર લાગતી નથી. જો સેવકો સાધનો કરે, તો પણ સાધનોનું દાન તેને કરીને ફળનું દાન પોતે જ કરે છે. દાસને તો સેવાજ મુખ્ય છે. એને માટે જ એમની બધી પ્રવૃત્તિ છે. તો સાધનો પોતાની મેળેજ સિદ્ધ થાય છે. આચાર્યશ્રીની સ્વરૂપસેવા અને તેમાંના વિશ્વાસથી બધુ તેમનું સિદ્ધ છે. તેથી સેવા તો અવશ્ય કરવી રહી. બન્ને રીતે ફલ તો મળે છે. હવે જો નિજ માર્ગની ફલપ્રાપ્તિમાં જ સાધનો નહિ છતાં કંઈ

નડતર આવતી નથી, તો સેવાપરાયણ જીવો સમયસર કર્મ ન કરે તો તેનો દોષ કેમ લાગીજ શકે? છતાં જો કોઇ બહિર્મુખ શંકા કરતો હોય તો ભગવાનના વાકયો તેમની પાસે મૂકવાં, કે જેમાં પ્રભુએ જ કહ્યું છે કે, "મારી સેવા કરનારાઓને કર્મનું બંધન નથી."

૬૧. સર્વ શક્તિઓ ધારણ કરનારા પોતે છે. સર્વ જીવોની શક્તિને પણ પોતાના કબજામાં રાખે છે. સર્વ ભક્તામાં પોતાની શક્તિ સ્થાપે છે. સર્વ શક્તિને માત્ર પોતે એક જ ધારણ કરે છે. સાધન પોતે કરે અને દાસના દોષની નિવૃત્તિ કરે એ કાર્ય પોતે સર્વશક્તિમાન છે તેથીજ કરે છે. સર્વ અલૌકિક શક્તિઓમાં પોતાનું સામર્થ્ય પ્રકટ કરે છે. સર્વ શક્તિઓમાં પોતાનું સામર્થ્ય સ્થાપ્યું એટલે ભક્તો કદાચ સાધનનો લોપ કરે તો તેનો દોષ દૂર કરવાનું સામર્થ્ય આપનામાં છે એ સિદ્ધ થયું. સાધન ન હોય તો પણ ફળદાન કરે; એવી બધી શક્તિઓ આપનામાં છે. ભક્તોને ફલદાન કરવામાં જ સાધનની જરૂર જોતા નથી એટલુંજ નહિ; પણ બધાં કાર્યો સાધન વિના કરવાને સમર્થ છે. ભક્તને જે જોઇએ તે પોતે સ્વેચ્છાથી પૂર્ણ કરે છે. બધી શક્તિઓ આપનામાં છે તેમાં એક અનુગ્રહરૂપ સામર્થ્ય પણ છે, તે કૃપારૂપ શક્તિથી જ ભક્તના હૃદયમાં ખૂબ ભાવના સ્થાપી દે અને ફળદાન કરે, બીજા કશા સાધનની જરૂર જુએ નહિ. જેમ જેમ ભાવ વધે તેમ તેમ ફળની સન્મુખ વધુ થવાય.

૬૨ પૃથ્વીમાં ફક્ત ભક્તિનો જ પ્રચાર કરવા માટે પોતાનો વંશ પ્રકટ કરનારા છે. ભવિષ્યમાં જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા માટે પુત્રપાત્રાદિ વંશની સ્થાપના પોતે કરી. ભક્તિમાર્ગ પ્રકટ કરવાની પ્રભુની આજ્ઞા થઇ એટલે પોતે પ્રકટ થયા. પોતે જયાં સુધી પ્રકટ દર્શન આપ્યાં ત્યાં સુધી પોતે પ્રકટ કરેલા ભક્તિમાર્ગને ઉપદેશ અને આચરણથી ભગવદીયોમાં સ્પષ્ટ કરી બતાવ્યો. હવે પછી પ્રભુએ ભક્તિમાર્ગમાં અંગીકાર કરેલ જીવોની ભક્તિમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ પોતાના વંશ વિના નહિ થાય એમ જણાયાથી આપશ્રીએ સ્વવંશ પ્રકટ કર્યો. વંશ એટલે પુત્રરૂપી વંશ, (એટલે વહુજી કે બેટીજી કે પુત્રીના પુત્ર લાલાજી ભટ્ટજી નહિ.) આ સ્થલે શ્રીઆચાર્ય ગોપેશ્વરજી શ્રીગોકુલનાથજીની ટીકાથી પોતાનો મત જુદો દર્શાવે છે. એઓશ્રી 'વંશ' શબ્દનો અર્થ 'શ્રીગુસાંઇજી' કરે છે. એઓશ્રી આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરે છે:–પોતાના માર્ગનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પોતાના વિના બીજા કોઇમાં પણ ન જ હોય. એ જ્ઞાનથી ભક્તોનો ઉદ્ધાર પણ આપ શ્રીએ કરવો રહ્યો. વળી પોતે સદા સર્વદા પ્રભુનો વિરહ સહન કરીને પ્રકટ દર્શન આપ્યા કરે એ વાત પણ બનવી અશકય છે. આ બધો વિચાર શ્રીવલ્લભાધીશ્વરે કર્યો. વળી પ્રભુની ઇચ્છા શી છે તે પણ પોતે જાણી લીધી. તે પછી પોતે સાક્ષાત્ અગ્નિસ્વરૂપે પોતાના વંશને એટલે અગ્નિકુમાર–શ્રીગુસાંઇજીને જ પ્રકટ કર્યા. એટલે આચાર્યશ્રીએ પોતાના અગ્નિસ્વરૂપથી તો શ્રીવિઠ્ઠલેશપ્રભુને જ પ્રકટ કર્યા

એટલે બીજું સ્વરૂપ (શ્રીગોપીનાથજી ?) આત્મસ્વરૂપે પ્રકટ કર્યું નથી એટલે શ્રીગુસાંઇજી જેવું સ્વરૂપ તે ન જ હોઇ શકે. શ્રીગુસાંઇજી તો અગ્નિથી પ્રકટેલા અગ્નિ જ છે. જેવા અલૌકિક ધર્મ શ્રીમહાપ્રભુજીમાં છે તેવા જ શ્રીવિઠ્ઠલવરમાં છે. પોતે પ્રકટ દર્શન ન આપે ત્યારે સુંદર રીતે માર્ગ ચલાવે છે માટે વંશ–એટલે શ્રીગુસાંઇજી. જેમ આચાર્યશ્રી ભગવદીયોને સુખસ્વરૂપ છે તેમ શ્રીગુસાંઇજી પણ છે, શ્રી વિઠ્ઠલેશ્વર તો સાક્ષાત્ પ્રભુ છે.

૬૩. પોતે પિતા છે. સર્વ અનિષ્ટથી બચાવે તે પિતા. આ નામ માત્ર વક્તા શ્રીગુસાંઇજીએ જ પ્રકટ કર્યું. એટલે આપ શ્રીગુસાંઇજીના પિતા છે એમ સમજવું. વંશ પણ ઔરસ જ હોવો જોઇએ એટલા માટે 'પિતા' એ નામ પ્રકટ કર્યું, જો ઔરસ પુત્ર ન હોય તો સ્વરૂપાત્મક ન બને. તેથી 'પિતા' નામ છે.

૬૪. પોતાના વંશમાં પોતાનું બધું માહાત્મ્ય સ્થાપેલું છે. વંશ એટલે પુત્રપૌત્ર આદિ. માહાત્મ્ય એટલે પ્રતાપ. આ વાત અનુભવથી સમજાય. જો વંશ પિતાતુલ્ય ન હોય તો ભક્તિમાર્ગનો પ્રચાર કેમ કરી શકે ? તેથી વંશમાં પણ પોતાનું સંપૂર્ણ માહાત્મ્ય સ્થાપ્યું. પિતા જેવા પુત્ર લોકમાં ભાગ્યે જ હોય છે, પણ અહીં તો શ્રીઅગ્નિકુમારમાં આપે પોતાનું પ્રતાપ બલ સ્થાપ્યું એટલે બન્ને એક રૂપજ થયા

૬૫. ગર્વનો નાશ કરનારા છે. જેઓ અભિમાનથી શ્રી મહાપ્રભુજી જેવા થવા જાય તેના ગર્વનો નાશ પોતે કરે

છે. અથવા તો સ્મય એટલે મંદહાસ્ય તેનાથી ભક્તનું દુઃખ દૂર કરે છે. આપશ્રી પોતે પોતાનું બધું માહાત્મ્ય વંશમાં સ્થાપી દે એ એક આશ્ચર્ય ગણાય, પણ તે આશ્ચર્યને આ I અગ્રગું કરી નાંખે છે

૬૬. આપ પતિવ્રતાના પતિ છે. શ્રીમહાલક્ષ્મી વહૂજી પતિવ્રતા છે. ઉપર જણાવેલું આશ્ચર્ય દૂર કરવાનું રહસ્ય આ નામમાં છે, પતિવ્રતા એટલે પતિના વ્રત જેવું જેનું વ્રત હોય તે કહેવાય. એટલે આચાર્યશ્રીમાં જેટલા ધર્મ છે તેટલા ધર્મ શ્રીમહાલક્ષ્મીવહૂજીમાં પણ છે. જો તેમ ન હોય તો સમવિષમભાવ થાય અને શ્રીમહાપ્રભુજી પતિપણું સ્વીકારેજ નાહ. વળી વંશમાં પણ જે કંઇ વિલક્ષણતા દેખાય છે તે પા ૧પત્નીની વિલક્ષણતાને લઇને જ છે અહીં આચાર્યશ્રી સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમના શ્રીમુખરૂપ છે એમ નિરૂપણ કર્યું, શ્રીમહાલક્ષ્મીવહુજી (શ્રીઅક્કાજી) પણ આપશ્રીની બરોબરી ન કરે તો વંશમાં તારતમ્ય-વધઘટ થાય; વિલક્ષણતા દેખાય તેથી આચાર્યશ્રી અને શ્રીઅક્કાજી આનંદમય છે અને આપનાથી ઉત્પન્ન થયેલો વંશ પણ આનંદ રૂપ છે. એ સિદ્ધાંત આ નામમાં ભ-લો છે એટલે કોઇપણ સંશય ઉભો રહેશે નહિ. પતિનું લક્ષણ પહેલાં (૩૩ મા નામમાં) બતાવ્યું છે. એવા પતિ શ્રીવલ્લભવર જ છે. આપમાં અનન્ય વ્રત રાખનારા પતિવ્રતા કહેવાય. એ રીતે અનન્ય થઇને શરણે આવેલા સેવકોના પણ પોતે પતિ છે, પહેલાં કહેલા ધર્મ પ્રકટ કરીને પોતે સેવકોના પતિ થાય

છે, સેવકોને અન્ય ધર્મથી બચાવે છે; પોતાનાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવે છે; સર્વાત્મભાવ સિદ્ધ કરે છે તેથી પતિવ્રતાનું સ્વરૂપ પણ સર્વથી ઉત્તમ અલૌકિક છે. અન્યનો (અન્યાશ્રય) સંબંધ હોય તોપણ તેનો હાથ ગ્રહીને જેઓ એવા જીવને અલૌકિક બનાવ છે, તેઓ પોતાનાં માહાત્મ્યનું સ્થાપન વંશમાં કરે તેમાં આશ્ચર્ય શું? વળી પતિવ્રતા પણ સર્વોત્તમ અને આપ પણ સર્વોત્તમ એટલે બન્નેમાં મુદ્દલે ચડતાઉતરતાપણું નથી; તેથી જ વંશ પણ સર્વોત્તમ જ છે.

૬૭. પરલોકનું સુખ અને આ લોકનુ સુખ પણ પોતેજ ભક્તોને આપે છે. સ્વમાર્ગનું પરલોકનું સુખ એટલે સાક્ષાત્ પ્રભુનો સંબંધ, અને આ લોકનું સુખ એટલે પ્રભુની સેવા માટે અનુકૂળ સ્ત્રી, પુત્ર, ધન વગેરે. ભાગ્યને લીધે કોઈનું તીર્થમાં કે અલૌકિક સ્થાનમાં મરણ થાય તો પરલોકનું સુખ તેને મળે. આ લોકનું પણ સ્ત્રીપુત્રાદિનું સુખ બીજાને દેખાય છે, તોપણ ઉપર જણાવેલા સ્વરૂપવાળાં સુખ તો શ્રીમહાપ્રભુજી વિના બીજું કોઇ આપી શકે જ નહિ. તેથી આ નામ પ્રકટ કર્યું છે. વળી પતિવ્રતાને તો શ્રીવલ્લભવર વિના બીજું આ લોક કે પરલોકનુ સુખ હોયજ શાનું? એને તો પતિ તે જ સુખ છે. છતાં સ્વમાર્ગના સુખનું દાન સેવકોને આપશ્રી કરે છે, કેમકે સ્વમાર્ગમાં પ્રભુસેવા કરવાની છે, સેવકોને બીજી ઇચ્છા નથી પણ આપશ્રીની ઇચ્છા ભક્તિમાર્ગ પ્રવર્તાવવાની છે, તેથી પોતે સેવકોને બન્ને લોકનાં સુખનું દાન કરે છે, એટલે અલૌકિક

પાતવ્રતાનું આ લોકનું પણ જે કઇ સાધન હોય તે પણ અલૌકિક જ જાણવું સર્વાત્મભાવથી જે શરણે આવેલા છે તેને બન્ને લોકનાં સુખનું દાન પોતે કરે છે એ સિદ્ધાંત છે.

૬૮. આપનું હૃદય અતિગુપ્ત છે. આપનો અભિપ્રાય કોઇ જાણી શકે નહિ. ઈશ્વરેચ્છાની કોઇને ખબર કેમ પડે? આચાર્યશ્રી ઉપર જણાવેલાં બન્ને લોકનાં સુખનું દાન કરે છે એમાં તો સંદેહ છે જ નહિ, પણ એ ક્યારે આપે અને કેવી રીતે આપે એ વાત આપણાથી જાણી શકાય નહિ. કેમકે આપ ઈશ્વર છે. કાળનો નિયમ અહિં ચાલે નહિ.

૬૯. અનન્ય ભક્તોને આપનો અભિપ્રાય પોતે જણાવી દે છે. નહિ તો પછી પોતે કૃતજ્ઞ કેમ કહેવાય? પોતાના અંતરંગ ભક્તો—જેવા કે શ્રીપદ્મનાભદાસ આદિ વિરલ ભગવદીયોને પોતાનું અંતઃકરણ જણાવી દે છે. એવા જ મહાનુભાવીઓ ફલ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે એ વાત જાણે છે, તે જાણવાની યોગ્યતા કંઈ બધાની ન જ હોય. તે પણ પોતે જણાવે તો જાણે, નહિ કે પોતાની મેળે. તેવા ભક્ત દુર્લભ છે એટલે એ આશય શ્રીગુસાંઇજીને જ જણાવ્યો છે.

૭૦. ઉપાસના વગેરે માર્ગમાં અત્યંત મોહી પડેલાઓના મોહનું નિવારણ કરનારા છે. ઉપનિષદોમાં અને ઋષિઓએ બતાવેલા માર્ગોમાં ફસાયલાઓને ભક્તિમાર્ગ બતાવ્યો અને તેમનો મોહ નષ્ટ કર્યો. નિજજનો પણ કદાચ દુષ્ટ સંગથી ઉપાસનાદિ માર્ગમાં લપસી પડે તો તેમનુ અજ્ઞાન દૂર કરીને પોતે તેમની રક્ષા કરે છે. ઉપાસના વગેરે

માર્ગને ભક્તિમાર્ગ સમજીને વળગી બેઠેલા મહાન અજ્ઞાનીઓને સુંદર ભક્તિમાર્ગનાં દર્શન કરાવીને તેમને મોહથી છોડાવે છે. ઘણા માર્ગો જોઇને ભક્તો ભ્રમમાં પડી જાય તેથી સર્વથી વિલક્ષણ એવો સ્વમાર્ગ તેમને દેખાડે છે.

૭૧. પોતાના સ્થાપેલા ભક્તિમાર્ગમાં સર્વ માર્ગ કરતાં વિલક્ષણતાનો અનુભ કરનારા છે. બીજો માર્ગ પોતાના જેવા નથી એવો અનુભવ આપને થયો છે. માત્ર ભક્તિમાર્ગનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાથી જ સેવકોના અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થાય નહિ, પણ તેનો અનુભવ કરવાથી થાય તેથી અહીં અનુભવ કહ્યો. ઉપાસનામાર્ગમાં મુખ્ય ઇષ્ટ દેવતા મંત્રને વશ છે, એક મંત્ર બોલે એટલે તે દેવતા આવે અને બીજો બોલે એટલે પેલા દેવતા વિદાય થઈ જાય! વળી એ બધા દેવતાઓ સ્વતંત્ર નથી, પ્રભુની વિભૂતિ છે. ભક્તિમાર્ગમાં સ્વતંત્ર પરાત્પર પૂર્ણ પુરુષોત્તમ સેવ્ય છે, અને તે કેવળ ભક્તિને જ વશ છે. એ રીતે ઉપાસના અને ભક્તિમાં ઘણું અંતર રહેલું છે. આવો અનુભવ પોતે સેવકોને પણ કરાવે છે. સ્વમાર્ગીય ફળરૂપ પ્રભુને કોઈ મંત્રવિધિ પહોંચી શકતા નથી. એને ભક્તિથી મળી શકાય છે. એટલું જ નહિ, પણ સર્વ ઇંદ્રિયોથી તે ફળનો અનુભવ પણ લઈ શકાય છે. આ આનંદ ઉપાસના વગેરેમાં નથી, તથી ઉપાસના અને પુષ્ટિભક્તિમાર્ગ વચ્ચે મોટું અંતર છે એમ સમજી લેવું.

૭૨. સર્વથી અલગ એવા શરણમાર્ગનો ઉપદેશ કરનારા છે. ગીતામાં કર્મ, જ્ઞાન, ઉપાસના અને ભક્તિ કરતાં

પણ શ્રેષ્ઠ સ્વતંત્ર ભક્તિમાર્ગ, બધાથી જુદી રીતે પ્રભુએ ઉપદેશ્યો છે તેનો ઉપદેશ આપે કર્યો છે. અથવા શરણુમાર્ગને જુદી રીતે ઉપદેશનારા આપ છે. આપશ્રીએ ઉપદેશેલો શરણુમાર્ગ ભક્તિમાર્ગ કરતાં પણ જુદો છે. ઉપાસનામાર્ગ પ્રસિદ્ધ પુરુષોત્તમ સુધી પહોંચે છે. અનુભવથી જ જણાય એવો ભક્તિમાર્ગ એજ ઉપાસનામાર્ગ છે એવી ભેળસેળ બધા કરી નાંખતા, તે અજ્ઞાન દૂર કરીને ઉપાસના અને ભક્તિ એ બન્ને જુદાં છે એ સ્પષ્ટ સમજાવ્યું. હવે આ નામમાં તો આપશ્રીએ જે શરણુમાર્ગ ઉપદેશ્યો છે, તે પેલા ભક્તિમાર્ગ કરતાં પણ વિલક્ષણ છે એમ જણાવે છે. આખું શ્રીગોકુલ પ્રભુને શરણે છે, પ્રભુજ તેના નાથ છે એવું વર્ણન શ્રીભાગવતમાં છે. આ શરણુમાર્ગ ભક્તિમાર્ગનોજ ગણાય. વળી તેનું ફળ સ્વરૂપાનંદનો અનુભવ છે એમ વ્રજલીલાથી સમજાય છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ ભેદ જણાશે. એક શરણુમાર્ગ મર્યાદાભક્તિનો છે અને બીજો પુષ્ટિભક્તિનો શરણુમાર્ગ છે. બન્નેનાં ફળ જુદાં છે. આ બન્ને વચ્ચે જે બારીકી રહેલી છે તે આચાર્યશ્રીજ જાણી શકે છે. ગીતામાં અર્જુનને જે છેલ્લો શરણે આવવાનો ઉપદેશ કર્યો; તે શરણુમાર્ગ પણ મર્યાદાનોજ છે. તે પણ શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગનો તો નહિજ. કેમકે, શરણુમાર્ગનો ઉપદેશ થયા પછી અર્જુને એજ કહ્યું કે, “ મારો મોહ નાશ પામ્યો ” અને “ આપનું કહ્યું હવેથી કરીશ. ” આ વચનથી જણાય છે કે, અર્જુન ભગવાનને આધીન બની ગયો.

એટલે આખરે અર્જુનના શરણમાર્ગનું ફળ મોક્ષ જ જણાય છે. એથીજ એ શરણમાર્ગ પણ જો કે મર્યાદાના વાક્યોથી બંધાયલો નથી, ઉલટું તેમાં તો સર્વ ધર્મનો ત્યાગ છે છતાં તે શ્રીમહાપ્રભુજીના શરણમાર્ગ સાથે ભળી શકે નહિ. શુદ્ધ પુષ્ટિમાર્ગનો શરણમાર્ગ તો માત્ર શ્રીગોકુલ-નો શરણમાર્ગ છે. મર્યાદાનો શરણમાર્ગ તેનો સ્પર્શ પણ કરી શકતો નથી. ફળનો સુંદર અનુભવ આજ શરણ માર્ગમાં છે, તેથી તેનો ન્યારો ઉપદેશ શ્રીવલ્લભાધીશ્વરે કર્યો છે.

૭૩. શ્રીકૃષ્ણના હૃદયનો અભિપ્રાય જાણનારા છે. ગીતા-માં ઉપદેશેલો શરણમાર્ગ શ્રીપુરુષોત્તમ સુધી પહોંચે છે, છતાં તેનાથી જુદો શરણમાર્ગ પોતે પ્રવર્તાવ્યો તેનું શું કારણ? એજ કે, પોતે ફલાત્મક પ્રભુનું હૃદય જાણીનેજ જુદો શરણમાર્ગ પ્રકટ કર્યો છે. ગીતાનો શરણમાર્ગ ભક્તિ-માર્ગ જેવો નથી. ભક્તિમાર્ગમાં ફળરૂપ પ્રભુનો સાક્ષાત્ સંબંધ છે, ગીતાના શરણમાર્ગમાં તેવું ફળ નથી. ગીતા તો કહે છે કે, "શરણે આવ, તને પાપોથી છોડાવીશ." એટલે શરણે જવાથી માત્ર પાપ દૂર થાય, જેમ પ્રાયશ્ચિત્તથી નાશ પામે તેમ. વળી ભગવાન્ પણ જેવો અધિકારી હોય તેવું તેને સાધન બતાવે. અર્જુનનો અંગીકાર મર્યાદા પુષ્ટિમાં છે, તેથી મર્યાદા અને પુષ્ટિના મિશ્રણવાળોજ ઉપ-દેશ તેને કર્યો. પાપનો નાશ એ મર્યાદાની વાત અને પાપનાં ફળનો શોક દૂર કરવા માટે બીજું સાધન ન બતાવતાં પોતે જ તેના સાધન થયા એ પુષ્ટિનો અંશ

બતાવ્યો. છેવટે એ શરણમાર્ગના ઉપદેશનું ફળ માત્ર પ્રભુનાં વાક્ય પ્રમાણે ચાલવામાંજ સમાયું અને પ્રભુએ પણ અર્જુનને યુદ્ધ કરવામાંજ ધકેલી દીધો. આ રહસ્ય આચાર્યશ્રી વિના બીજું કોણ જાણી શકે ? વળી પ્રભુ પોતેજ ફલ સ્વરૂપે ભગવદીયોને ફળદાન કરવા માટેજ પ્રકટ થયા છે. હવે જો ભક્તો શરણે આવે તોજ પ્રભુ તેમને એ ફળદાન કરે, નહિ તો નાહ. તે દાન કરવાથી પ્રભુને પણ ભક્તરસનો અનુભવ થાય છે. એટલા માટેજ આચાર્યશ્રીનું પ્રાકટ્ય છે. હવે જો આપશ્રી મર્યાદાથી જુદો શરણમાર્ગ પ્રકટ ન કરે તો બીજું કોઇ જણાવી શકે તેમ ન હોવાથી સ્વમાર્ગની શરણાગતિજ સિદ્ધ ન થાય એ શરણાગતિ મુખ્યત્વે સર્વાત્મભાવરૂપ છે. જો શરણ સિદ્ધ ન થાય તો પછી ફળની યોગ્યતા ક્યાંથી આવે ? તો પછી પ્રભુએ જે અભિલાષા રાખી હોય તે પણ ક્યાંથી પૂરાય ? શ્રીકૃષ્ણનું આવું હાર્દ સમજીનેજ પોતે જુદો શરણમાર્ગ પ્રકટ કર્યો છે.

૭૪. પળેપળે નિકુંજનાયકની લીલાના રસથી પોતે બહાર અને અંદર પૂર્ણ છે. આ નામ શ્રીગુસાંઇજીએ આ અનુભવથી પ્રકટ કર્યું છે. શરણમાર્ગ જુદો ઉપદેશ્યો તેમાં પ્રભુનો અભિપ્રાય આચાર્યશ્રીએ જાણી લીધો. તે એકે સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમની ઇચ્છા હવે ફળરૂપ લીલા કરવાની છે. આ રહસ્ય શ્રીગુસાંઇજીએ જાણ્યું, અને પુષ્ટિલીલાનો મહારસ આપના શ્રીઅંગમાં પ્રસરી રહ્યો તેથી આ નામ વર્ણવ્યું. આ નામપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે, જે લીલાના

જીવો છે તે તો શ્રીમહાપ્રભુજીએ જણાવેલા શરણમાર્ગેજ શરણે આવે છે, બીજા માર્ગનો આશ્રય તેમને નથી તેમજ હમણાંના જીવો પણ આમ સમજીને જો શરણે આવે તો તેમને પણ શ્રીવ્રજભક્તોની પેઠે જ ફલનો અનુભવ થાય એમાં લેશ પણ સંશય નથી. કેમકે શ્રીવલ્લભાધીશ્વર નિકુંજમાં બિરાજતા પ્રભુની નિત્ય લીલાઓના મહારસથી પૂર્ણ છે.

૭૫. ભગવત્કથાઓથી આપનું ચિત્ત વ્યાકુલ જેવું થઇ જાય છે. લીલારસ તો ભીતર પણ અને બહાર પણ પ્રસરેલો છે. તેથીજ ભક્તો પણ આપનું એ સ્વરૂપ જાણી શકે છે કેમકે, પ્રભુલીલારસનીજ કથામાં આપનું ચિત્ત ચોતરફથી પ્રેરાયલું છે. આપશ્રી નિરંતર એ કથાજ કહે છે તેથી લીલારસ આપનામાં ભરેલો છે એમ વૈષ્ણવો અનુભવી શકે છે. બીજો પણ અર્થ આ નામનો થઇ શકે છે. નિકુંજમાં પણ બે લીલા છે:–૧ સંયોગલીલા અને બીજી વિયોગલીલા, એ બન્ને લીલારસનો અનુભવ પોતાન થાય છે. જ્યારે નિકુંજમાં સંયોગલીલા પ્રસરી રહે છે ત્યારે પોતે બહાર અને ભીતર એ લીલારસથી પૂર્ણ થાય છે. જ્યારે નિકુંજમાં વિપ્રયોગલીલારસ ફેલાય છે, ત્યારે પોતે એ વિરહથી સ્થિતિ સરખીએ કરી શકવા સમર્થ રહેતા નથી, તેથી પ્રભુલીલાની કથાઓ કહીને વિરહનો સમય વીતાડે છે. આચાર્યશ્રી બન્ને રસથી પૂર્ણ છે. સ્વરૂપાનંદ રૂપ મહારસથી આપ ભરપૂર છે. આપે ચિત્તને બધેથી હઠાવીને પ્રભુની કથામાંજ પરોવી દીધું છે. ઉપરથી આપ ગમે તે

વ્યવહાર કરતા હોય, પણ ચિત્ત તો કથામાંજ છે. એ કથા જ્યારે પોતે કહે, ત્યારે ભીતરનો રસ બહાર આવેજ, કેમકે લીલારસનો સ્વભાવજ એવો છે. ભગવદીયોને જોઇને તે ભીતરથી બહાર પ્રકટ થયા વિના રહેજ નહિ.

૭૬. કથા વિનાની બીજી બધી વાત પોતે ભૂલી જાય છે. કથાનો સંબંધ જેમાં ન હોય તેવી બધી વાતો આપ વિસરી જાય છે. બીજી વાત સ્મરણમાં આવે તોજ કથામાં પરોવેલા ચિત્તને વિક્ષેપ થાય. બીજું સાંભરેજ નહિ એટલે કથામાં ચિત્ત ચોટી રહે. કથા એજ આપનું જીવન છે. કથા વિનાના સર્વ સાધનો ભૂલાય, એટલે જીવનનાં સાધનો પણ યાદ રહે નહિ, તો જીવન કેમ રહે? છતાં કથારૂપ અમૃતથી જીવન નભી રહે છે. વિપ્રયોગ લીલારસથી પોતે પૂર્ણ હોય અને વિરહતાપથી તપેલા ભગવદીયો જ્યારે આવે ત્યારે આ કથારૂપ અમૃતજ જીવનરૂપ થઇ પડે છે.

૭૭. વ્રજ અથવા વ્રજવાસીઓ આપને વહાલા છે. આપ જે ભગવત્કથા કરે છે તે બધી વ્રજની છે. તેથીજ આપને વ્રજ પ્રિય છે. અર્થાત્ કથાસંબંધી જે કાંઇ હોય તે આપને વહાલુંજ લાગે. વ્રજ એટલે વ્રજલીલામાં બિરાજતા ભગવદીયો, તેમની સાથે પોતે અનુભવેલી લીલાઓ પરસ્પર આનંદથી ભરપૂર રીતે કહે છે, કેમકે એ લીલામાં મુખ્ય સંબંધ વ્રજવાસીઓનો છે.

૭૮. વ્રજમાં વાસ કરવો આપને ઘણોજ ગમે છે. જો વ્રજ વહાલું ન હોય તો ત્યાં વસવું ગમેજ કેમ? આપ વ્રજમાં

જ બિરાજે છે. આપને વ્રજ ઘણુજ વહાલું લાગે છે. તેથીજ પોતે વ્રજવાસીઓ સાથે કથારસનો અનુભવ કરી શકે છે.

૭૯. અનુગ્રહરૂપ–કૃપારૂપ–લીલા કરનારા શ્રીવલ્લભાધીશ્વર છે. આ લીલા લોકવેદાતીત છે. વ્રજ આપને પ્રિય છે અને વ્રજમાંજ આપ બિરાજે છે તેનું કારણ આ નામમાં છે. આપશ્રી પુષ્ટિલીલા કરે છે. પ્રભુએ જેમ રાગ આદિ લીલા વ્રજમાંજ કરી તેમ પોતે પણ પોતાના સેવકોને તે લીલાનો પ્રકાર સાક્ષાત્ પ્રભુના સંબંધનો પ્રકાર, સમજાવવા માટે ત લીલાનું અનુકરણ વ્રજમાં જ બિરાજીને કરે છે. પોતે પણ પ્રભુજ છે, અથવા તો પ્રભુ પણ શ્રીમહાપ્રભુજીને આધીન થઇને તેવી લીલા કરે છે અને તેનો અનુભવ આપશ્રીને કરાવે છે. જેવી આપની રુચિ તે પ્રમાણે બધી લીલા થાય છે. આ લીલાનો અનુભવ વ્રજમાં જ થાય છે તેથી પોતે વ્રજમાં બિરાજે છે.

૮૦. એકાંતમાં લીલા કરવી ગમે છે અથવા એકાંતમાં વાસ કરવો આપને બહુજ પ્રિય છે. પ્રભુની લીલાનું અનુકરણ કરીને સેવકોને એ લીલારસનું જ્ઞાન કરાવ્યું. પણ પોતે તો એ લીલારસનો અનુભવ એકાંતમાં જ કરે છે. વળી પ્રભુ પણ આપને આધીન થઇને જ લીલાઓ કરે છે. પોતાના પ્રાણનાથ પ્રભુ એકાંતમાં મલ્યા હોય તોપણ પોતાની ભાવના પ્રમાણે થયલી અભિલાષાઓ પૂરી કરવાનો અનુભવ એકાંતમાંજ થાય છે. એક પણ કોઇ અંતરંગ સખી છતાંએ તેની રૂબરૂમાં તે લીલા થાય નહિ. એકાંતમાં જ થાય

એટલે નહિ વર્ણવાય તેવા પરમ દિવ્ય રસનો અનુભવ થાય અને પ્રભુ પણ એને આધીન બની જાય. પરમ રસનો અનુભવ કરવામાં એકાંત સ્થલ જ બન્નેને પ્રિય છે.

૮૧. ભક્તની ઈચ્છાને પૂર્ણ કરનારા છે. આપશ્રી પોતે તો એકાંતમાં જ પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ કરવાને લીલાનો અનુભવ કરે છે, તોપણ કોઈપણ અંતરંગ સેવકને એ લીલાના રસની આર્તિ થયલી પોતે જાણે અને તે સેવક એવી ઈચ્છા પ્રકટ કરે તો આપ એ ઇચ્છાને પૂર્ણ કરે છે. જેવી તેમની ઈચ્છા થાય તેવી રીતે તેને પૂર્ણ કરે છે.

૮૨. બધા આપની લીલાને જાણી શકતા નથી. આપની ઉત્તમ લીલાનું જ્ઞાન સેવકો વિના બીજાને નથી. અથવા તો બધા સેવકો આપની લીલાને સારી પેઠે જાણી લે છે. સેવકની આર્તિ પોતે જુએ, સેવક પોતાની પીડા પ્રકટ કરે તો તેને પોતે શમાવે છે. પણ કૃપા કરીને કોઇ દિવસ પોતાનો મનોરથ કેમ પૂર્ણ થાય છે એ પ્રકાર કહેતા નથી. કેમકે એ લીલા કોઈ સેવકો પણ જાણી શકે નહિ અને પોતે પોતાનો અનુભવનો પ્રકાર કદી કહે પણ નહિ. તેથી ભક્તો સર્વ લીલા જાણી શકે નહિ.

૮૩. અત્યંત મોહ પમાડનારા છે. પોતાનું સ્વરૂપ દેખાડીને ભક્તોને મોહ ઉપજાવે અને પોતાનું સ્વરૂપ ઢાંકી દઇને આસુરી જીવોને પણ મોહ ઉત્પન્ન કરી દે પોતાના સેવકોમાંથી કોઈ અત્યંત બડભાગી સેવક હોય, કે જેની ઈચ્છા શ્રીમહાપ્રભુજી કેવી રીતે ભગવદ્રસનો અનુભવ કરે

છે તેનો અનુભવ કરવાની થઇ છે, તો તેના પણ મનોરથ આવી રીતે પૂર્ણ કરે છે. પોતે પહેલાં એ સેવકોનો મનોરથ જાણી લે છે અને તેને કહેવા યોગ્ય લીલાઓ પોતે કહે છે, પણ એ લીલારસના આવેશથી પેલા સેવકો મુગ્ધ થઇ જાય છે, જેથી એમનો મનોરથ એવી રીતે પૂર્ણ કરે છે. માત્ર પોતે પોતાના અનુભવની કથા કહે, મહાસમુદ્રમાંથી માત્ર એક ટીપાં જેટલીજ કહે; તેમાં તો સેવકો એ લીલા રસમાં ડુબી જ જાય. તેથી સંપૂર્ણ લીલા રસનું જ્ઞાન તેમને થાય જ નહિ. જો કે પોતે કંઇ કોઇને કામણ કરતા નથી, પણ છતાં આપના સ્વરૂપનો સ્વભાવ જ એવો છે કે, સેવકો પણ મુગ્ધ થઇ જાય.

૮૪. બધા ભગવદીયોમાં પોતે આસક્ત છે. જેઓ ભગવદીય નથી, તેમાં પોતે આસક્તિવાળા થતા નથી. જેઓ પુષ્ટિમાર્ગીય નથી, તેઓ પ્રભુલીલાની કથાના પાત્ર નથી, તેમની ઉપેક્ષા જ કરે છે. પુષ્ટિમાર્ગીય ભગવદીયોને એ લીલાનું જ્ઞાન આપે છે, બીજાને આપતા નથી. બીજાઓમાં આપને સ્નેહ જ નથી.

૮૫. ફક્ત ભગવદીયોમાં જ આપની આસક્તિ છે. પુષ્ટિમાર્ગીય ભગવદીયોમાં આપ કૃપાવડે આસક્ત છે, તેથી લીલારસનું સ્વરૂપ તેમને જ પોતે જણાવે છે. બીજા કોઇમાં આપની આસક્તિ નથી.

૮૬. પતિતોને પાવન કરનારા છે. બ્રહ્મહત્યા વગેરે મહાપાપથી દુષ્ટ થયલાઓને પણ પોતે પવિત્ર કરે છે.

ભક્તામાં અત્યંત સ્નેહ છે એ વાત આ નામમાં વધુ સ્પષ્ટ થાય છે. લોકમાં જે પ્રસિદ્ધ પાપ છે, તે ભક્તિમાર્ગીય જીવોમાં કોઈપણ રીતે સંભવતાં જ નથી; છતાં ભક્તિમાર્ગમાં જે પાપ હોય. અને તે જેને વળગ્યાં હોય તેને પોતેજ પવિત્ર કરે છે. તો હવે ભક્તિમાર્ગમાં પાપ કેવાં હોય? આનો જવાબ આ છે. જેવી રીતે મર્યાદામાર્ગમાં વર્ણાશ્રમ ધર્મથી કોઈ વિરુદ્ધ ચાલે તો જેમ પતિત ગણાય, તેવી રીતે સાક્ષાત ભક્તિમાર્ગથી વિરુદ્ધ ધર્મ આચરે તે ભક્તિ માર્ગનો પતિત ગણાય. ભક્તિમાર્ગીય જીવોનાં સ્વમાર્ગથી વિરુદ્ધ આચરણ રૂપ જે પાપ થાય તેથી પતિત થયલા જીવોને પવિત્ર કરવાનું સામર્થ્ય માત્ર આચાર્યશ્રીમાં જ છે; બીજામાં નથી. બીજા માર્ગમાં તો પાપનાં પ્રાયશ્ચિત્તો કરવાનાં લખ્યાં છે. સંન્યાસનિર્ણયમાં પણ આચાર્યશ્રીની આજ્ઞા છે કે, ભક્તિમાર્ગમાં તો જે સ્વમાર્ગથી વિરુદ્ધ ધર્મ આચરે તે જ પતિત થાય છે. આપશ્રી તો સાધનથી રહિત તો ઠીક પણ, પતિતોના પણ પાવનકર્તા છે. માત્ર કૃપાદૃષ્ટિથી જ તેમ કરે છે. આવા જીવોને પવિત્ર કરવા એ જ આપની શ્રીમહાપ્રભુતા છે.

૮૭. પોતાના યશ ગાવાથી ખીલેલાં હૃદયોમાં આસન કરનારા. પતિતોને પવિત્ર કરવાનું સામર્થ્ય આપનામાં છે, એ વાત આ નામમાં વધુ સ્પષ્ટ થશે. ભગવદીયોના હૃદય પણ ભક્તિમાર્ગીય હોવાથી કમળ સરખાં છે, તે શ્રીવલ્લભ-વરના યશ ગાવાથી ખીલે છે. તે આપશ્રી તેને આસન

સમજીને તેના પર બિરાજે છે, હવે તો આપ સેવકોના બધા સ્વમાર્ગીય પાપોનો નાશ ન કરે તો આપનાં યશ–બિરદ-ને લાંછન લાગે; અને તેવા યશ સાંભળવાથી હૃદયમાં હર્ષ ન જ થાય, કદાચ હર્ષ થાય તો પણ હૃદય ભક્તિ-માર્ગીય ન બને, અને તેવું હૃદય ન હોય તો આચાર્યશ્રી બિરાજે પણ નહિ. ત્યારે પહેલાં સેવકોના સર્વ દોષ દૂર કરે, તે પછી સેવકો આપનાં નિર્મળ યશને ગાય અને તેથી તેમનાં હૃદયો ખીલે ને આપશ્રી તેપર બિરાજે, પતિતોને પણ કરુણારસથી ભીની થયલી દૃષ્ટિથી આપશ્રી નવરાવી દે છે. તે વખતે તે પવિત્ર બને છે. પછી શ્રીમહાપ્રભુજીનાં સ્વરૂપનાં દર્શન કરીને કે સ્વરૂપનું વર્ણન સાંભળીને યશ ગાય છે. પછી ભક્તિરસથી રસમય બનેલાં તેમનાં હૃદયો ખીલે છે. તે પર પોતે આસન કરે છે. લૌકિક કમલ પર બેસીને જેમ પેલા બ્રહ્માજી સૃષ્ટિ રચે છે, તેમ શ્રીવલ્લભાધીશ ભાવાત્મક સૃષ્ટિ રચે છે. એવી રીતે ક્રમથી ભાવનો ઉદય થતાં અસાધારણ ફળ પણ પોતે આપે છે.

૮૮. યશરૂપ અમૃતની લહેરોથી બીજા રસો જેમણે તુચ્છ કરી દીધા છે, અથવા એ લહેરોમાં બીજા રસો ઝબોળી દીધા છે. ભગવદીયોના હૃદયમાં બિરાજીને પોતાનાં યશરૂપ અમૃતની લહેરોથી એ હૃદયોમાં બીજા રસોને ડુબાડી દે છે. યશ એ અમૃત છે. જેમ સ્વર્ગનાં દેવો અમૃતથી જીવે છે તેમ ભગવદીયોનું જીવન શ્રીવલ્લભાવતારનાં યશોગાન જ છે. નિરંતર પ્રભુ સંબંધી ભાવો ઉત્પન્ન થાય

ત્યારે પ્રભુનો સાક્ષાત્ સંબંધ નથી થયો તે માટે વિરહ-તાપ ઉદ્ભવે, અને તેથી જીવવું મુશ્કેલ થઇ જાય, તે વેળાએ આપની લીલાનું માહાત્મ્ય જેમાં છે તે યશ અમૃતરૂપ હોવાથી જીવનને ટકાવી રાખે છે. પછી યશરૂપ અમૃત વિના બધું વિસરી જવાય છે. બીજા રસની ગંધ પણ રહે નહિ. આ બધું સર્વાત્મભાવ સાથે શરણાગતિ સિદ્ધ થાય ત્યારેજ બને છે એમ સમજવું.

૮૯. પોતે પર છે. ભક્તોને પૂર્ણ કરે છે અથવા ભગવદીયોની ઇચ્છાને પૂર્ણ કરે છે. વળી પોતે અક્ષર બ્રહ્મથી પર છે. એટલે અગણિત આનંદવાળા સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે. સર્વોત્તમ રસરૂપ છે તેથી જ પોતે પોતાના રસમાં બીજા રસોને ઝબોળી દે છે.

૯૦. લીલા અમૃતરૂપ રસથી બધા દેહધારી ભગવદીયોને ખૂબ ભીંજાવી દીધેલા છે, પોતાના યશમાં બીજા રસ તો શમાવી દીધા, પણ પોતાની લીલારૂપ રસથી બહાર અને ભીતર પણ સેવકોને પૂર્ણ કરી દીધા છે. બહાર અને ભીતર એમ બન્ને રીતે પલળેલું વસ્ત્ર બીજાં પોતાનાં જેવા સુકા-યલાં વસ્ત્રને પણ જેમ ભીનું બનાવે છે, તેમ શ્રીમહાપ્રભુજીના લીલામૃત રસથી ભીંજાયલા સેવકો પોતાના સંબંધથી પોતાના જેવા બીજા સેવકોને પણ ભીંજાવી દે છે. જેમ મહાસમુદ્રની ભરતી વધે છે, એ ભીનાશ જતી પણ નથી. તેવી રીતે લીલામૃત રસસાગરમાં ભરતી આવી એટલે બધા સેવકો ભીંજાઇ ગયા. તે પણ વારંવાર, એક લીલારસથી ભીંજાયા નહિ

હોય તેટલામાં બીજી લીલાની લહેર આવી, એટલે તેથી ફરી ભીંજાઇ ગયા એમ ઘણી લીલાથી વારંવાર ભીંજાયા જ કરે છે.

૯૧. શ્રીગિરિરાજજીમાં બિરાજવાનો આપને ઘણો જ ઉત્સાહ છે, એક નિશ્ચય છે. એવી રીતે સેવકોને પોતે પોતાનું સ્થાન પણ જણાવે છે. સમુદ્રમાં તો ભરતી પછી ઓટ આવે, પણ અહીં તો ઉત્સાહ વધે છે એટલે કદી ઓટ આવતી જ નથી, કાયમ ભરતી જ રહે છે.

૯૨. શ્રીગોવર્ધનગિરિની લીલાના પ્રેમથી પૂર્ણ છે. તેથી જ આપનો ઉત્સાહ તેમાંજ બિરાજવાનો છે. ઇંદ્રના માનનો ભંગ કરવા માટે શ્રીગિરિરાજજીનો મહોત્સવ આપે પ્રકટ કર્યો. તેનો આનંદ આખા વ્રજમાં પ્રસરી રહ્યો. તે પછી ઇંદ્રે એકદમ વૃષ્ટિ કરી એટલે પોતે શ્રીગિરિરાજજીને શ્રીહસ્તમાં ઉઠાવી લઇને બધાને આશ્ચર્યમાં ડુબાડી દીધા. ભૂખ તરસ પણ તેમની જતી રહી. બધાને સ્વરૂપાનંદનું દાન કર્યું. બધાને પોતાની સત્તામાં લીધા. ઉપર વૃષ્ટિ ચાલુ હતી. બધાની દૃષ્ટિ પ્રભુના અતિ સુંદર મધુર સ્વરૂપ સામે હતી. પોતે કટાક્ષથી વ્રજવાસીઓ સામું ભાળતા, તેવા વિલાસથી બધાને ભીંજવી દીધા. ફરીને અંગસ્પર્શ, શ્રીમુખને મુખવસ્ત્રથી પોંછવા માટેનો લહાવો વગેરેથી અતિઆનંદરસ વરસ્યો. ત્યારબાદ શ્રીગોવર્ધનનું તેમને સ્થાને સ્થાપન થયું. તે પછી સ્નેહથી પ્રભુની આર્તિ થઇ. એવી રીતે એ લીલા પ્રેમપૂર્ણ રીત અનુભવમાં આવી. આચાર્યશ્રી પણ આ લીલામાં બિરાજે એટલે તેના પ્રેમથી ભરપૂર હોય જ અથવા

તો આ લીલા ઉપરાંત શ્રીગોવર્ધનમાં જેટલી લીલા થઈ તેટલી બધી રાસ આદિ લીલાઓમાં આપનો પ્રેમ છે. સમુદ્રનાં મોજાં જેમ સમુદ્રમાં સમાય તેમ લીલાના તરંગો પાછા આપશ્રીમાંજ સમાઇ જાય. આપશ્રી જ્યારે કથા કરે ત્યારે એ તરંગોની લહેરોથી સેવકો ભીંજાઈ જાય. આથી પોતે લીલાના સમુદ્ર પણ ગણાય, સમુદ્ર અને તરંગો જુદા નજ હોય, સમુદ્રનો થાહ કોઈ ન લઈ શકે, તેમ આચાર્યશ્રીમાં પણ સમજવું. કદી રસન્યૂન થતો જ નથી એવી લીલા કરીને આચાર્યશ્રી સેવકોને કેવળ પોતાની સત્તામાંજ રાખે છે.

૯૩. યજ્ઞના ભોક્તા પોતે છે, યજ્ઞમાં હોમાતા દ્રવ્યનો સ્વીકાર પોતે કરે છે. આચાર્યશ્રી તો પ્રભુની સર્વ લીલારૂપ રસથી પૂર્ણ છે. છતાં અત્યારે શ્રીગોવર્ધન લીલામાં જ આપને પ્રેમ છે, તેમ કહેવાનું કારણ આ છે. શ્રીવલ્લભાગ્નિ પ્રભુના શ્રીમુખરૂપ છે. શ્રીગોવર્ધનોત્સવમાં જે અન્નકૂટ આરોગ્યો તે પણ પોતે જ આરોગ્યો. તેથી પોતે જ યજ્ઞના ભોક્તા ઠર્યા. સેવકો પણ પ્રભુને જે સામગ્રી સમર્પે છે તેનો ભોગ પણ આપશ્રીજ કરે છે.

૯૪. યજ્ઞ કરનારા છે. યજ્ઞ એટલે અગ્નિહોત્ર વગેરે યજ્ઞ કર્યા વિના યજ્ઞના ભોક્તા કેમ થાય ? તેથી પહેલાં આ નામ કહેવું જોઈતું હતું, છતાં પછી કહ્યું છે. કારણ કે, ઇંદ્રે વૃષ્ટિ કરી તેનું કારણ, પોતાને મળતો ભોગ પ્રભુ આરોગી ગયા, ને વળી પ્રભુ આરોગ્યા તેનું કારણ વ્રજવાસીઓએ યાગ કર્યો તે છે. પહેલાં આરોગવાનું જણાવ્યું અને તેનાં કારણરૂપે હુવે યાગ કહ્યો, માટે યજ્ઞ (અન્નકૂટ) આરોગ્યા એમ જણાય છે. જો કે અન્નકૂટ યાગ (ગોસવયાગ) વેદમાં પ્રસિદ્ધ નથી, તો પણ પ્રભુએ

શ્રીમુખે ઉપદેશ કરીને તે યાગ કરાવ્યો. શ્રીમુખ એટલે શ્રી-વલ્લભાધીશ્વર એટલે ખરા યજ્ઞના કર્તા આપશ્રી જ ગણાય. શ્રીનંદરાયજી આદિની પાસે બધું છોડાવીને કેવળ પોતાનો યાગ કરાવ્યો, તેમ સેવકોને શ્રીમહાપ્રભુએ સર્વ ત્યાગ કરીને માત્ર ફલાત્મક સેવા કરવાનું કહ્યું. તેમાં ભોગ સમર્પણ કરવાનો પ્રકાર પણ પોતે જ કહ્યો. અર્થાત્ પોતે જ યજ્ઞકર્તા ઠર્યા. ભોક્તા તો છે જ, કેમકે, સેવકે ધરેલો ભોગ પ્રભુ હસતા શ્રીમુખે આરોગે છે, એટલે શ્રીમુખરૂપ પોતે નહિ તો બીજું કોણ ?

૯૫. ચાર પુરુષાર્થોમાં પોતે વિશારદ છે. યજ્ઞથી જ ચારે પુરુષાર્થો સિદ્ધ થાય છે, એ વાત વ્રજવાસીઓને અનુભવમાં આણી. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થો સ્વરૂપાનુભવ પામેલા વ્રજવાસીઓને કશા કામના નથી, પણ એ બધા પ્રભુની કૃપાથી સિદ્ધ થઈ ગયા તે ખાતરજ અહીં ચાર પુરુષાર્થની વાત પણ કરી. વળી વ્રજવાસીઓને સમજાવનાર પ્રભુ પણ શ્રીમહાપ્રભુરૂપ મુખારવિંદથીજ સમજાવે એટલે એના ઉપદેષ્ટા પોતે જ છે, અને સર્વ પુરુષાર્થો શ્રીગોવર્ધનપૂજામાં સમાયા છે એવો નિશ્ચય પોતે કરાવ્યો છે. પુષ્ટિમાર્ગમાં પ્રભુના દાસ થવું તે ધર્મ છે, પ્રભુ જ સાક્ષાત્ અર્થ છે, પ્રભુનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા તે કામ છે, પ્રભુના થવું એ મોક્ષ છે. આવી રીતે સર્વ પુરુષાર્થોનું દાન પોતાના સેવકોને કરવાનાં શ્રીમહાપ્રભુજી સમર્થ છે.

૯૬. આપની પ્રતિજ્ઞાઓ સત્ય છે. જેમ આચાર્યશ્રી પ્રભુની આજ્ઞાથી પ્રકટ થયા તેમ આપશ્રીએ એક એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે, "આ માર્ગમાં જે પ્રભુને શરણે જશે તેના

બધા સ્વમાર્ગીય પુરુષાર્થ સિદ્ધ કરાવી દઇશ." આ આપની પ્રતિજ્ઞા કદી અસત્ય ઠરતી નથી.

૯૭. ત્રણુ ગુણુથી પોતે પર છે. પ્રકૃતિના સત્વ, રજ: તમ: એ ત્રણુ ગુણોથી અથવા કામક્રોધલોભથી પેલી પાર છે, તેથી જ આપની પ્રતિજ્ઞા સત્ય છે. નહિ તો સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળા કોઈ દીઠા કે સાંભળ્યા જ નથી. છતાં આચાર્યશ્રીની પ્રતિજ્ઞા સત્ય છે તેનું કારણુ એ જ છે. બીજા બધાને પ્રકૃતિનો સંબંધ છે, તેમને ત્રણુ ગુણોનો દોષ લાગુ પડે છે, તેથી તેમની પ્રતિજ્ઞા પણુ દોષવાળી જ હોય.

૯૮. નીતશાસ્ત્રમાં વિશારદ પ્રવીણુ છે. ન્યાયમાં જેમની સરસ્વતી ઉત્કૃષ્ટ છે. પોતાના સિદ્ધાંતશાસ્ત્રમાં આપશ્રી ઘણા હુશીયાર છે. પોતાના માર્ગની મર્યાદા બતાવવા માટે સિદ્ધાંતના ગ્રંથો રચવામાં ઘણાજ કુશળ છે. જે વાણી પોતાના શ્રીસુખમાંથી પ્રકટ થાય છે ત અલૌકિક આનંદરૂપજ પ્રકટ થાય છે.

૯૯. પોતાની કીર્તને વધારનારા, ઉત્તમ પુણ્યના આચરણુથી કીર્તિ વધારે અથવા માર્ગીય સિદ્ધાંત રહસ્ય સમજાવીને સેવકોમાં કીર્તિ વધારે છે. કે નય–નીતશાસ્ત્ર તો કદાચ ઉંધે રસ્તે દોરી જાય, પણુ પોતે નિજમાર્ગની નીતિ બતાવીને ફલ પ્રાપ્ત કરવા તરફ લઇ જાય છે તેથી કીર્તિ વધે છે.

૧૦૦ બ્યાસસૂત્રનું ભાષ્ય કરનારા. બ્રહ્મનાં સ્વરૂપનો વિચાર કરનારાં બ્યાસજીએ રચેલાં સૂત્રપર અણુભાષ્ય લખનારા, એમ કરીને પોતે માત્ર પોતાના સેવકોમાં જ નહિ, પણુ માયાવાદી આદિ પંડિતોમાં પણુ કીર્તિ ફેલાવી છે. જો કે શંકરાચાર્ય વગેરેએ ભાષ્ય રચ્યાં છે પણ તેમણે ઘણી ઘાલ

મેલ કરીને અર્થો કર્યા છે, અને તે વેદવાક્યથી વિરુદ્ધ છે. આચાર્યશ્રીએ તો વેદના વાક્યોનો અર્થ સાથે લઇને તત્ત્વ સૂત્રનું ભાષ્ય લખ્યું છે. એ ઉપરથી પોતાના સિદ્ધાંતમાં વ્યાસજી જેવા મહાન્ પુરુષોની સંમતિ છે એમ જણાવ્યું છે.

૧૦૧. માયાવાદરૂપ રૂના અગ્નિ પોતે છે. રૂ શિથિલ અવયવોવાળું છે, તેવો માયાવાદ છે, તેથી તેને તો પોતે પ્રયાસ વિના દૂર કરી શકે છે. જો કે હાલમાં લોકમાં માયાવાદ ઘણો ફેલાઇ રહ્યો છે; પણ તે બીજાં શાસ્ત્રોને દૂષણ દઇ શકે છે, પણ શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના ભાષ્યને દોષ દઇ શકતો નથી. રૂનો ગંજ હોય તોપણ જેમ નાના અગ્નિના તણખાથી નાશ પામે, તેમ ગમે તેવો મોટો માયાવાદ આ દિવ્ય અગ્નિથી બળી ભસ્મ થઇ જાય.

૧૦૨. બ્રહ્મવાદનું નિરૂપણ કરનારા. જગતમાં બ્રહ્મવાદને પ્રવર્તાવીને આપે માયાવાદને નસાડયો છે. જગતનું સત્યત્વ વેદથી પોતે સિદ્ધ કર્યું છે.

૧૦૩. બધાં અલૌકિક ભૂષણોથી શોભતા. ઉપરનાં નામો પછી આ નામ શોભે છે, કેમકે પ્રભુની લીલા ફળરૂપ છે, તે લીલારસના ભાવો એ દિવ્ય આભૂષણ છે, તેથી આપ શોભી રહ્યા છે. બીજા આચાર્યોએ પોતપોતાની રુચિ અનુસાર ફળ બતાવ્યાં છે, પણ સર્વથી ઉત્તમ પ્રભુલીલારસરૂપ ફળ કોઇ બતાવી શકયુ નથી. આપનું શ્રીઅંગ તો ભૂષણને પણ શોભા આપનારૂં છે. છતાં ભગવદ્રસની અત્યંત શોભાથી વધુ શોભે છે.

૧૦૪. સહજમાં જ શ્રીમુખપર હાસ્ય સ્ફુરે છે. લીલારસનું સ્મરણ થતું રહે એટલે મંદહાસ્ય પણ ચાલુ જ

હોય. કમળદલ જેવા વિશાળ નેત્રમાં અને ઓષ્ઠપર હાસ્ય ચમક્યા કરે છે. હાસ્ય પણ અમૃત જ છે.

૧૦૫. ત્રણે લોકના ભૂષણ છે, મણિરૂપ છે, ત્રણ લોકમાં જે પોતાના નિજ ભગવદીયો છે તેને પોતે શોભાવે છે. સેવકોની શોભા આપથી જ છે, એથી પોતાની શોભા ત્રણે લોકમાં પ્રસરી છે. ત્રિલોકી એટલે ભગવાન્, સેવકો અને આચાર્યશ્રી. જ્યારે લીલામાં માન થાય છે, ત્યારે શ્રીસ્વામિનીઓના વિરહને ક્ષણ પણ સહન નહિ કરનાર પ્રભુ ભૂતલપર પધારે છે. આચાર્યશ્રી પ્રભુપાસે રસિક અને વિરહતાપથી તપેલા ભગવદીયને લઈ જાય છે. આથી પ્રભુને તે ભગવદીય રસદાન કરીને પ્રસન્ન કરે છે અને પોતે આનંદ અનુભવે છે. એ બન્ને સ્વરૂપોની પ્રસન્નતાથી શ્રીવલ્લભાધીશ્વર અતિ પ્રસન્ન થાય છે.

૧૦૬. પૃથ્વીના ભાગ્યરૂપ આપશ્રી છે. આચાર્યશ્રીના ચરણના સંબંધથી પૃથ્વી પણ બડભાગી છે. પૃથ્વી પણ ભક્ત છે. શ્રીવૈશ્વાનર પ્રભુએ ભક્તિમાર્ગ સ્થાપ્યો એટલે તેથી તેને સંતોષ થયો અને આચાર્યશ્રી પોતાને વિષે બિરાજે છે એ પોતાનું ભાગ્ય છે એમ તે માને છે. પૃથ્વીનું દુઃખ દૂર કરવા માટે પહેલાં પ્રભુ પણ પ્રકટ થયા છે. ભગવદીયોનો અલૌકિક દેહ આચાર્યશ્રીની ચરણરજથી થાય છે. રજ તો પૃથ્વીમાં હોય અને તેને શ્રીના ચરણકમળનો સ્પર્શ પણ થાય એટલે તે રજથી અત્યારે પણ દિવ્ય દેહ સિદ્ધ થાય છે. પૃથ્વી પણ માને છે કે, મારો દેહ પણ દિવ્ય થશે.

૧૦૭. સ્વભાવથી જ આપશ્રી સુંદર છે. સેવકોને તો આપનાં દર્શનથી જ પોતાનાં ભાગ્ય ખુલ્યાં એમ લાગે છે,

છતાં આપનામાં સુંદરતા તો સહજ સિદ્ધ જ છે. બધાને આકર્ષી શકે છે. એ સુંદરતા કદી જતી નથી.

૧૦૮. સમર્થ ભક્તો આપના ચરણકમલની રજરૂપ ધન માગ્યા કરે છે. ચરણકમળની રજ એ આ લોક અને પરલોકના સર્વ પુરુષાર્થોને સિદ્ધ કરનાર અક્ષય ભંડાર છે. ભક્તો તો એને જ ધન માને છે, બીજું તેમને કંઇ જોઇતુંએ નથી. એ રજથી લીલોપયોગી દેહની પ્રાપ્ત થાય છે.

અહીં ૧૦૮ નામો પૂર્ણ થયાં.

૩૩ મો શ્લોક—આનંદના સમુદ્ર શ્રીમહાપ્રભુજીનાં ૧૦૮ નામો મેં (શ્રીગુસાંઇજીએ) પ્રકટ કર્યાં એ સમુદ્ર અગાધ છે, પૂર્ણ છે, નિરંતર ઉછળતો રહે છે, વિવિધ પ્રભુલીલાના રસભાવથી પૂર્ણ છે, એમ જણાય છે. નામો પ્રકટ જ કર્યાં, નહિ કે નવાં રચ્યાં. સ્વરૂપ, સાધન અને ફળ એ બધું એ નામો જ છે. સમુદ્રમાંથી રત્ન બહાર કાઢીને તેના દાગીના કરીએ તેથી તે રત્ન કંઈ સમુદ્રનાં મટી જતાં નથી. તેમ આનંદ મહાસાગરમાંથી પ્રકટ કરેલાં નામો પણ તે સમુદ્રરૂપ જ છે. જેમ સમુદ્રમાં અનંત તરંગો છે, તેમ નામો તો ઘણાં છે, પણ તેમાંથી ૧૦૮ નામો પ્રકટ કર્યાં છે. તે પણ નિજ સેવકો માટે જ.

૩૪ મો શ્લોક—શ્રદ્ધાથી અત્યંત નિર્મલ બુદ્ધિવાળો થઇને જે જન આ સ્તોત્રનો દરરોજ પાઠ કરે છે, ને પણ એક ચિત્ત થઇને કરે તો પહેલાં કહેલી સિદ્ધિને પામે. શ્રદ્ધા એવી હોય કે તે દુઃસંગથી દૂર ન થાય. અમુક વર્ણથી જ પાઠ થાય એમ નથી, પણ કોઇ પણ સ્વમાર્ગીય જીવ પાઠ કરી શકે છે. આચાર્યશ્રીમાં જ મન રાખીને પાઠ

કરવો જોઇએ. તે પછી શ્રીકૃષ્ણુના અધરામૃતની સિદ્ધિ તેને મળે, તેમાં કંઇ પણ સંશય નથી. આ વાતનો નિશ્ચય જ કરી લેવો. આચાર્યશ્રી પોતે શ્રીસુખરૂપ છે. આપનું ધ્યાન કરતાં આપમાં જ ચિત્ત પરોવતાં અધરામૃત મળે જ, તેમાં સંશય શાનો હોય ? છાણુનો કીડો ભમરાનું ધ્યાન કરતાં ભમરો બની જાય છે તો એમાં સંદેહ શેનો ?

૩૫ મો શ્લોક—આ સ્વમાર્ગીય ફળ ન મળ્યું તો મોક્ષ નકામો છે, અને એ સ્વમાર્ગીય ફળ મળ્યું તો મોક્ષ વિના ચાલ્યું જશે, એટલે મોક્ષ નિરર્થક છે. માટે આ સ્તોત્રનો પાઠ અવશ્ય કરવો. કૃષ્ણુરસની ઇચ્છાવાળાઓએ આ સર્વોત્તમ સ્તોત્રનો જપ કરવો. પહેલાં પાઠ કરવાનું કહ્યું અને હવે આ શ્લોકમાં જપ કરવાનું કહે છે. એટલે જ્યાં સુધી સારી રીતે ન આવડે ત્યાં સુધી પાઠ કરવો પછી ગુપ્ત રીતે જપ જ કરવો. પણ ખુલ્લી રીતે પાઠ ન કરવો. રહસ્યમય આ સ્તોત્ર છે. જે કૃષ્ણુરસ ન જાણુતા હોય તેની પાસે આ સ્તોત્ર પ્રકટ કરવું નહિ. જેમ જેમ જપ થાય તેમ તેમ આગળ વધે, રસનો અનુભવ થાય તેથી હૃદયમાં જ જપ કરવો. કોઇની પાસે શીખી શકાય નહિ.

શ્રીગોકુલનાથજી છેવટે આજ્ઞા કરે છે કે:—શ્રીમહાપ્રભુજીનાં નામો મેં મતિ અનુસાર સ્પષ્ટ કર્યા છે. (ટીકા લખીને.) એમાં મારી પાસે બીજું સાધન કંઇ નથી, આમાં શ્રીગુસાંઇજીનાં ચરણુકમલની કૃપા જ સાધન છે. આ ટીકામાં બુદ્ધિદોષથી મારાથી જો કંઇ જુદી રચના થઈ હોય તો આ મારો સેવક છે એમ સમજીને આચાર્યશ્રી

ક્ષમા કરો. શ્રીરઘુનાથજી કહે છે:—જેનો બનીને મેં આ નામો પર ટીકા લખી તે જ મારૂં ટીકામાં અયોગ્ય વચન હોય તે ક્ષમા કરો. શ્રીઆચાગોપેશજી લખે છે કે:—સાધન નથી, ત્રેવડ નથી, કોઈ ધર્મ પણ નથી, તો પણ શ્રીગુસાંઇજીની વાણીનો અર્થ વિચારવામાં મારૂં મન જે લાગ્યું, તેમાં કારણ માત્ર આ છે:—શ્રીગુસાંઇજીએ એક ક્ષણ સુધી મારા પર કૃપા દૃષ્ટિ કરી; એ જ કારણ છે. એ નામોના વિચાર-થી જે ભાવો ઉદય પામ્યા તે પરમ આનંદ આપનારા છે અને તેનો મેં અનુવાદ કર્યો છે. શ્રીગુસાંઈજી એ ભાવોને મારા હૃદયમાં ખૂબ દૃઢ કરો. મને સંશય છે કે, એ ભાવો મારા જેવા અયોગ્ય જીવમાં ઉત્પન્ન થયા છે. એ સંશયને પણ કૃપાદૃષ્ટિથી જ હટાવી નાંખો, જો કે આ સ્થળે મૂઢ જેવા મેં બાલકપણું જ બતાવ્યું છે, તો પણ પોતાનો અંગીકૃત જાણીને શ્રીગુસાંઈજી મને ક્ષમા કરો. શ્રીમદાચાર્ય-ચરણ અને શ્રીવિઠ્ઠલેશ્વર પ્રભુ અને તેમના રસથી ભીંજાયલા તેમના સેવકો મારૂં શરણ છે.

સમાપ્ત.

આ અનુવાદ શબ્દેશબ્દનો નથી. ત્રણે ટીકાઓ વાંચીને તેનો સવિસ્તર સાર જ લખ્યો છે. શબ્દેશબ્દને અનુસરતાં ઘણો જ વિસ્તાર થઇ જાત. અનુવાદમાં અણસમજથી ભૂલ થઇ ગઇ હોય તેની ક્ષમા વાંચકો આપશે જ.

વસંતરામ શાસ્ત્રી.

પરમ ભગવદીય મનમોહનદાસ દલપતરામ દલાલ બી. એ. એઓએ ભાષા સાહિત્ય મેળવવામાં મુખ્ય મદદ આપી છે છેવટે ગુજરાતી ભાવાર્થ પણ ગ્રાજ્ય ટીકાઓની મદદથી આપી શક્યો છું. હજુ બીજી અનેક સંસ્કૃત ટીકાઓ બાકી રહી ગઇ છે એ રીતે આ સંગ્રહ પણ સંતોષકારક નજ ગણાય. છતાં આજ હું તે શ્રીવલ્લભના લાડીલાઓના કરકમલમાં અર્પું છું. તેમને કાંઇક પણ સંતોષ થશે તો હું કૃતાર્થતા સમજીશ. આ ગ્રંથમાં સુંદર ચિત્રો છપાવવામાં સંપ્રદાયના વિશાળ ગુજરાતી વ્રજ-ભાષા સાહિત્યને પ્રકટ કરનારા સુપ્રસિદ્ધ ગ્રંથપ્રકાશક રા. રા. લલ્લુભાઇ છગનલાલ દેસાઇ એ સુંદર ચિત્રો આપીને મોટી મદદ કરી છે. ખેદની વાત એ છે કે શ્રી ચાચા ગોપેશ્વરજીનું ચિત્ર મળી શક્યું નથી. એ અપૂર્ણતા મને ખટકે છે. છેવટે શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના ગુણગાન તરફ આકર્ષવાના કારણરૂપ સર્વવલ્લભાગ્નિના અનન્ય સેવકો ભગવચ્છાસ્ત્રનિષ્ણાત શ્રીયુત મગનલાલ શાસ્ત્રીજી અને પરમ ભગવદીય મનમોહનદાસજીનું પણ અહીં સ્મરણ કરું છું.

આ ગ્રંથ પાછળ મોટું ખર્ચ થયું છે. સાહિત્ય મેળવવા માટે પણ ખર્ચ થયું છે. ચિત્રોના બ્લોક પાછળ પણ ખર્ચ થયુ છે. ઉપરાંત મોટી રકમનું વ્યાજખાત અને મકાનભાડું પણ ગણવું પડયું છે. છતાં મારી ઇચ્છા સાડાચાર આના નોછાવર રાખવાની હતી પણ ધંધુકાવાળા સદ્ગત વૈષ્ણવ શેઠ હરિજીવનદાસ પુરુષોત્તમદાસના ફંડના ટ્રસ્ટીઓ રાવસાહેબ શ્રીયુત હરિલાલભાઇ અને પરમ ભગવદીય શેઠ મોતીલાલ ગોવિંદલાલ શાહ, એઓએ ફંડમાંથી સવાસો રૂપીઆ મદદ કરીને નોછાવરમાંથી બે પૈસા ઘટાડી નખાવ્યા; એમના ઉપકારનું પણ અહીં સ્મરણ કરું છું.

આ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ આનાથી પણ વધુ આકર્ષક બને અને વૈષ્ણવો તેમાં મને સહાય કરે એવો મનોરથ પ્રકટ કરીને વિરમું છું.

આશ્વિન,
પ્રથમ વિલાસ
સં. ૧૯૮૧.

શ્રીવલ્લભદાસાનુદાસ

વસંતરામ.

પુષ્ટિમાર્ગીયબાલગ્રંથમાળા.

૧. **દયારામવાણી**—ભગવદીય કવિરત્ન શ્રીદયારામભાઈનાં પુષ્ટિમાર્ગીય સિદ્ધાંતોથી પરિપૂર્ણ પદોનો સંગ્રહ. ભક્તિરસથી છલકાતી ગરબીઓ, વ્રજભાષા અને હીંદીના પદોનો પણ સંગ્રહ છે. કવિશ્રીનું ચિત્ર પણ સામેલ છે. છુટક નકલનો એક આનો, ૧૦૦ નકલના પાંચ રૂપીઆ.

૨. **આટલું તો કરજોજ**—સવારે જાગ્યા પછી પથારીમાં બેસીને અને પથારી છોડયા પછીથી કરવાના ટુંકામાં ટુંકા નિત્ય નિયમનો અનુક્રમ ચિતાર આમાં છે. દંતધાવન, કસરત, બ્રહ્મચર્ય, સ્વદેશી, ચાહનો ત્યાગ એ બધા વિષયો આમાં છે. નાનાં બાળકોને ગાવાનાં સ્તોત્રો, ગોપીગીત પણ સામેલ છે. શ્રીનાથજી અને શ્રીમહાપ્રભુજીનાં સુંદર ચિત્રો છે. છુટક નકલનો એક આનો, ૧૦૦ નકલના પાંચ રૂપીઆ.

૩. **શ્રીસર્વોત્તમસ્તોત્ર**—આ પુસ્તકથીજ તેની માહીતી મળશે.

આ બાલશિક્ષામાળા સચિત્ર પ્રકટ થાય છે. વળી તેનાપર મહાનભાડું પણ ચડાવવું પડે છે. તેમજ નકશો પણ થોડી કાઢી છે તેથી નોછાવરમાં માત્ર સોએ એકજ રૂપીઓ વધાર્યો છે.

શુદ્ધાદ્વૈત—આ નામનું માસિક થોડાજ સમયમાં પ્રકટ થશે. પહેલેથી વખાણ કરવાં નકામાં છે. શ્રીવલ્લભાધીશ્વરના દિવ્ય માર્ગની ઝાંખી કરાવનારાં મહાનુભાવી શ્રીગોસ્વામિબાલકો અષ્ટ સખા, તેમજ અન્ય ભગવદીયોના વચનામૃતોથી છલકાતું આ માસિક બીનહરીફ બનશે. વર્ષનું નોછાવર ટપાલ ખર્ચ સાથે બે રૂપીઆ, પુસ્તકાલયોને ખાસ લાભ આપવામાં આવશે.

લેખક તથા પ્રકાશક—વસંતરામ હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી, નં. ૨૦૫૨, રાજામહેતાની પોળ, અમદાવાદ.

મુદ્રક—સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ, ગુજરાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, પાંચકુવા અમદાવાદ.